Valodas ideoloģija un plašsaziņas līdzekļi

(televīzija)

Latviešu valodas aģentūra

Valodas ideoloģija un plašsaziņas līdzekļi (televīzija)

Sociolingvistisks pētījums

Rīga
2014

ISBN 978-9984-829-04-3

UDK 811.174'27(474.3)
Va 390

Latviešu valodas aģentūra

Autori:
Kertu Kibermane, Gunta Kļava, Linda Lauze, Kristīne Tihomirova

Intervijas (izstrāde, lauka darbs, datu apstrāde):
Andra Čudare, Gunta Kļava, Kristīne Tihomirova, SIA „Capitalia"

Redaktore:
Gunta Kļava

Recenzente:
Dr. philol. Gunta Ločmele

© Autori 2014

© Latviešu valodas aģentūra, 2014

© Dizains, R KVADRĀTĀ

SATURS

Valodas ideoloģija un televīzija: situācijas apraksts 5

Pētījuma metodoloģija 10

Likumos noteiktās prasības valodas lietojumam plašsaziņas līdzekļos 11

Valodas ideoloģija televīzijā, tās īstenošana un problēmas 15

Kvantitatīvo pētījumu rezultāti 15

Televīziju programmu reitingu analīze 25

Pētījuma interviju rezultāti 27

Televīzijas loma valodas politikas īstenošanā 28

Latviešu valodas un tās lietojuma ietekmētāji 33

Plašsaziņas līdzekļu loma latviešu valodas lietojuma pieaugumā 34

Latviešu valodas aizsardzība plašsaziņas līdzekļos: normatīvais aspekts 38

Informatīvās telpas dalījums – problēma un tās risinājumi 40

Televīzijas loma sabiedrības integrācijā 53

Latviešu valoda ārvalstu raidījumu pārraidē: dublēšana vai titrēšana 57

Latviešu valodas kvalitāte televīzijā 61

Secinājumi un ieteikumi 63

Summary 65

Literatūras saraksts 68

SAĪSINĀJUMI

BSZI – Baltijas Sociālo zinātņu institūts

ES – Eiropas Savienība

LU – Latvijas Universitāte

LTV1 – Latvijas Televīzijas pirmā programma

LTV7 – Latvijas Televīzijas septītā programma

LVA – Latviešu valodas aģentūra

LVAVA – Latviešu valodas apguves valsts aģentūra

NEPLP – Nacionālā elektronisko plašsaziņas līdzekļu padome

VVA – Valsts valodas aģentūra

Valodas ideoloģija un televīzija: situācijas apraksts

„Latvijas žurnālistiem, cienot citu tautu nacionālās vērtības, jārespektē latviešu tautas svētākie simboli, vēsture un kultūra, Latvijas neatkarība un brīvība."
(Latvijas žurnālistu ētikas kodekss[1])

Šī pētījuma mērķis ir noskaidrot Latvijas valsts valodas, t. i., latviešu valodas, ideoloģijas saistību ar izpausmi plašsaziņas līdzekļos, vienā no būtiskākajām sociolingvistiskajām jomām. B. Spolskis uzskata, ka valodas ideoloģija jeb pārliecība ir viena no valodas politikas trim komponentiem, līdzās lingvistiskajai praksei un valodas pārvaldībai:

> *„Valodas politikai ir trīs savstarpēji saistīti, bet neatkarīgi aprakstāmi komponenti – prakse, pārliecība un pārvaldība. Lingvistiskā prakse ir skaidri redzama rīcība un izvēle – ko cilvēki tik tiešām saka. Tas attiecas gan uz valodas vienību, gan uz valodas varianta izvēli. Tas veido valodas politiku tai ziņā, ka tās ir regulāras un prognozējamas. (..) otru svarīgāko valodas politikas komponentu veido pārliecība par valodu, ko dažkārt sauc par ideoloģiju. Šī pārliecība un uzskati, kas valodas politikā ir nozīmīgi, saistās ar valodām, to variantiem vai valodas iezīmēm piedēvēto statusu vai vērtību. (..) Trešais valodas politikas komponents ir valodas pārvaldība, konkrēta un redzama kāda patiesi vai šķietami autoritatīva cilvēka vai cilvēku grupas rīcība, lai modificētu dalībnieku praksi vai pārliecību noteiktā jomā."*[2]

Šī pētījuma interešu lokā ir tieši valsts valodas ideoloģija jeb tai piedēvētais statuss un vērtība plašsaziņas līdzekļos, precīzāk televīzijā, kas ir viena no ietekmīgākajiem mūsdienu pasaules sabiedrības ietekmētājiem un populārākais no izmantotajiem plašsaziņas līdzekļiem. Televīzija ir populārākais plašsaziņas līdzeklis gan Latvijā, gan pārējā Eiropas Savienībā. Pēc Eiropas Komisijas 2013. gada rudens Eirobarometra aptaujas datiem, 80% no Latvijas iedzīvotājiem katru dienu vai gandrīz katru dienu skatās televīziju televizorā. Papildu 12% no Latvijas iedzīvotājiem tikpat bieži televīziju skatās internetā. Arī vairākos Latvijā veiktos pētījumos secināts, ka tieši televīzija ir izplatītākais un visvairāk lietotais plašsaziņas līdzeklis.[3]

---

[1] *Latvijas žurnālistu ētikas kodekss, VI daļa, Žurnālists un sabiedrība*. Pieņemts Latvijas Žurnālistu savienības konferencē 1992. gada 28. aprīlī. Pieejams: *http://www.zurnalistusavieniba.lv/?p=3519&pp=3768&lang=923* (skatīts 12.06.2012).

[2] Spolskis, B. *Valodas pārvaldība*. Tulk. I. Druviete. Rīga: Zinātne, 2011. 21. lpp.

[3] Piem., *Pētījumu un rīcības programma „Ceļā uz pilsonisku sabiedrību"*. BSZI un LR Naturalizācijas pārvalde, 2001. 40. lpp.; *Latviešu valodas attīstības un lietojuma problēmas*. Rīga: Data Serviss, 2004; *Valoda*. BSZI, 2007.

Plašsaziņas līdzekļi ir būtiska sociolingvistiskā joma līdzās pārējām komunikatīvajām sfērām (valsts varas un pārvaldes institūcijas, bruņotie spēki, transports un sakari, rūpniecība un lauksaimniecība, veselības aizsardzība, tirdzniecība un sadzīves pakalpojumi, zinātne un augstākā izglītība, pamatizglītība un vidējā izglītība, kultūra, sadzīve un neformālie kontakti, ģimene[4]), valodas lietojums tajā parāda arī valsts valodas un citu valodu faktisko stāvokli un reālo valodu hierarhiju. Latviešu valodas statusa pilnvērtīgai īstenošanai kopš neatkarības atgūšanas ir paveikts daudz, taču vēl joprojām ir jomas, kur valsts valodas pozīciju nostiprināšana nav nodrošināta pilnībā, un viena no tām ir plašsaziņas līdzekļi.[5]

Latvijā, tāpat kā daudzviet citur pasaulē, valsts valoda ir gan ikdienas saziņas līdzeklis, gan līdztekus karogam, himnai un ģerbonim – Latvijas valsts simbols. Latvijas valodas politika jau kopš 1990. gadiem ir bijusi vērsta uz to, lai valsts valoda pildītu arī sabiedrības kopīgās saziņas valodas funkciju.[6] Tas nozīmē, ka latviešu valodai kā valsts valodai Latvijā ir gan instrumentālā, gan arī simboliskā dimensija, kuras atklājas un kurām jāatklājas valsts valodas ideoloģijā.

Valodas ideoloģija ir samērā abstrakta dimensija, kura ietver izpratni, vēlmes un cerības, kas ietekmē jebkuru valodas runātāja izvēli (pat netiešu).[7] Latvijas sabiedrībā jēdziens „ideoloģija" tiek attiecināts uz valsti un lielām sociālajām grupām saistībā ar politisko darbību. Šāda izpratne atbilst šī vārda skaidrojumam latviešu valodas vārdnīcās. Piemēram, „Mūsdienu latviešu valodas vārdnīcas" šķirklī „ideoloģija" ir atrodama šāda nozīme: „Uzskatu un ideju sistēma, kas ir kādas politiskas vai ekonomiskas teorijas pamatā un atspoguļo kādas grupas vai šķiras ideālus un intereses. Cilme: no grieķu *idea* 'jēdziens' un *logos* 'mācība'."[8] Plašāks skaidrojums ir dots „Svešvārdu vārdnīcā" – „jebkura politisko, tiesisko, filozofisko, tikumisko, reliģisko un estētisko uzskatu un nostādņu sistēma, kas ir pamatā politiskas vai sabiedriskas darbības programmām un vairāk vai mazāk atspoguļo kādas grupas vai šķiras ideālus un intereses."[9]

Teorētiskajā literatūrā jēdzienam „ideoloģija" ir sastopama plašāka izpratne, kad to attiecina arī uz mazām sociālām grupām un atsevišķu cilvēku. Šādā skatījumā termins „ideoloģija" tiek definēts kā īpašu uzskatu kopums, kas piemīt indivīdiem vai personu grupām, par to, kā darbojas sabiedrība, un tiek atzīts, ka tas ir tuvs jēdzienam „pasaules uzskats".[10] Būtiski, ka valodas ideoloģijām ir nozīmīga loma valodas standartizācijas procesos un arī valodas politikas formulēšanā.[11]

Ņemot vērā pamatvārda un termina kopējo nozīmi, arī valodas ideoloģiju var saistīt gan ar indivīda, gan mazākas vai lielākas sociālās grupas, gan uzņēmuma vai institūcijas, gan valsts pārliecību. Latviešu sociolingvistikā vēl nav nostiprinājies šis termins, taču ārzemju valodniecībā tā lietojums ir pierasts. Piemēram var minēt, ka valodas ideoloģijas aspektā ir pētīti valodas prakses jautājumi Zviedrijas drukātajos medijos.[12] Valodas un ideoloģijas saistība parādās vismaz divos līmeņos: mikrolīmenī – runātāja valodas pārliecība un izvēle konkrētā komunikācijas situācijā – un makrolīmenī – konkrētas valsts valodas ideoloģija, izvēloties un nosakot valodu hierarhiju valstī, balstoties uz dažāda veida motivāciju (valsts vēsture, sociālekonomiskie apstākļi u. tml.).

Valodas ideoloģija tātad, tāpat kā jebkurš aspekts sociolingvistikas pētījumos, ir kompleksa un starpdisciplināra parādība, kas skatāma kontekstā ar sociālu, vēsturisku, etnodemogrāfisku, ekonomisku u. c. faktoru ietekmi. Skatot valodas ideoloģiju saistībā ar diviem citiem valodas politikas komponentiem (valodas praksi un pārvaldību), būtiski ir uzsvērt to savstarpējo vienotību un mijiedarbību.

Eksistējošā valodas situācija un sabiedrības lingvistiskā uzvedība var būt vairāk vai mazāk atšķirīga no formulētās valodas ideoloģijas, jo pārliecība un uzvedība nav savā starpā lineāri saistītas. Valodas ideoloģija piemīt katrai sabiedrībai, taču tā ir īpaši redzama daudzvalodīgā sabiedrībā, kur valodu un etnolingvistisku

---

4 Druviete, I. *Latvijas valodas politika Eiropas Savienības kontekstā*. Rīga: LZA Ekonomikas institūts, 1998. 45. lpp.

5 LVA. *Valodas situācija Latvijā: 2004–2010*. Red. I. Druviete. Rīga: LVA, 2011. 73. lpp.

6 Druviete, I. Latviešu valoda kā valsts valoda: simbols, saziņas līdzeklis vai valstiskuma pamats? *Latvija un latviskais. Nācija un valsts idejās, tēlos un simbolos*. Rīga: Zinātne, 2010. 123. lpp.

7 McGroarty, M.E. Language and Ideologies. In: *Sociolinguistics and Language Education*. Ed. by N.H. Hornberger and S.L. McKay. Bristol: Multilingual Matters, 2010. P. 3.

8 *Mūsdienu latviešu valodas vārdnīca*. Red. I. Zuicena. Pieejams: *http://www.tezaurs.lv/mlvv/* (skatīts 30.04.2014.).

9 *Svešvārdu vārdnīca*. Dr. philol. Jura Baldunčika redakcijā. Rīga: Jumava, 1999, 295. lpp.

10 *A Dictionary of Sociolinguistics*. Joan Swann, Ana Deumert, Theresa Lillis and Rajend Mesthrie. Tuscaloosa: The University of Alabama Press, 2004, p. 141.

11 *A Dictionary of Sociolinguistics*. Joan Swann, Ana Deumert, Theresa Lillis and Rajend Mesthrie. Tuscaloosa: The University of Alabama Press, 2004, p. 171.

12 Milani, T. M. What's in a name? Language ideology and social differentiation in a Swedish print-mediated debate. In: *Journal of Sociolinguistics*, 14/1, 2010, p. 116–142.

grupu daudzveidība palielina valodu kontaktus. Mūsdienu pasaulē valstīm, veidojot un īstenojot valodas politiku, jāspēj sekot līdz sabiedrības attīstības tendencēm, nodrošinot multikulturālisma izvirzītās prasības. Diemžēl praksē tas bieži vien nozīmē lielo valodu, t. i., angļu valodas un Latvijas gadījumā arī krievu valodas plašu lietošanu. Vienlaikus valstij jāsaglabā arī savas simboliskās vērtības, t. sk. arī mazākas nacionālās valodas. Tieši ar valodas politikas dažāda līmeņa iesaistīto struktūru rīcību iespējams īstenot valodas ideoloģiju, kas ietekmē sabiedrības valodas praksi.

Valodas ideoloģijas izplatībā būtiskas ir tajā iesaistītās institūcijas kā valsts pārvaldes iestādes, izglītības iestādes, militārās un reliģiskās organizācijas, plašsaziņas līdzekļi u. c.[13] Turklāt svarīgi ir divi faktori: kādā veidā šīs institūcijas pašas ietver valodas ideoloģiju un kā tā tiek nodota tālāk sabiedrībai. Šeit jāņem vērā, ka valsts pārvaldes iestādes, valsts finansētās izglītības iestādes un militārās organizācijas parasti pauž valsts nostāju un ideoloģiju. Savukārt sarežģītāka situācija ir plašsaziņas līdzekļos, jo lielākā daļa plašsaziņas līdzekļu ir privātas institūcijas, kuru ideoloģija vispirms tiek saskaņota ar biznesa un peļņas gūšanas interesēm. Plašsaziņas līdzekļu saturu un tālab arī ideoloģiju var ietekmēt gan valsts, gan plašsaziņas līdzekļu īpašnieki, redaktori, žurnālisti un reklāmdevēji, kā arī auditorija.[14]

Plašsaziņas līdzekļiem ir būtiska loma sabiedriskās domas veidošanā, apzinātā vai neapzinātā tās ietekmēšanā, kā arī valodas vides veidošanā.[15] Plašsaziņas līdzekļi ietekmē sabiedrisko domu, uzskatus un ideoloģiju par valodu, nāciju, dzimumu, šķiru, rasi un visām citām jomām, kas veido sociālās kārtības galvenos organizācijas principus.[16] Arī LVA 2009. gadā pasūtītajā pētījumā par valodas situāciju Latvijā[17] intervētie valodas politikas eksperti norādījuši, ka šobrīd latviešu valodas situāciju visvairāk ietekmē tieši izglītības sistēma un plašsaziņas līdzekļi, kuros notiekošos procesus vienlaikus var uztvert gan kā apdraudējumu, gan izaicinājumu latviešu valodai. Latvijā plašsaziņas līdzekļi veido nozīmīgu jomu, kurā notiek valodu, galvenokārt latviešu un krievu, konkurences cīņa.[18]

Plašsaziņas līdzekļi ietekmē sabiedrības domu tik daudz, jo tiem piemīt šķietami neitrāla un objektīva nostāja.[19] Žurnālisti veido sabiedrības lingvistisko attieksmi gan ar saturu, gan ar verbālo un neverbālo komunikāciju, tāpēc latviešu valodas nostiprināšana plašsaziņas līdzekļos noteikti ietekmētu sabiedrības integrāciju.[20] Tieši elektroniskie plašsaziņas līdzekļi ietekmē sabiedrību visvairāk gan audiālās, gan vizuālās uztveres kombinācijas dēļ.[21] Eiropas Komisijas Eirobarometra aptauju dati parāda arī, ka Latvijas iedzīvotāji no plašsaziņas līdzekļiem visvairāk uzticas tieši televīzijai, šis rādītājs ir krietni augstāks nekā Eiropas Savienības vidējais rādītājs.[22] 2013. gada rudens Eirobarometra aptauja parāda, ka 60% no Latvijas iedzīvotājiem uzticas televīzijai (ES vidējais rādītājs – 48%).

Valodas un ideoloģijas pētnieki secinājuši, ka daudzos gadījumos plašsaziņas līdzekļi bijuši centrālais komponents nacionālu valstu izveidošanā. Resp., valodas ideoloģijas atspoguļojums plašsaziņas līdzekļos ir saistāms ne tikai ar pašu valodu kā tādu, bet arī ar varas izveidi un leģitimizēšanu, kopīgā un atšķirīgā radīšanu sociālajās attiecībās, kā arī ar sociālo stereotipu radīšanu un atspoguļošanu par runātājiem un sociālajām grupām.[23] Tātad plašsaziņas līdzekļu loma valodas ideoloģijas kontekstā saskatāma arī valodu hierarhijas izveidē un uzturēšanā. Plašsaziņas līdzekļi ietekmē un maina valodas un sabiedrības savstarpējo attieksmju

---

[13] McGroarty, M.E. Language and Ideologies. In: *Sociolinguistics and Language Education*. Ed. by N.H. Hornberger and S.L. McKay. Bristol: Multilingual Matters, 2010. P. 4.

[14] Šulmane, I. The Media and Integration. In: *How Integrated is Latvian Society? An Audit of Achievements,Failures and Challenges*. Ed. by N. Muižnieks. Riga: University of Latvia Press, 2010. P. 223.

[15] LVA. *Valodas situācija Latvijā*: *2004–2010*. Red. I. Druviete. Rīga: LVA, 2011. 105. lpp.

[16] Heller, M. Media, the state and linguistic authority. In: *Language Ideologies and Media Discourse: Texts, Practices, Politics*. Ed. by S. Johnson and T.M. Milani. London: Continuum, 2010. P. 279.

[17] *Valodas situācijas sociolingvistiskā izpēte*. Dziļās intervijas. Pasūtītājs LVA. Rīga: Fieldex, 2009.

[18] Deckert, S.K. and Vickers, C.H. *An Introduction to Sociolinguistics*. Society and Identity. London: Continuum, 2011. P. 163; Druviete, I. Latviešu valoda elektroniskajos plašsaziņas līdzekļos: kvantitāte un kvalitāte. No: *Vārds un tā pētīšanas aspekti*: rakstu krājums, 14 (2). Liepāja: LiePA, 2010. 66. lpp.

[19] Johnson, D.C. *Language Policy*. Basingstoke: Palgrave Macmillan, 2013. P. 140.

[20] Druviete, I. Latviešu valoda elektroniskajos plašsaziņas līdzekļos: kvantitāte un kvalitāte. No: *Vārds un tā pētīšanas aspekti*: rakstu krājums, 14 (2). Liepāja: LiePA, 2010. 66.–75. lpp.

[21] Druviete, I. Latviešu valoda elektroniskajos plašsaziņas līdzekļos: kvantitāte un kvalitāte. No: *Vārds un tā pētīšanas aspekti*: rakstu krājums, 14 (2). Liepāja: LiePA, 2010. 74. lpp.

[22] European Commission. *Standard Eurobarometer 80. Media Use in the European Union. Autum 2013. Report*. 2013. Pieejams: *http://ec.europa.eu/public_opinion/archives/eb/eb80/eb80_media_en.pdf* (skatīts 1.03.2014).

[23] Deckert, S.K. and Vickers, C.H. *An Introduction to Sociolinguistics. Society and Identity*. London: Continuum, 2011. P. 165.

nosacījumus.[24] Turklāt jāpievērš uzmanība plašsaziņas līdzekļu duālajam raksturam: tie gan veido sabiedrības uzskatus, gan arī ir „visplašākā spektra sabiedrības ideoloģiskais spogulis".[25]

Demokrātiskā sabiedrībā nepieciešama ir plašsaziņas līdzekļu brīvība un daudzveidība, jo tie izplata informāciju, kritizē un pēta, tajos notiek diskusijas par sabiedrībai nepieciešamiem tematiem. Tādā veidā tiek radīta sabiedrības kopīgā pieredze, kas vienlaikus veido un uztur nacionālo identitāti.[26] Taču plašsaziņas līdzekļu daudzveidība un politiskā brīvība automātiski nekalpo demokrātijas iekārtai. Plašsaziņas līdzekļi veicina demokrātijas intereses tikai tad, ja tie, kuri veido plašsaziņas līdzekļu jomu, uzņemas atbildību par demokrātiskās iekārtas izveidošanu un saglabāšanu.[27] Latvijas demokrātijas attīstībai vajadzīgi galvenokārt vietējie brīvi plašsaziņas līdzekļi, kuru saturs tiek izveidots demokrātiskā garā. Šo domu ir formulējis arī Eiropas Savienības tiesas tiesnesis Egils Levits:

> *„Ja cienām savu tautu un valsti, tad bez savas informācijas un kultūras telpas mēs nevaram iztikt, jo mums jāorientējas vidē, kurai esam piesaistīti. Tādēļ neatkarīgai, demokrātiskai Latvijas valstij ir jānodrošina saviem pilsoņiem latviska un uz Latviju vērsta informācijas un kultūras telpa."*[28]

LVA veiktajā pētījumā „Valodas situācija Latvijā: 2004–2010" (2011)[29] secināts, ka plašsaziņas līdzekļi ietekmē latviešu valodas konkurētspēju gan šobrīd, gan arī ilgtermiņā. Plašsaziņas līdzekļi veido iedzīvotāju attieksmi pret valsts valodas politiku un tās īstenotajiem pasākumiem, kā arī aktualizē vai gluži otrādi – ignorē valodas politikas jautājumus.[30] Šī pētījuma intervētie eksperti[31] valsts valodas politikas jomā norādījuši uz vairākām tendencēm plašsaziņas līdzekļu jomā: Latvijas televīzijas kanālos ir pārāk maz saturiski kvalitatīvu raidījumu latviešu valodā, bet daudz – svešvalodās, īpaši krievu valodā, tāpat Latvijas televīzijas kanālos trūkst daudzveidības raidījumu piedāvājumā un latviešu valodas kvalitāte ir zema, t. sk. tiek ignorētas latviešu valodas pareizrakstības normas.

Latvijā, tāpat kā dažviet citur pēcpadomju valstīs, aktuāls ir informatīvo telpu dalījuma jautājums – tā vietā, lai visi Latvijas iedzīvotāji saņemtu informāciju galvenokārt no Latvijas plašsaziņas līdzekļiem, Latvijas krieviski runājošie iedzīvotāji dod priekšroku plašsaziņas līdzekļiem krievu valodā, t. sk. un pārsvarā no Krievijas plašsaziņas līdzekļiem. Tas nozīmē, ka Latvijas krieviski runājošo iedzīvotāju informētība lielā mērā ir atkarīga no Krievijas informatīvās vides, un Krievijas informācijas avoti joprojām ietekmē daudzu Latvijas iedzīvotāju apziņas veidošanu. Šajos plašsaziņas līdzekļos tiek pausta klaji pretēja informācija par situāciju un notikumiem Latvijā.[32] Tātad divu informatīvo telpu pastāvēšana Latvijā ne tikai veicina divu valodas grupu (latviešu un krievu) komunikācijas robežas saglabāšanu, bet arī sašķeļ sabiedrību un pilsonisko apziņu, kā arī kavē integrāciju un apdraud latviešu valodas lietojumu. Informatīvās telpas dalījumu pastiprina dažādu jauno tehnoloģiju (kabeļtelevīzijas, satelīttelevīzijas u. tml.) pieejamība un piedāvātās plašās iespējas. LVA 2009. gadā veiktajās intervijās[33] eksperti pauda viedokli, ka ilgtermiņā informatīvās telpas dalījums Latvijā ir būtisks apdraudējums latviešu valodai.

Latviešu valodas prestižu un attieksmi pret to spēcīgi grauj arī Latvijas publisko personu (politiķu, valsts iestāžu pārstāvju, ierēdņu, kultūras jomas pārstāvju u. tml.) saziņa ar vietējiem plašsaziņas līdzekļiem krievu valodā. 2009. gada intervijās[34] eksperti norādīja, ka šī ir viena no svarīgākajām neatrisinātajām problēmām

---

[24] Coupland, N. Language, Media and Social Change. In: *Performing the Self*. SPELL: Swiss Papers in English Language and Literature 24. Ed by. K. Junod and D. Maillat. Tübingen: Narr, 2010. P. 141.

[25] Hirša, Dz. *Plašsaziņas līdzekļi par latviešu valodu. Attieksme, izpratne, informācija un dezinformācija*. Rīga: Latviešu valodas institūts, 2007. 14. lpp.

[26] Bogart, L. Media and Democracy. In: *Media and Democracy*. Ed. by E.E. Dennis and R.V. Snyder. New Brunswick, New Jersey: Transaction Publishers, 1998. P. 11.

[27] Bogart, L. Media and Democracy. In: *Media and Democracy*. Ed. by E.E. Dennis and R.V. Snyder. New Brunswick, New Jersey: Transaction Publishers, 1998. P. 11.

[28] Kalniņa, Z. Sabiedrisko mediju stiprums un kvalitāte – vitāls resurss Latvijas valsts attīstības ceļam. Intervija ar E. Levitu. *Latvijas Vēstneša portāls par likumu un valsti*, 2010. gada 26. augustā. Pieejams: *http://www.lvportals.lv/viedokli.php?id=215693* (skatīts 12.06.2012).

[29] LVA. *Valodas situācija Latvijā: 2004–2010*. Red. I. Druviete. Rīga: LVA, 2011.

[30] LVA. *Valodas situācija Latvijā: 2004–2010*. Red. I. Druviete. Rīga: LVA, 2011. 105. lpp.

[31] *Valodas situācijas sociolingvistiskā izpēte*. Dziļās intervijas. Pasūtītājs LVA. Rīga: Fieldex, 2009.

[32] Pēc starptautiskiem reitingiem plašsaziņas līdzekļu brīvība Krievijā kopš 1994. gada ir arvien samazinājusies. ASV nevalstiskā organizācija „Freedom House" kopš 2006. gada ir vērtējusi Krievijas plašsaziņas līdzekļu situāciju kā nebrīvu.

[33] *Valodas situācijas sociolingvistiskā izpēte*. Dziļās intervijas. Pasūtītājs LVA. Rīga: Fieldex, 2009.

[34] *Valodas situācijas sociolingvistiskā izpēte*. Dziļās intervijas. Pasūtītājs LVA. Rīga: Fieldex, 2009.

Latvijas valodas politikas sakarā. Arī Ina Druviete savā rakstā[35] pauž stingru viedokli, ka valsts amatpersonām nevajadzētu Latvijā publiski uzstāties krieviski, jo viņi reprezentē Latvijas valsti. Kā norāda Valsts valodas komisijas priekšsēdētājs Andrejs Veisbergs, „valsts amatpersonām, īpaši ministriem un deputātiem, valsts plašsaziņas līdzekļos jālieto tikai latviešu valoda, ar savu piemēru apliecinot izpratni par valsts valodas nozīmi un tās vienojošo lomu". Tāpēc ir pilnīgi nepieļaujama situācija, ka Latvijā reģistrētajās televīzijās publiskās personas izsaka savu viedokli krievu valodā. Tādā veidā sabiedrībā tiek izplatīti signāli par valsts valodas lomas mazināšanos, jo tieši plašsaziņas līdzekļiem mūsdienās ir būtiska nozīme sabiedriskās domas veidošanā un ietekmēšanā. I. Druviete vēl piebilst, ka bieži vien Latvijas amatpersonu teiktais nonāktu līdz mērķa auditorijai precīzāk, ja krievu valodas runāšanas vietā viņi uzstātos elektroniskajos plašsaziņas līdzekļos latviski un viņu teiktajam pievienotu tulkojumu krievu valodā.[36]

Latvijas valsts politikas pamatdokuments elektronisko plašsaziņas līdzekļu jomā ir Elektronisko plašsaziņas līdzekļu likums[37] (pirms tam Radio un televīzijas likums[38]). Likuma mērķis līdz ar vārda un uzskatu paušanas brīvības nodrošināšanu un elektronisko plašsaziņas līdzekļu veidošanas un darbības noteikšanu ir veicināt sabiedrības integrāciju uz latviešu valodas pamata. Lai gan I. Druviete vērtē atzinīgi šī punkta iekļaušanu jaunajā likumā, viņa tomēr pievērš uzmanību tam, ka likumā latviešu valodas aizsardzībai ir veltīts pārāk maz uzmanības. No jaunā likuma ir izņemta prasība pēc noteikta raidījumu īpatsvara latviešu valodā, un tā vietā ir prasība iekļaut noteiktu īpatsvaru Latvijā veidoto raidījumu, kas var būt arī citās valodās:

> *„Tā atkal mēs saskaramies ar Latvijas valodas politikai tik bīstamo tirgus principu. Konkurence radio un televīzijas jomā ir ārkārtīgi asa, un, zinot, ka latviešu auditorijas vairumam nav nekādu iebildumu skatīties filmas un klausīties raidījumus arī krievu valodā, automātiski tiek pieņemts, ka līdz ar to raidījumiem krievu valodā vai ar krievu subtitriem, vai virskadra tekstu būs daudz augstāka tirgus vērtība."*[39]

Šajā jautājumā saduras nacionālā identitāte un ekonomiskas intereses, un tie, kuri valodu uzskata par tirgus instrumentu, ir panākuši savu gribu, aizliedzot likumā izmantot visas juridiskās iespējas, ar ko stiprināt latviešu valodas pozīcijas sabiedrībā. Risinājums būtu sabiedrības skaidra izpratne par gatavību aizstāvēt latviešu valodu kā vērtību, jo tikai ar sabiedrības kopīgiem spēkiem varētu nodrošināt latviešu valodas dominēšanu Latvijas informatīvajā vidē.[40]

LVA 2009. gada intervijās valodas politikas eksperti nopēla Latvijas politiķus, kuri ar latviešu plašsaziņas līdzekļiem sazinās krievu valodā, taču kritizēta tika arī LTV1.[41] Šis ir vienīgais televīzijas kanāls, kuram ir pienākums pamatā raidīt latviešu valodā[42], lai nodrošinātu latviešu valodas vidi tiem, kuri vēlas tajā atrasties. Taču, kā norāda I. Druviete, arī LTV1, īpaši ziņu izlaidumos, tiek izmantota krievu valoda. Tā kā raidījumiem un ziņu sižetiem svešvalodā tiek pievienots tulkojums valsts valodā, likums netiek pārkāpts. Taču krievu valodas bieža izmantošana rāda intervēto cilvēku, žurnālistu un raidījumu veidotāju attieksmi par latviešu valodu, jo bieži vien viņi prot vai viņiem būtu jāprot valsts valoda. I. Druviete secina, ka pašreizējais latviešu valodas lietojuma apjoms plašsaziņas līdzekļos neatbilst valsts valodas statusam.[43] Šeit ir vērts citēt arī lietuviešu valodnieka, Vītauta Dižā Kauņas universitātes Letonikas centra ilggadējā vadītāja A. Butka teikto:

---

[35] Druviete, I. Latviešu valoda elektroniskajos plašsaziņas līdzekļos: kvantitāte un kvalitāte. No: *Vārds un tā pētīšanas aspekti*: rakstu krājums, 14 (2). Liepāja: LiePA, 2010. 69. lpp.

[36] Druviete, I. Latviešu valoda elektroniskajos plašsaziņas līdzekļos: kvantitāte un kvalitāte. No: *Vārds un tā pētīšanas aspekti*: rakstu krājums, 14 (2). Liepāja: LiePA, 2010. 69. lpp.

[37] *Elektronisko plašsaziņas līdzekļu likums*. Saeimā pieņemts 2010. gada 12. jūlijā, stājās spēkā 2010. gada 11. augustā. Pieejams: *http://likumi.lv/doc.php?id=214039* (skatīts 12.06.2012).

[38] *Radio un televīzijas likums*. Saeimā pieņemts 1995. gada 24. augustā, stājās spēkā 1995. gada 11. septembrī, zaudēja spēku 2010. gada 11. augustā. Pieejams: *http://likumi.lv/doc.php?id=36673* (skatīts 12.06.2012).

[39] Druviete, I. Latviešu valoda elektroniskajos plašsaziņas līdzekļos: kvantitāte un kvalitāte. No: *Vārds un tā pētīšanas aspekti*: rakstu krājums, 14 (2). Liepāja: LiePA, 2010. 69. lpp.

[40] Druviete, I. Latviešu valoda elektroniskajos plašsaziņas līdzekļos: kvantitāte un kvalitāte. No: *Vārds un tā pētīšanas aspekti*: rakstu krājums, 14 (2). Liepāja: LiePA, 2010. 68. lpp.

[41] Druviete, I. Latviešu valoda elektroniskajos plašsaziņas līdzekļos: kvantitāte un kvalitāte. No: *Vārds un tā pētīšanas aspekti*: rakstu krājums, 14 (2). Liepāja: LiePA, 2010. 68. lpp.

[42] *Elektronisko plašsaziņas līdzekļu likums*, 66. panta 4. punkts.

[43] Druviete, I. Latviešu valoda elektroniskajos plašsaziņas līdzekļos: kvantitāte un kvalitāte. No: *Vārds un tā pētīšanas aspekti*: rakstu krājums, 14 (2). Liepāja: LiePA, 2010. 74. lpp.

„Skatīdamies Latvijas televīziju latviešu valodā, skatītājs bieži vien redz arī subtitrus Krievijas Federācijas oficiālajā valodā. Par godu kam? No vienas puses, ir it kā vēlams, lai krievvalodīgie mācītos valsts valodu un integrētos sabiedrībā. Bet, no otras puses, ir veidoti labvēlīgi apstākļi, lai viņi visur pilnīgi varētu iztikt ar krievu valodu un dzīvotu savā atsevišķajā sabiedrībā."[44]

Ņemot vērā valodu lietojumu Latvijas plašsaziņas līdzekļos, būtiski paraudzīties uz valodas ideoloģijas izpausmēm televīzijā. Svarīga ir arī valodas kvalitāte plašsaziņas līdzekļos, taču šim jautājumam ir veltīti LVA galvenās lingvistes D. Liepas pētījumi (par preses valodu), LU un tās Latviešu valodas institūta zinātnieku pētījumi, kā arī lingvistisko attieksmi un valodas kvalitātes vērtējumu televīzijas un radio žurnālistu skatījumā ir izpētījuši Latvijas un Lietuvas sociolingvisti Lietuvas Zinātnes un pētniecības fonda finansētajā pētījumā *Baltic Sociolinguistics: linguistic awareness and orientation in Lithuania and Latvia* (vad. Dr. Loreta Vaicekauskiene, 2009–2011, turpmāk – *BalSoc*). Tomēr Latvijas gadījumā, vismaz pagaidām, elektronisko plašsaziņas līdzekļu sakarā ir svarīgi pētīt ne tikai valodas lietojuma kvalitāti, bet arī kvantitāti, jo latviešu valodas lietojuma īpatsvars nav pietiekami nodrošināts. Kā norāda I. Druviete, „vēl neesam izmantojuši visas iespējas ne likumdošanā, ne sabiedriskās domas veidošanā, lai Latvijas informatīvās telpas forma un saturs atbilstu valsts valodas statusam neatkarīgā valstī."[45]

Pētījuma metodoloģija

Ņemot vērā iepriekš minēto, būtiski ir izpētīt valodas ideoloģijas un televīzijas saistību, resp., ir jānoskaidro, kā Latvijas valsts valodas ideoloģija tiek atspoguļota televīzijā, kādi ir tās izpausmes veidi un iespējas. Gan LVA, gan LU Latviešu valodas institūta pētnieki, gan arī dažādas pētniecības kompānijas jau kopš 1990. gadu sākuma veikušas vairākus pētījumus, kuros, aptaujājot Latvijas sabiedrību, iegūti kvantitatīvie dati par valodas lietojumu televīzijā, iedzīvotāju attieksmi un vērtējumu. Tātad vismaz dažos aspektos ir izpētīts sabiedrības viedoklis un attieksme pret televīzijā īstenoto valodas politiku. Tāpēc jo vērtīgāk ir palūkoties no otras puses un izpētīt, ko televīzija sniedz sabiedrībai un kādi ir iemesli tās īstenotajai valodas politikai, pievēršot uzmanību arī tam, vai valodas ideoloģija televīzijā atbilst valsts politikas principam, pēc kā Latvijas plašsaziņas līdzekļu uzdevums ir vienot dažādus sabiedrības pārstāvjus vienotā informatīvā telpā, radīt un rādīt vienotus priekšstatus par Latvijas vēsturi, sabiedrību, kultūru un latviešu valodu visā tās daudzveidībā, bet uz vienotiem pamatiem.

Pētījumā izmantotā metode ir kvalitatīvās aptaujas jeb dziļās intervijas ar ekspertiem (22 intervijas), t. i., galvenajiem šīs jomas dalībniekiem, kas ir atbildīgi par televīzijas darbību dažādos līmeņos un vislabāk pārzina šo jomu: politikas veidotāji, televīziju vadības līmenis, programmu sastādītāji, redaktori un žurnālisti. Interviju jautājumu izstrādē un datu analīzē ņemts vērā šo cilvēku dažādais statuss, iespējamā vara, resp., iespējas ietekmēt valodas ideoloģijas izveidi, īstenošanu un darbības virzienu. Intervijas veidotas pēc moduļu principa, pielāgojot jautājumus atkarībā no intervējamā eksperta lomas.[46] Dziļās intervijas veiktas 2013. gadā. Iegūtie dati analizēti kontekstā ar iepriekš Latvijā veikto kvantitatīvo pētījumu rezultātiem, kā arī starptautiskā pētījuma *BalSoc* rezultātiem.[47]

Ekspertu intervijās pamatā tika vērtēta situācija nacionālajās programmās, kas raida latviešu valodā, ņemot vērā to, ka šīs programmas ir pieejamas visiem Latvijas iedzīvotājiem, un balstoties uz NEPLP mājaslapā[48] sniegtajām raidorganizāciju definīcijām.

---

[44] Butkus, A. Valsts valoda: likums un realitāte. *Latvijas Avīze*, 2004. gada 11. decembrī.

[45] Druviete, I. Latviešu valoda elektroniskajos plašsaziņas līdzekļos: kvantitāte un kvalitāte. No: *Vārds un tā pētīšanas aspekti*: rakstu krājums, 14 (2). Liepāja: LiePA, 2010. 66.–75. lpp.

[46] Milroy, L. and Gordon, M. *Sociolinguistics. Method and Interpretation*. Oxford: Blackwell Publishing, 2003. P. 59.

[47] Sk., piem., Lauze, L. Lingvistiskā un komunikatīvā kompetence radio un televīzijas žurnālistu vērtējumā. No: *Vārds un tā pētīšanas aspekti*: rakstu krājums, 14 (2). Liepāja: LiePA, 2010. 165.–174. lpp.

[48] Sk. *http://www.nrtp.lv/lv/padome/raidorganizacijas/* (skatīts 12.04.2013.).

„Raidorganizāciju iedalījums:

Pēc teritoriālās aptveramības raidorganizācijas iedala nacionālajās, reģionālajās, vietējās un pārrobežu.

Nacionālā teritoriālā aptveramība – par nacionālām atzīstamas tādas raidorganizācijas, kuru programmas ir droši uztveramas visā valsts teritorijā vai tās lielākajā daļā."[49]

Kā arī dažādu valodas ideoloģijas izpausmes aspektu kontekstā tika vērtēta situācija, ņemot vērā visu plašo pieejamo televīziju spektru, kas ir definēts Elektronisko plašsaziņas līdzekļu likuma 4. panta 4. punktā: „Pēc aptveršanas zonas elektroniskos plašsaziņas līdzekļus, kuriem izsniegta apraides atļauja, iedala nacionālajos, reģionālajos, vietējos un pārrobežu elektroniskajos plašsaziņas līdzekļos"; un 9. pantā definēts, ka nacionālie plašsaziņas līdzekļi aptver vismaz 60% Latvijas iedzīvotāju vai to aptveršanas zona ir valsts teritorijas lielākā daļa.

No Latvijā reģistrētām raidorganizācijām četras programmas raida nacionālajā tīklā – LTV1, LTV7, LNT un TV3.

Likumos noteiktās prasības valodas lietojumam plašsaziņas līdzekļos

■ **Elektronisko plašsaziņas līdzekļu likums** (Saeimā pieņemts 2010. gada 12. jūlijā, stājies spēkā 2010. gada 11. augustā); likumā ievietotie regulējumi attiecībā uz valodu:

2. pants. Likuma mērķis un darbības joma

(2) Šā likuma mērķi ir šādi:

4): veicināt sabiedrības integrāciju uz latviešu valodas pamata; pildot Valsts valodas likuma prasības, sekmēt latviešu valodas kā Latvijas valsts valodas konstitucionālo funkciju īstenošanu pilnā apjomā, it sevišķi rūpēties, lai tā kalpo par visu Latvijas iedzīvotāju kopējo savstarpējās saziņas valodu; nodrošināt tās saglabāšanu un lietošanu, nosakot sabiedrības interesēm atbilstošu kārtību, kādā Latvijas jurisdikcijā esošie elektroniskie plašsaziņas līdzekļi lieto valsts valodu raidlaikā, un vienlaikus paredzot tiesības lietot elektroniskajos plašsaziņas līdzekļos mazākumtautību un citas valodas.

16. pants. Apraides tiesību piešķiršanas konkursa kārtība

(2) Sludinājums par konkursu publicējams Nacionālās elektronisko plašsaziņas līdzekļu padomes mājaslapā internetā, laikrakstā "Latvijas Vēstnesis", kā arī vietējā laikrakstā, ja konkurss tiek izsludināts reģionālajai vai vietējai apraidei. Sludinājumā norāda šādas ziņas: 2) prasības attiecībā uz programmu (elektroniskā plašsaziņas līdzekļa darbības apjoms), raidlaika apjoms, valodas lietošanas noteikumi, programmas formāts un citas prasības, ko Nacionālā elektronisko plašsaziņas līdzekļu padome noteikusi konkursa nolikumā.

17. pants. Konkursa rezultātu noteikšana

(1) Konkursā tiek vērtēti konkursa noteikumiem atbilstošie iesniegumi. Vērtēšanas pamatkritēriji ir koncepcijas radošais, finansiālais un tehniskais nodrošinājums, kā arī valsts valodas apjoms raidlaikā.

18. pants. Apraides atļauja

(4) Lai saņemtu apraides atļauju, persona (tai skaitā konkursa uzvarētājs) iesniedz Nacionālajai elektronisko plašsaziņas līdzekļu padomei iesniegumu, kuram pievienojams attiecīgās programmas vai pakalpojumu izplatīšanu nodrošinošā elektronisko sakaru komersanta apliecinājums par šīs

[49] Sk. *http://www.nrtp.lv/lv/padome/raidorganizacijas/* (skatīts 12.04.2013.).

programmas vai pakalpojumu izplatīšanas nodrošināšanu. Ja programmas veidošanai un izplatīšanai nav nepieciešams radiofrekvenču resurss, iesniegumam pievienojami darbības pamatnosacījumi, kuros norāda paredzamo programmas nosaukumu, darbības mērķi, programmas formātu, valodu, informāciju par īpašniekiem, kā arī citas ziņas, kuras iesniedzējs uzskata par svarīgām; elektroniskā plašsaziņas līdzekļa darbības attīstības plāns un dokumenti, kas apliecina iespējamos finansiālā nodrošinājuma avotus vismaz pirmajam darbības gadam.

20. pants. Elektroniskā plašsaziņas līdzekļa vai programmas nosaukums

(1) Apraides atļauju vai retranslācijas atļauju var izsniegt, ja elektroniskā plašsaziņas līdzekļa vai programmas nosaukums: 2) atbilst Valsts valodas likuma un citu normatīvo aktu prasībām.

24. pants. Programmu veidošanas vispārīgie noteikumi

(3) Elektroniskie plašsaziņas līdzekļi ievēro darbības pamatnosacījumus, kurus tie iesnieguši Nacionālajai elektronisko plašsaziņas līdzekļu padomei, lai saņemtu apraides atļauju. Ja apraides tiesības iegūtas konkursa kārtībā, darbības pamatnosacījumus var mainīt ar Padomes piekrišanu. Elektronisko plašsaziņas līdzekļu vai programmu valoda un programmu formāts ir nemaināma pamatnosacījumu sastāvdaļa izsniegtās apraides atļaujas darbības termiņā. (9) Laikā no pulksten 7.00 līdz 22.00 aizliegts izplatīt audio un audiovizuālus darbus, kuros atainota fiziska vai psiholoģiska vardarbība, ietvertas asiņainas vai šausmu ainas, ar narkotiku lietošanu un seksuālām darbībām saistītas ainas vai kuros lietoti rupji vai nepieklājīgi izteicieni.

26. pants. Programmu veidošanas ierobežojumi

Elektronisko plašsaziņas līdzekļu programmās un raidījumos nedrīkst ietvert: 6) sižetus, kas diskreditē Latvijas valstiskumu un nacionālos simbolus.

28. pants. Raidījuma un reklāmas valoda

(1) Katrs raidījums notiek vienā valodā — raidījuma valodā, ja šajā likumā nav noteikts citādi.
(2) Raidījuma fragmenti citās valodās nodrošināmi ar tulkojumu raidījuma valodā. Šis nosacījums neattiecas uz raidījuma fragmentiem valsts valodā, valodas mācību raidījumiem, interaktīvajām tiešajām pārraidēm (kad tiešraides laikā tiek veidota saikne starp raidījuma dalībniekiem un skatītājiem), mūzikas skaņdarbu izpildījumiem un starpvalstu sadarbības raidījumiem tiešraides laikā.
(3) Demonstrējamās filmas ieskaņo, dublē vai subtitrē valsts valodā. Dublētais un ieskaņotais teksts paralēli oriģinālās skaņas pavadījumam un subtitri valsts valodā veidojami tādā kvalitātē, kas nodrošina pietiekami precīzu oriģinālvalodas teksta izpratni. Bērniem paredzētās filmas dublē vai ieskaņo valsts valodā. Šie nosacījumi neattiecas uz retranslāciju, kā arī tādām filmām, kuras saskaņā ar izsniegtajām apraides atļaujām un Nacionālajai elektronisko plašsaziņas līdzekļu padomei iesniegtajiem attiecīgā elektroniskā plašsaziņas līdzekļa darbības pamatnosacījumiem tiek raidītas Latvijas mazākumtautību pirmsskolas un jaunākajiem skolas vecuma bērniem vai, izmantojot satelīttelevīzijas elektronisko sakaru tīklus, mērķauditorijai, kas nav Latvijas iedzīvotāji. Filmas var būt ieskaņotas tikai vienā valodā, neskaitot oriģinālo skaņas pavadījumu.
(4) Televīzijas raidījumus svešvalodās, izņemot tiešās pārraides, ziņu un valodas mācību raidījumus, nodrošina ar subtitriem latviešu valodā. Šis nosacījums neattiecas uz retranslāciju, kā arī uz satelīttelevīzijas elektronisko sakaru tīklos izplatītajām programmām, kuras atbilstoši apraides atļaujai un Nacionālajai elektronisko plašsaziņas līdzekļu padomei iesniegtajiem attiecīgā elektroniskā plašsaziņas līdzekļa darbības pamatnosacījumiem ir paredzētas mērķauditorijai, kas nav Latvijas iedzīvotāji.
(5) Ja sabiedriskais elektroniskais plašsaziņas līdzeklis veido un izplata televīzijas ziņu raidījumus svešvalodā, tas nodrošina attiecīgo ziņu kopsavilkumu valsts valodā slīdošas teksta rindas veidā.
(6) Raidījumos ievieto reklāmu raidījuma valodā vai valsts valodā. Šis nosacījums neattiecas uz retranslāciju, kā arī uz satelīttelevīzijas elektronisko sakaru tīklos izplatītajām programmām, kuras atbilstoši apraides atļaujai un Nacionālajai elektronisko plašsaziņas līdzekļu padomei iesniegtajiem attiecīgā elektroniskā plašsaziņas līdzekļa darbības pamatnosacījumiem ir paredzētas mērķauditorijai, kas nav Latvijas iedzīvotāji.

(7) Ja Ministru kabinets konstatē, ka kādā valsts teritorijas daļā valsts valodas lietošana ir apdraudēta vai arī tās lietošana vai izplatība ir būtiski nepietiekama, tas lemj par pasākumiem valsts valodas lietošanas veicināšanai attiecīgajā teritorijā.

30. pants. Raidījuma izlaiduma dati

(3) Raidījuma izlaiduma dati veidojami valsts valodā. Ja raidījums veidots svešvalodā, raidījuma izlaiduma datus var norādīt raidījuma valodā.

32. pants. Papildnosacījumi Eiropas audiovizuālo darbu iekļaušanai un valsts valodas lietošanai elektronisko plašsaziņas līdzekļu programmās

(1) Elektroniskie plašsaziņas līdzekļi nodrošina, lai to veidotajā programmā nedēļas laikā vismaz 51 procentu no raidlaika, izņemot ziņas, sporta sacensības, spēles, reklāmu, televīzijas veikalu un televīzijas veikala skatlogu, aizņemtu Eiropas audiovizuālie darbi.
(2) Nacionālie un reģionālie elektroniskie plašsaziņas līdzekļi nodrošina, lai to veidotajā televīzijas programmā vismaz 40 procentus no Eiropas audiovizuālo darbu raidlaika, izņemot spēles, reklāmu, televīzijas veikalu un televīzijas veikala skatlogu, aizņemtu audiovizuālie darbi valsts valodā.
(3) Nacionālie un reģionālie elektroniskie plašsaziņas līdzekļi nodrošina, lai to veidotajās programmās vismaz 65 procenti no visiem raidījumiem, izņemot reklāmu, televīzijas veikalu un televīzijas veikala skatlogu, būtu valsts valodā un šādi raidījumi valsts valodā aizņemtu vismaz 65 procentus no raidlaika.
(4) Televīzijas raidījums svešvalodā, ja tas ir dublēts vai ieskaņots valsts valodā, arī uzskatāms par raidījumu valsts valodā.

66. pants. Sabiedrisko elektronisko plašsaziņas līdzekļu programmas

(4) Latvijas Radio un Latvijas Televīzijā pirmo programmu veido kā nacionālo programmu valsts valodā. Latvijas Radio un Latvijas Televīzijas otrā programma pamatā ir valsts valodā. Daļu no raidlaika tajā var atvēlēt raidījumiem citās valodās, ieskaitot šajā raidlaikā arī valsts valodā subtitrētās kinofilmas un teātru izrādes.

71. pants. Sabiedriskais pasūtījums

(1) Sabiedriskais pasūtījums ir pasākumu kopums, kura uzdevums ir:
6) veicināt sabiedrības integrāciju un saliedētību uz latviešu valodas pamata;
7) nodrošināt latviešu valodas saglabāšanu, attīstību un lietošanu, tās kā valsts valodas funkcionēšanu pilnā apjomā, it sevišķi veicinot latviešu valodas kā visu Latvijas iedzīvotāju kopējās saziņas valodas lietošanu;
7[1]) nodrošināt latgaliešu rakstu valodas kā vēsturiska latviešu valodas paveida un lībiešu valodas kā pirmiedzīvotāju valodas saglabāšanu, aizsardzību, attīstību un lietošanu;
8) nodrošināt latviešu kultūras attīstību, it sevišķi veicinot oriģinālraidījumu veidošanu latviešu valodā;
9) veicināt cieņu pret latviešu valodu, popularizēt Latvijas vēsturi un kultūras vērtības;
18) paredzēt raidījumus mazākumgrupām un cilvēkiem ar īpašām vajadzībām.
(5) Ja tīklā, kurā notiek bezmaksas televīzijas programmu izplatīšana ar zemes raidītājiem, ir brīvas televīzijas programmu vietas, Nacionālā elektronisko plašsaziņas līdzekļu padome sabiedriskā pasūtījuma ietvaros rīko konkursu uz brīvajām televīzijas programmu vietām. Organizējot konkursu, priekšroka dodama tiem pretendentiem, kas nodrošinās, ka vismaz 20 procentus no nedēļas raidlaika aizņems Eiropas audiovizuālie darbi, kas sākotnēji veidoti latviešu valodā. Par šā sabiedriskā pasūtījuma izpildi tiek slēgts līgums uz laiku, kas nepārsniedz trīs saimnieciskos gadus. Nacionālā elektronisko plašsaziņas līdzekļu padome konkursa nolikumā var paredzēt, ka tā katru gadu, konsultējoties ar elektronisko plašsaziņas līdzekli un ievērojot attiecīgos nosacījumus un pasūtījuma būtību, kas noteikta sabiedriskā pasūtījuma konkursa nolikumā, pārskata sabiedrisko pasūtījumu, izstrādā un apstiprina elektroniskā plašsaziņas līdzekļa raidījumu vai programmas gada plānu programmas daļai vai programmai, kas tiek veidota sabiedriskā pasūtījuma ietvaros. Nacionālās

elektronisko plašsaziņas līdzekļu padomes lēmuma par konkursa rezultātu apstiprināšanu pārsūdzēšana neaptur tā darbību.
(Ar grozījumiem, kas izdarīti ar 18.04.2013. un 21.11.2013. likumu, kas stājas spēkā 30.11.2013.)

■ **Valsts valodas likums** (Saeimā pieņemts 1999. gada 9. decembrī, stājies spēkā 2000. gada 1. septembrī) – valsts valodas ideoloģija vispirmām kārtām pausta tieši šajā likumā:

1. pants. Šā likuma mērķis ir nodrošināt:
1) latviešu valodas saglabāšanu, aizsardzību un attīstību;
3) tiesības brīvi lietot latviešu valodu jebkurā dzīves jomā visā Latvijas teritorijā;
4) mazākumtautību pārstāvju iekļaušanos Latvijas sabiedrībā, ievērojot viņu tiesības lietot dzimto valodu vai citas valodas;
5) latviešu valodas ietekmes palielināšanu Latvijas kultūrvidē, veicinot ātrāku sabiedrības integrāciju.

3. pants. (1) Latvijas Republikā valsts valoda ir latviešu valoda.

6. pants. (1) Valsts un pašvaldību iestāžu, tiesu un tiesu sistēmai piederīgo iestāžu, valsts un pašvaldību uzņēmumu, kā arī to uzņēmējsabiedrību darbiniekiem, kurās lielākā kapitāla daļa pieder valstij vai pašvaldībai, jāprot un jālieto valsts valoda tādā apjomā, kāds nepieciešams viņu profesionālo un amata pienākumu veikšanai.
(2) Privāto iestāžu, organizāciju, uzņēmumu (uzņēmējsabiedrību) darbiniekiem, kā arī pašnodarbinātajām personām valsts valoda jālieto tad, ja to darbība skar likumīgas sabiedriskās intereses (sabiedrisko drošību, veselību, tikumību, veselības aizsardzību, patērētāju tiesību un darba tiesību aizsardzību, drošību darbavietā, sabiedriski administratīvo uzraudzību).
(3) Privāto iestāžu, organizāciju, uzņēmumu (uzņēmējsabiedrību) darbiniekiem, kā arī pašnodarbinātajām personām, kuras, pamatojoties uz likumu vai citu normatīvo aktu, veic noteiktas publiskas funkcijas, jāprot un jālieto valsts valoda tādā apjomā, kāds nepieciešams attiecīgo funkciju veikšanai.

16. pants. Sabiedrības saziņas līdzekļu raidījumu valodu nosaka Radio un televīzijas likums.[50]

17. pants. (1) Publiski demonstrējamās kinofilmas, videofilmas un to fragmenti ieskaņojami vai dublējami valsts valodā vai arī līdztekus oriģinālajam skaņas pavadījumam nodrošināmi ar subtitriem valsts valodā, ievērojot spēkā esošās literārās valodas normas.
(2) Šajā pantā minētajos gadījumos līdztekus ir pieļaujami arī subtitri svešvalodā. Subtitriem valsts valodā ierādāma galvenā vieta, un formas vai satura ziņā tie nedrīkst būt mazāki vai šaurāki par subtitriem svešvalodā.

[50] Latvijas Republikas Valodu likuma (pieņemts 1992. gada 31. martā) 13. pants noteica, ka „Latvijas Republikas valsts radio un valsts televīzijas pārraidēm, izņemot cittautiešiem adresētos tiešos raidījumus, jābūt dublētām, nodrošinātām ar diktora tekstu vai subtitriem valsts valodā. Šis noteikums attiecas arī uz Latvijas Republikā komercnolūkos demonstrētajām kinofilmām."

Valodas ideoloģija televīzijā, tās īstenošana un problēmas

Latvijas valstī noteiktā valodas ideoloģija ir skaidra: valsts valoda Latvijā ir latviešu valoda un visiem sabiedrības locekļiem (fiziskām un arī juridiskām personām), īstenojot savas dažādās sociālās lomas, jāveicina valsts valodas lietošana, attīstība un popularizēšana, t. sk. plašsaziņas līdzekļiem kā būtiskai sociolingvistiskajai jomai. Taču, kā jau iepriekš aprakstīts, plašsaziņas līdzekļu jomā rodas daudzas un dažādi motivētas problēmas valsts valodas lietojuma nodrošinājumam, kuras apvienojot varētu iedalīt šādi:

- Valsts valodas ideoloģijas un nacionālo raidorganizāciju īstenotā valodas ideoloģija – atbilstība valodas situācijai vai mītu un stereotipu uzturēšana.
- Atšķirības sabiedrisko un komerciālo raidorganizāciju īstenotajā valodas politikā – ideoloģija *vs*. komerciālās intereses.
- Divu informatīvo telpu pastāvēšana.
- Raidījumu kvalitāte (oriģinālie raidījumi).

Kvantitatīvo pētījumu rezultāti

Pētījuma mērķa noskaidrošanai paredzamo jautājumu un interviju norises gaitas izveidei lietderīgi paraudzīties uz dažu iepriekšējos gados veikto kvantitatīvo pētījumu rezultātiem. Vispārīgāk vai detalizētāk sabiedrības izvēle, attieksme vai viedoklis gan par televīzijā lietoto valodu, gan par lielāku lietojuma nepieciešamību un latviešu valodas apdraudētību televīzijā ir skatīta šādos pētījumos:

- ***Latvijas valodas situācijas dinamika (1995–2000)*. Projekta vadītāja *Dr.philol.* prof. I. Druviete. Rīga: LU Latviešu valodas institūts, 1999/2000.** Šī pētījuma mērķis ir raksturot valodu hierarhijas maiņas procesus Latvijā saistībā ar valsts valodas statusa īstenošanu. Pētījumā analizēti 1999. gada LU Latviešu valodas institūta sociolingvistiskās aptaujas dati. Aptaujā piedalījās 205 respondenti, t. sk. 60 latviešu, 137 krievu un 8, kuri norādīja citu tautību.
- ***Pētījumu un rīcības programma „Ceļā uz pilsonisku sabiedrību”*. Projekta vadītāja *Dr.soc.* Brigita Zepa. Rīga: BSZI un LR Naturalizācijas pārvalde, 2001.** Pētījuma mērķis ir noskaidrot Latvijas iedzīvotāju, pilsoņu un nepilsoņu, nostādnes par demokrātisko procesu norisi un integrāciju valstī. Pētījuma aptauja veikta 2000. gada rudenī, tajā piedalījās 2009 respondenti (t. sk. 1004 pilsoņi un 1005 nepilsoņi) vecumā no 15 līdz 75 gadiem. Aptaujas metode – tiešās intervijas respondentu dzīvesvietās.

- ***Latviešu valodas attīstība un lietojums*. Latvijas iedzīvotāju aptauja. Rīga: SKDS, 2003. gada novembris.** Pētījuma mērķis ir noskaidrot sabiedrības viedokli par latviešu valodas lietošanas ieradumiem un latviešu valodas vietu citu valodu vidū. Pētījuma aptaujā piedalījās 1060 Latvijas iedzīvotāju vecumā no 15 līdz 74 gadiem.
- ***Latviešu valodas attīstības un lietojuma problēmas*. Pasūtītājs VVA. Rīga: Data Serviss, 2004.** Pētījuma aptauja par latviešu valodas attīstības un lietojuma problēmām veikta 2004. gada rudenī, tajā piedalījās 1006 respondenti vecumā no 18 līdz 74 gadiem 11 dažādos reģionos.
- ***Attieksme pret valsts valodas lietošanu.* Latvijas iedzīvotāju aptauja. Pasūtītājs VVA. Rīga: SKDS, 2007.** Pētījuma aptauja par Latvijas iedzīvotāju attieksmi pret valsts valodas lietošanu tika veikta 2007. gada rudenī, tajā piedalījās 1061 respondents (t. sk. 608 latviešu, 350 krievu un 103 citu tautību pārstāvji). Pētījuma metode – tiešās intervijas respondentu dzīvesvietās.
- ***Valoda*. Pasūtītājs LVAVA. Rīga: BSZI, 2007.** Pētījuma aptauja veikta 2007. gada vasarā, tajā piedalījās 2000 respondenti (1370 ar latviešu dzimto valodu, 569 ar krievu dzimto valodu un 61 ar citu dzimto valodu) vecumā no 15 līdz 74 gadiem. Izmantotā metode – tiešās intervijas respondentu dzīvesvietās.
- ***Valoda*. Pasūtītājs LVAVA. Rīga: BSZI, 2008.** Pētījuma aptaujā par valodas situāciju Latvijā 2008. gadā piedalījās 2002 respondenti (1425 ar latviešu dzimto valodu, 456 ar krievu dzimto valodu un 121 ar citu dzimto valodu) vecumā no 15 līdz 74 gadiem. Izmantotā metode – tiešās intervijas respondentu dzīvesvietās.
- ***Valodas situācijas sociolingvistiskā izpēte*. Pasūtītājs LVA. Rīga: Data Serviss, 2009.** Pētījuma aptauja par valodas situāciju Latvijā tika veikta 2009. pavasarī. Aptaujā piedalījās 924 respondenti (t. sk. 557 ar latviešu dzimto valodu un 367 ar krievu dzimto valodu) vecumā no 17 līdz 74 gadiem. Izmantotā metode – tiešās intervijas respondentu dzīvesvietās.
- ***Valodas situācijas sociolingvistiskā izpēte*. Dziļās intervijas. Pasūtītājs LVA. Rīga: Fieldex, 2009.**
- ***Valodas situācijas sociolingvistiskā izpēte*. Pasūtītājs LVA. Rīga: Aptauju aģentūra, 2012.** Pētījuma aptauja par latviešu valodas sociolingvistisko situāciju tika veikta 2011. gada nogalē un 2012. gada sākumā. Aptaujā piedalījās 1109 Latvijas pastāvīgie iedzīvotāji (t. sk. 689 respondenti, kuriem dzimtā valoda ir latviešu, un 420 respondenti, kuriem dzimtā valoda ir krievu) vecumā no 15 līdz 74 gadiem. Izmantotā metode – telefonintervijas.
- ***Valodas situācija Latvijā: 2004–2010*. Red. I. Druviete. Rīga: LVA, 2011.** Valodas situācijas un valodas politikas rezultātu noskaidrošanai pētījums apkopo un analizē vairākas no 2004. gada līdz 2010. gadam veiktās Latvijas iedzīvotāju aptaujas un dziļās intervijas ar ekspertiem.

Vairākos pētījumos secināts, ka Latvijas iedzīvotāji, neatkarīgi no viņu dzimtās valodas, skatās televīziju latviešu valodā. LU Latviešu valodas institūta veiktajā pētījumā „Latvijas valodas situācijas dinamika (1995–2000)" (1999/2000) secināts, ka 1999. gadā 76% Latvijas mazākumtautību pārstāvju skatījās televīziju latviešu valodā un šis rādītājs bija nedaudz palielinājies kopš 1997. gada (68%). 2001. gada BSZI un Latvijas Republikas Naturalizācijas pārvaldes pētījumā „Ceļā uz pilsonisku sabiedrību" secināts, ka nacionālos kanālus skatās lielākā daļa visu Latvijas iedzīvotāju (sk. 1. att.), taču vienlaikus atzīts arī, ka „palielinājusies Krievijas televīzijas kanālu skatītāju auditorija gan pilsoņu, bet, jo sevišķi, – nepilsoņu vidū, kas skaidrojams ar šo kanālu plašo pieejamību, pateicoties kabeļtelevīzijas attīstībai".[51]

[51] *Pētījumu un rīcības programma „Ceļā uz pilsonisku sabiedrību"*. BSZI, LR Naturalizācijas pārvalde, 2001. 40. lpp.

1. attēls
Populārākie televīzijas kanāli 2000. gadā
Dati: BSZI un LR Naturalizācijas pārvalde, 2001

Cik bieži jūs skatāties televīzijas raidījumus šādos kanālos?
Nav apkopotas atlaides "retāk kā reizi nedēļā", "neskatās, nav tāda kanāla" un "grūti pateikt".
(% no pilsoņiem, n=1004; % no tiem, kas nav LR pilsoņi, n=1005)

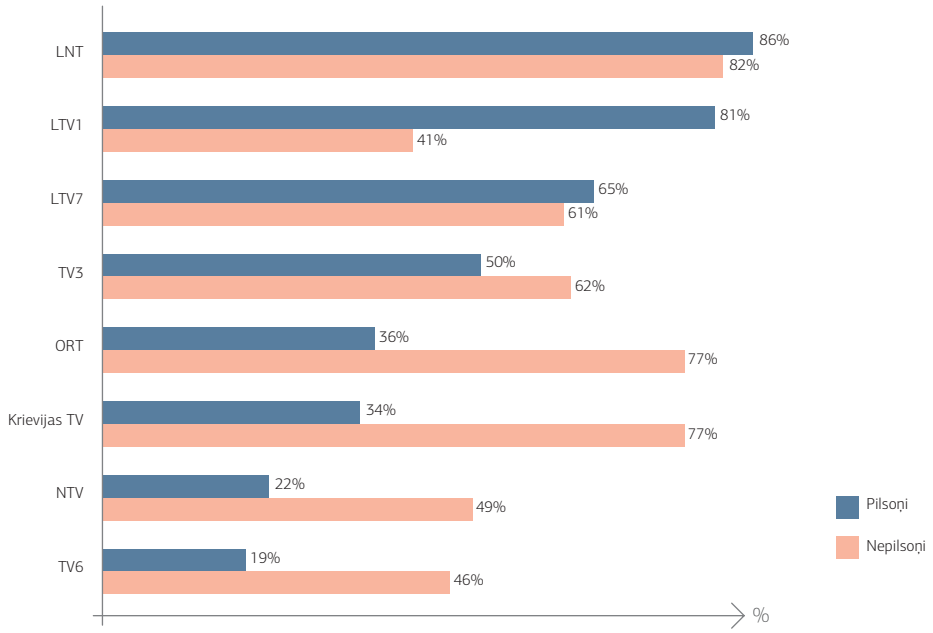

Baltijas Sociālo zinātņu institūts

2003. gadā VVA pasūtītajā un SKDS veiktajā Latvijas iedzīvotāju aptaujā „Latviešu valodas attīstība un lietojums" noskaidrots, ka 62% respondentu uzskata, ka latviešu valodas lietojums kopumā piecu gadu periodā ir pieaudzis, 45% respondentu atbildējuši, ka skatās televīziju latviski biežāk nekā pirms pieciem gadiem (sk. 2. att.).

2. attēls
Latviešu valodas lietojuma pieaugums
Dati: SKDS 2003

Kur/kādās situācijās, jūsuprāt, latviešu valoda Latvijā tiek lietota biežāk?

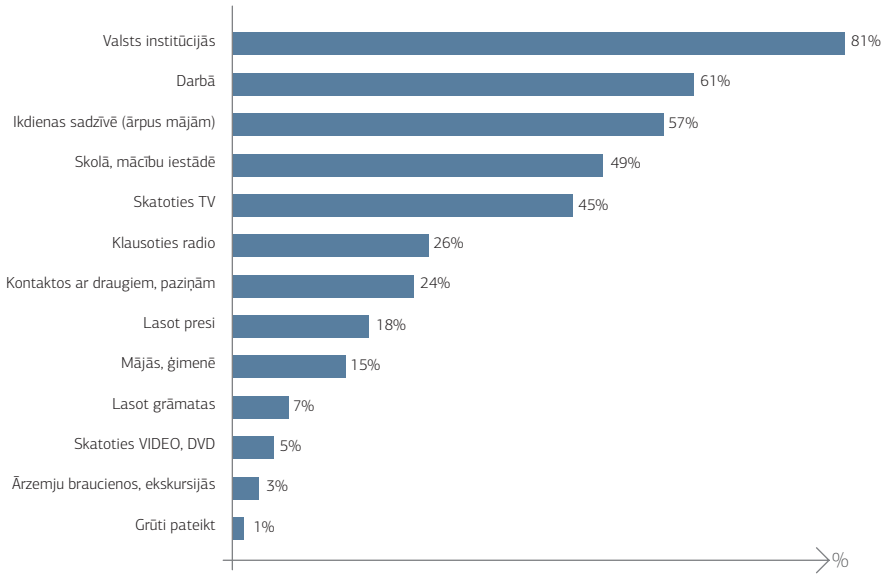

Bāze: respondenti, kuri uzskata, ka latviešu valoda tiek lietota biežāk, n=653

2004. gadā Data Serviss veiktajā aptaujā „Latviešu valodas attīstības un lietojuma problēmas" noskaidrots, kādiem informācijas kanāliem latviešu valodā respondenti dod priekšroku. Visbiežāk (74%) visi respondenti neatkarīgi no dzimtās valodas izvēlas skatīties televīzijas raidījumus latviski (sk. 3. att.).

3. attēls
Informācijas kanālu latviešu valodā izvēles biežums
Dati: Data Serviss 2004

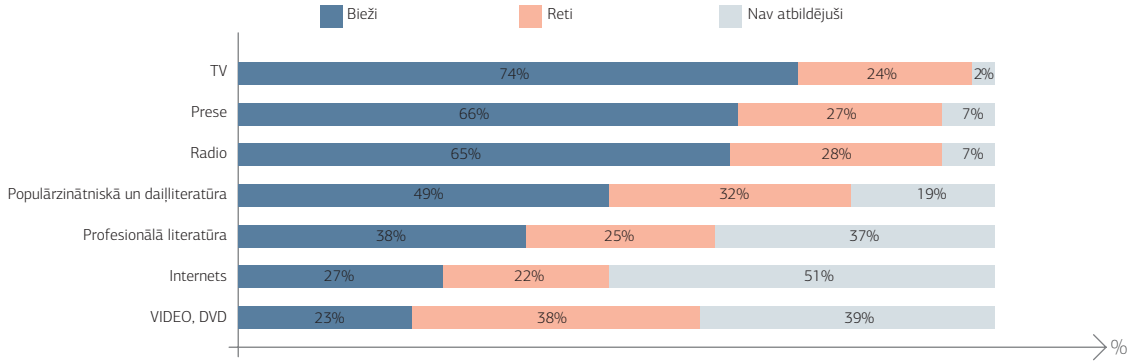

% no attiecīgās grupas. Bāze: n=653

Šajā pētījumā izzināts arī respondentu viedoklis par valodas kvalitāti televīzijā, resp., vai sabiedrībai ir svarīga valodas kvalitāte, skatoties televīzijas raidījumus. Pēc pētījuma datiem, Latvijas iedzīvotāji uzskata, ka plašsaziņas līdzekļos obligāti ir jāievēro literārās valodas normas (tāpat tas jādara izglītības iestādēs, valsts un pašvaldību iestādēs, likumos un politiķu runā). Vienlaikus respondenti uzskata, ka plašsaziņas līdzekļos literārās valodas normas netiek ievērotas (tāpat kā preču aprakstos, instrukcijās, politiķu runās, preču iepakojumos un cenu zīmēs, sk. 4. att.).

4. attēls
Jomas, kurās latviešu valodas literārā normas būtu jāievēro obligāti, un jomas, kurās tās ievēro nepietiekami
Dati: Data Serviss 2004

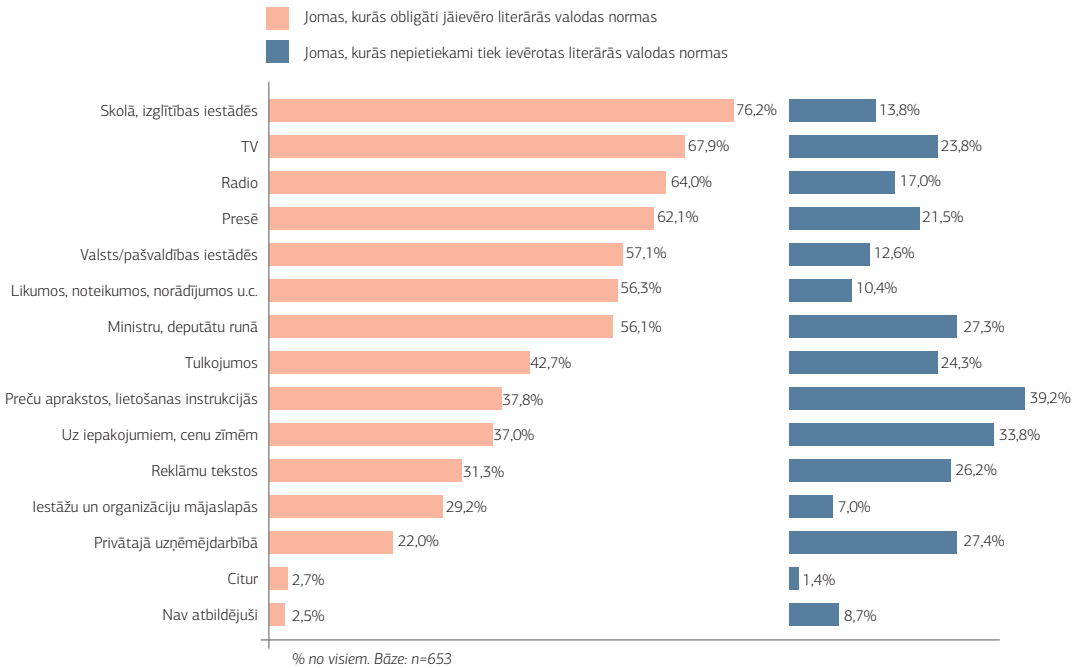

% no visiem. Bāze: n=653

2007. gadā pētījumā „Valoda" noskaidrots, ka 64% citu tautību pārstāvju televīzijā dzird latviešu valodu, 2004. gadā tādu bija 49% (5. att.). Pētnieki šo pieaugumu skaidro ar faktu, ka latviešu valodas prasme citu tautību pārstāvju vidū uz to laiku bija uzlabojusies. Taču jāņem vērā, ka šie dati nenozīmē, ka būtu samazinājusies televīzijas raidījumu skatīšanās citās valodās, t. sk. krievu valodā. Pēc šī pētījuma datiem, vismazāk 2007. gadā latviešu valodu televīzijā dzirdēja Rīgā dzīvojošie citu tautību pārstāvji (50% atzina, ka latviešu valodu televīzijā dzird maz vai nemaz).

5. attēls

Atbildes uz jautājumu „Cik daudz Jūs dzirdat latviešu valodu šādās vietās?", salīdzinājums pa gadiem

Dati: Valoda 2007

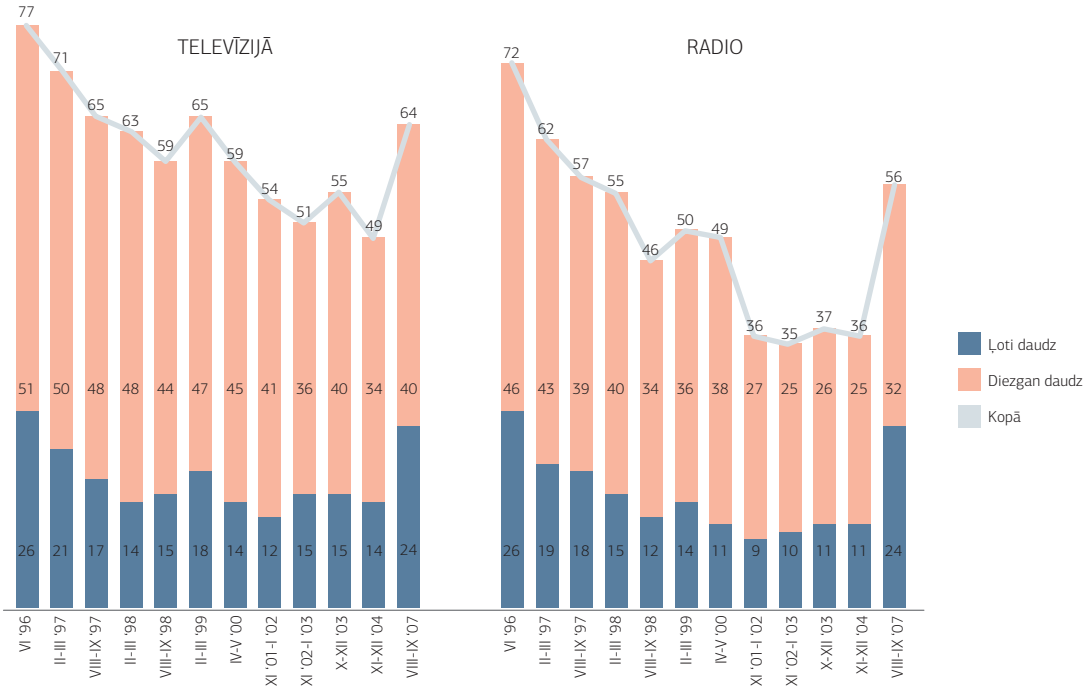

2008. gadā veiktā aptauja „Valoda" parāda, ka respondenti, kuru dzimtā valoda nav latviešu, informācijas iegūšanai visvairāk izmanto tieši televīziju latviešu valodā (sk. 6. att.). Visbiežāk šie respondenti skatījušies mākslas filmas, seriālus un dažādu nacionālo televīziju piedāvātos ziņu raidījumus. Tātad nacionālo kanālu ziņu raidījumi ir nozīmīgs informācijas ieguves avots par valstī notiekošajiem notikumiem visiem valsts iedzīvotājiem, un nav pamata apgalvojumiem, ka Latvijas cittautieši neskatās nacionālās televīzijas vispār, tātad arī tas nevar būt pilnvērtīgs arguments citu valodu apjoma palielināšanai televīzijā.

6. attēls

Plašsaziņas līdzekļu izmantošana latviešu valodā 2008. gadā (respondenti, kuru dzimtā valoda nav latviešu)

Dati: Valoda 2008

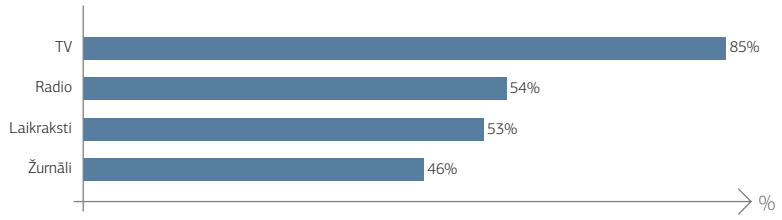

2007. gada aptaujā „Valoda" cittautieši minējuši arī faktorus, kas viņiem traucē pilnvērtīgi izmantot plašsaziņas līdzekļus latviešu valodā. Respondenti skaidrojuši to galvenokārt ar viņu nepietiekamo latviešu valodas prasmi (sk. 7. att.).

7. attēls
Iemesli, kas kavē izmantot plašsaziņas līdzekļus latviešu valodā
Dati: Valoda 2007

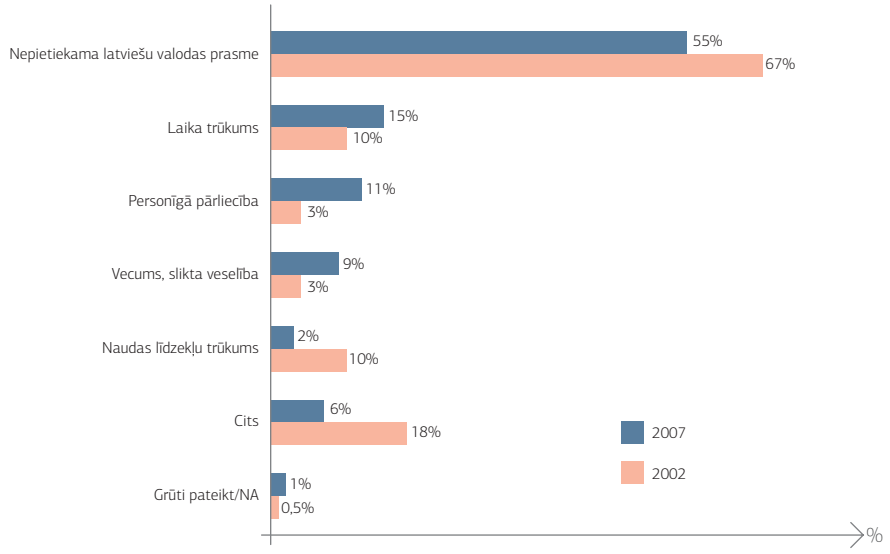

Savukārt 2007. gadā SKDS veiktajā aptaujā „Attieksme pret valsts valodas lietošanu" noskaidroti sabiedrības priekšstati par latviešu valodas lietošanu televīzijas pārraidēs, resp., vai un kā nepieciešams rīkoties televīzijām, pārraidot raidījumus, filmas un sižetus svešvalodās. Izsakot viedokli par latviešu valodas nodrošināšanu, pārraidot filmas, respondentu viedokļi nedaudz atšķīrās atkarībā no tā, vai filmas oriģinālvaloda ir krievu vai angļu valoda. Tā kā krievu valodas prasme Latvijas iedzīvotāju vidū vēl joprojām ir laba, lielāks ir arī to respondentu skaits, kuriem, skatoties filmas krieviski, pietiktu tikai ar subtitriem vai tie vispār nebūtu vajadzīgi. Savukārt angļu valodas funkcionāla prasme Latvijas sabiedrībā vēl ir zema, ar to skaidrojama respondentu vēlme dzirdēt filmu latviešu valodā (sk. 8. att.).

8. attēls
Viedoklis par latviešu valodas nodrošinājumu, skatoties filmas svešvalodās
Dati: SKDS 2007

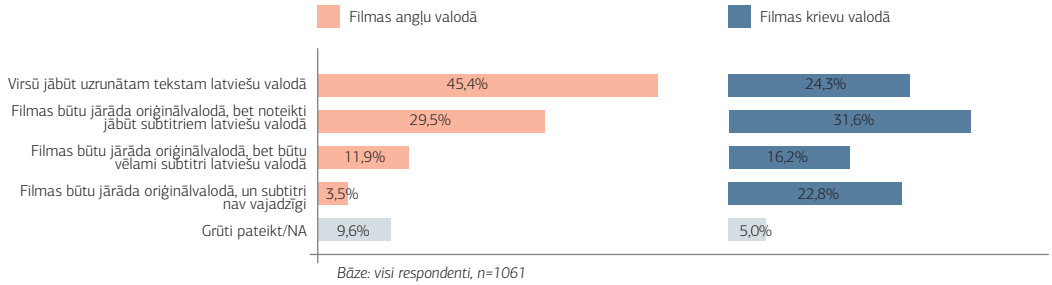

Šajā pētījumā salīdzinātas arī respondentu valodu vēlmes, skatoties filmas svešvalodās (sk. 9. att.). Pētījumā parādās, ka tieši jaunākās paaudzes pārstāvji vecumā no 15 līdz 24 gadiem biežāk uzsvēra nepieciešamību pēc tā, lai filmas tiktu rādītas oriģinālvalodā un būtu nodrošināti subtitri latviešu valodā.

9. attēls

Viedoklis par latviešu valodas nodrošinājumu, skatoties filmas svešvalodās

Dati: SKDS 2007

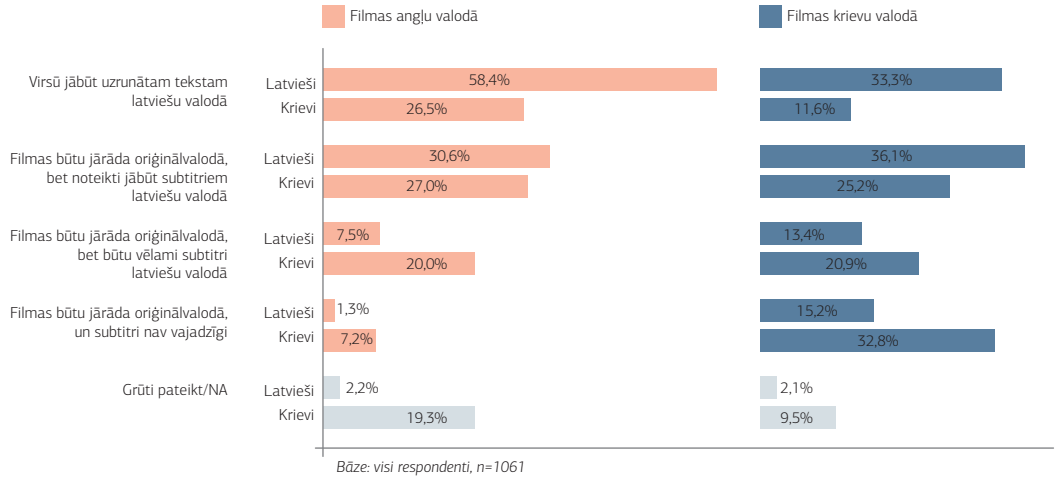

SKDS 2007. gada aptaujā arī noskaidrots, ka gadījumā, ja televīzijā raidījumā latviešu valodā (piem., ziņās) kāds cilvēks atbild krievu valodā, pēc lielas daļas respondentu domām, būtu jābūt subtitriem latviešu valodā (sk. 10. att.), turklāt trešdaļa aptaujāto ar latviešu dzimto valodu uzskata, ka tekstam latviešu valodā jābūt uzrunātam virsū, savukārt trešdaļa aptaujāto ar krievu dzimto valodu norādīja, ka tulkojums latviešu valodā nav nepieciešams.

10. attēls

Viedoklis par latviešu valodas nodrošinājumu, ja raidījumā atbildes tiek sniegtas krievu valodā

Dati: SKDS 2007

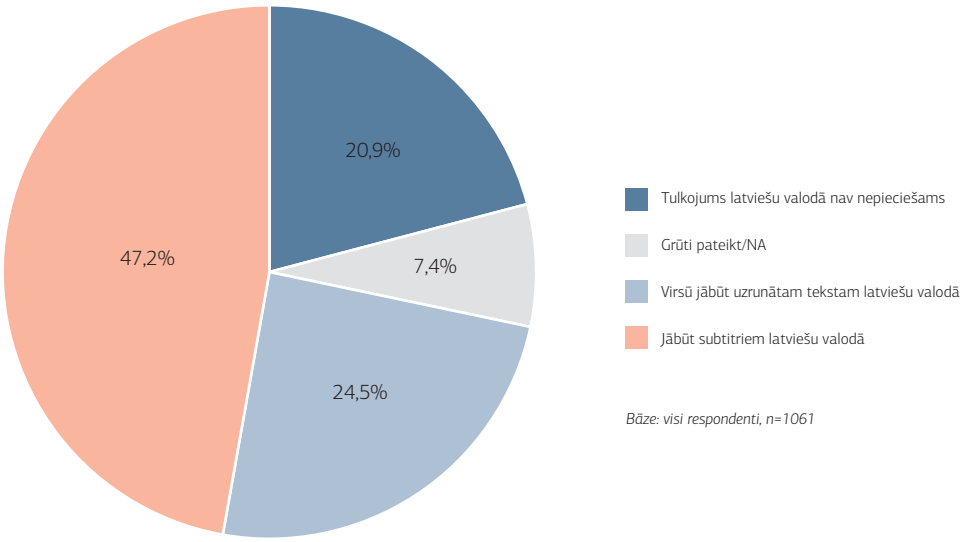

Šajā pašā pētījumā, vērtējot bērniem paredzēto multfilmu svešvalodās pārraidi, liela daļa respondentu norādījuši, ka tekstam jābūt dublētam latviešu valodā (sk. 11. att.), turklāt šim viedoklim piekrita 86% latviešu respondentu un 59% respondentu ar krievu dzimto valodu. Tiesa, respondenti ar krievu dzimto valodu salīdzinoši biežāk izvēlējušies atbildes variantu „grūti pateikt".

11. attēls
Viedoklis par latviešu valodas nodrošinājumu, dublējot bērniem paredzēto multfilmu pārraidē
Dati: SKDS 2007

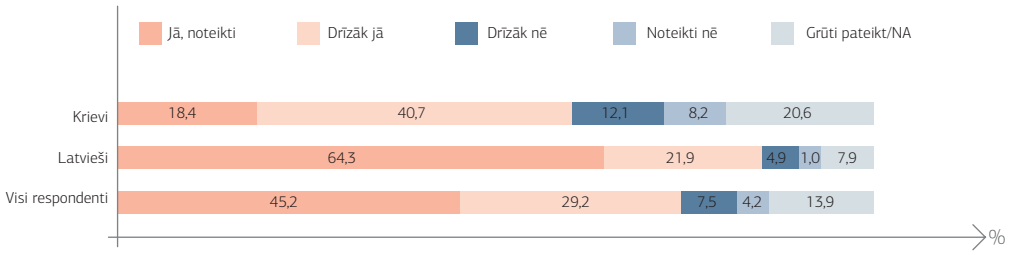

Kā jau minēts, 2009. gadā pēc LVA pasūtījuma veiktās dziļās intervijas ar valodas politikas ekspertiem un profesionāļiem liecina, ka plašsaziņas līdzekļi līdz ar izglītības sistēmā notiekošo ir būtiskākie valodas situācijas ietekmētāji Latvijā. Kā lielākā problēma plašsaziņas līdzekļos, kas zināmā mērā kavē Latvijas valodas politikas mērķu sasniegšanu un īstenošu, tika minēta divu informatīvo telpu pastāvēšana un uzturēšana. Savukārt plašsaziņas līdzekļu lietošanu latviešu valodā kavējoši faktori ir gan daudzveidības trūkums latviešu valodā raidošo plašsaziņas līdzekļu piedāvājumā, gan raidījumu latviešu valodā satura trūkumi, kā arī zināmā mērā valodas kvalitātes pasliktināšanās plašsaziņas līdzekļos (zema runātās valodas kvalitāte un normām neatbilstoša subtitru valoda).

Šajā pētījumā ekspertu viedokļi atšķiras jautājumā par to, cik lielā mērā valstij būtu tiesības regulēt valodas lietojumu televīzijā, radio un internetā. Attiecībā uz tradicionālajiem plašsaziņas līdzekļiem eksperti visbiežāk pauduši viedokli, ka tiem pašiem būtu jānodrošina valodas kvalitāte, piesaistot valodas konsultantus un korektorus, kas sekotu valodas lietojumam. Eksperti norādīja, ka valodas lietojums ir kvalitatīvāks radio nekā televīzijā. Par īpaši nekvalitatīvu eksperti uzskata subtitru valodu televīzijā. Eksperti uzskata, ka latviešu valodas zemo kvalitāti plašsaziņas līdzekļos nosaka gan sabiedrībā runātā valoda, gan jauno žurnālistu nepietiekama latviešu valodas prasme, ko, iespējams, ir radījis nepietiekams latviešu valodas nodarbību skaits studiju programmās.[52] Subtitru zemā kvalitāte izskaidrojama ar valodas korektoru neesamību televīzijās, jo tulkotājs viens pats nevar nodrošināt kvalitatīvu valodas lietojumu subtitros. Daži eksperti pauduši viedokli, ka valodas lietojuma un kvalitātes pārkāpumu novēršanai būtu jānosaka sodi plašsaziņas līdzekļiem.

> *Šķiet, ka ir pazudusi labā tradīcija, ka pieredzes bagāti korektori ir katrā izdevniecībā un redakcijā. Viņi redz kļūdas automātiski. Man tā kā šķiet, ka jaunajiem žurnālistiem tas netiek mācīts. Žurnālisti netiek sagatavoti pietiekami labā kvalitātē. (LVA intervijas 2009)*
>
> *Presi – tur vajag tomēr būt korektoram. Gribas, lai, avīzi lasot, tā reprezentētu valsti. Televīzijā žurnālistiem jāprot labi latviešu valoda. Tur bieži vien netiek ievērotas elementāras lietas. (LVA intervijas 2009)*

Subtitru kvalitāte ir īpaši svarīga apstākļos, kad NEPLP ir iecerējusi veikt grozījumus Elektronisko plašsaziņas līdzekļu likumā, veicinot pāreju uz televīzijas raidījumu subtitrēšanu.[53]

Savukārt 2009. gadā pēc LVA pasūtījuma veiktajā „Data Serviss" iedzīvotāju aptaujā, vērtējot latviešu valodas kvalitāti plašsaziņas līdzekļos, aptaujātie Latvijas iedzīvotāji tik negatīvus uzskatus kā eksperti nav pauduši. Tikai 5% iedzīvotāju uzskata, ka valodas kvalitāte televīzijā, radio un preses izdevumos ir slikta. To, ka ekspertu un iedzīvotāju viedokļi atšķiras tik plaši, var skaidrot ar ekspertu zināšanām par valodu un tās kvalitāti. Ekspertu viedokli varētu ietekmēt arī Latvijas lingvistiskajā domā pastāvošās pūrisma un preskriptīvisma tendences. Toties Latvijas iedzīvotāji nav speciālisti valodniecībā un valodas kvalitātes uztverē un analīzē par pamatu izvēlas ikdienas lietoto sarunvalodu. Šeit arī var vērot ciešo saistību starp plašsaziņas līdzekļiem un sabiedrības attīstību.[54]

---

[52] Liepa, D. *Latvijas preses valoda*. Rīga: LU Latviešu valodas institūts, 2011. 90. lpp.
[53] Diskusija par raidījumu subtitrēšanu, dublēšanu un ieskaņošanu. NEPLP, 2012. gada 8. augustā. Pieejams: *http://www.neplpadome.lv/lv/sakums/komercialas-televizijas/komercialas-televizijas-sadalas* (skatīts 8.08.2012.).
[54] Liepa, D. *Latvijas preses valoda*. Rīga: LU Latviešu valodas institūts, 2011. 259. lpp.

Lietuvas un Latvijas pētnieku kopīgajā pētījumā *BalSoc* (2009–2011) secināts, ka neapšaubāmi plašsaziņas līdzekļiem ir milzīga loma arī sabiedrības lingvistiskās attieksmes veidošanā, un būtisks aspekts ir šīs sociolingvistiskās jomas dalībnieku (žurnālistu) lingvistiskā un komunikatīvā kompetence.[55] Šajā pētījumā intervētie žurnālisti, kuriem valoda ir galvenais ikdienas darba instruments, atzinuši un augstu vērtē nepieciešamību izkopt kvalitatīvu latviešu valodu.

> *„Praktiskā materiāla izpēte rāda, ka visi respondenti ir kompetenti sociālās komunikācijas dalībnieki, jo pielāgo runu konkrētai situācijai un saziņas partnerim, nošķir valodas līdzekļu izmantojumu publiskajā telpā un ikdienas sarunās ar kolēģiem, draugiem, ģimenes locekļiem, saskata atšķirību starp „labas valodas" jēdzienu publiskajā un privātajā sfērā, kā arī izprot latviešu valodas paveidu (..) funkcijas un lietojuma sfēras un cenšas ievērot šīs atšķirības praksē."*[56]

LVA 2009. gadā intervijās ar ekspertiem kā galvenās neatrisinātās problēmas valodas situācijas attīstībā identificēts tieši nepietiekamais latviešu valodas lietojums plašsaziņas līdzekļos, norādot, ka esošā likumdošana šajā jomā nav pietiekami efektīva. Kā nepieciešama aktivitāte situācijas uzlabošanai, pēc ekspertu domām, ir populārzinātniska drukāta izdevuma vai televīzijas raidījuma izveide, kas visai sabiedrībai saprotamā veidā stāstītu par valodas politiku, valodas lietošanas jautājumiem u. c. ar valodu saistītiem jautājumiem. No otras puses, ņemot vērā valodas un nacionālo jautājumu sensitīvo dabu Latvijas sabiedrībā, daļa ekspertu pauda viedokli, ka televīzijas galvenā funkcija tomēr ir informācijas sniegšana un izklaide, tāpēc daudz lietderīgāk būtu veidot interesantus pašmāju raidījumus latviešu valodā par plašam sabiedrības lokam interesantām un aktuālām tēmām, iesaistot visus sabiedrības pārstāvjus, tādējādi arī vienojot visu sabiedrību vienā kopīgā dzīves telpā. Kā pozitīvie piemēri tika minēti dažādi populārie televīzijas šovi, kuros piedalās dažādu tautību cilvēki. To pierāda arī raidījumu reitingi (sk. 15. att.).

2009. gada ekspertu intervijas veiktas laikā, kad norisinājās jaunā Elektronisko plašsaziņas līdzekļu likuma izstrāde, tāpēc eksperti uzskatījuši un likuši cerības uz šo likumu kā nozīmīgu iespējamo latviešu valodas situācijas nostiprināšanas un uzlabošanas mehānismu, bet vienlaikus arī vērtējuši tajā iestrādātos noteikumus par latviešu valodu kā soli atpakaļ.

Par vienu no svarīgākajiem uzdevumiem eksperti uzskatīja latviešu valodas skanēšanas apjoma palielināšanu televīzijā, kas, ieviešot subtitrēšanas principu, nav iespējams. Arguments par subtitrēšanas pozitīvo ietekmi uz valsts valodas apguvi ir neveiksmīgs un nepamatots apgalvojums, ņemot vērā, ka Latvijas valodas situācijā lielākā problēma ir nevis valsts valodas neprasme, bet gan valsts valodas nelietošana un lietojuma jomu nepietiekamība. Tas parāda tieši pretējo nepieciešamību – pēc iespējas palielināt latviešu valodas dzirdamību un lietojumu televīzijā.

Nenoliedzot televīzijas izmantošanu un pozitīvo ietekmi uz svešvalodu apguvi, reālā situācija pat Latvijas nacionālajos kanālos skaidri parāda vienas svešvalodas, kas vēsturisku apstākļu dēļ ir arī lielākā konkurentvaloda Latvijā, resp., krievu valodas, pārākumu. Turklāt jāpiebilst, ka ar šīs svešvalodas prasmi Latvijas iedzīvotāju vidū lielu problēmu nav, savukārt iespējas nelietot valsts valodu gan pastāv. Kaut arī latviešu valodas prasme visu iedzīvotāju vidū pēdējo gadu laikā ir būtiski pieaugusi, vēl joprojām Latvijā krievu valodas pratēju skaits (98%) ir nedaudz lielāks par latviešu valodas pratēju skaitu (92%), kaut gan jaunākās paaudzes vidū valodu prasmes tendences mainās.[57]

Latvijas krievvalodīgie iedzīvotāji paši neuzskata televīziju par valsts valodas apguves palīgu. Analizējot televīzijas skatīšanās paradumus un raidījumu reitingus, secināms, ka visi skatītāji (neatkarīgi no dzimtās valodas, tautības vai reliģiskās piederības) televīziju pamatā izmanto vai nu informācijas ieguvei, vai arī izklaides un brīvā laika pavadīšanas mērķim. Ļoti neliela skatītāju daļa izmanto vai pieļauj televīzijas kā izglītības ieguves vai valodu apguves līdzekļa izmantošanas iespēju, tāpēc nav pamata pārspīlēt televīzijas

[55] Lauze, L. Lingvistiskā un komunikatīvā kompetence radio un televīzijas žurnālistu vērtējumā. No: *Vārds un tā pētīšanas aspekti*: rakstu krājums, 14 (2). Liepāja: LiePA, 2010. 172. lpp.

[56] Lauze, L. Lingvistiskā un komunikatīvā kompetence radio un televīzijas žurnālistu vērtējumā. No: *Vārds un tā pētīšanas aspekti*: rakstu krājums, 14 (2). Liepāja: LiePA, 2010. 171. lpp.

[57] LVA. *Valodas situācija Latvijā*: *2004–2010*. Red. I. Druviete. Rīga: LVA, 2011. 39. lpp.

nozīmi valodu apguvē vai citas izglītības ieguvē. Arī Latvijas iedzīvotāju aptaujā 2012. gadā[58] noskaidrots, ka pamatā cilvēki valodu apgūst kursos, nodarbībās, skolā (65%) un tikai 7% respondentu valodu apguvuši pašmācības ceļā (t. sk. izmantojot arī televīziju) (sk. 12. att.).

12. attēls
Latviešu valodas apguves veids (respondenti, kuru dzimtā valoda ir krievu)
Dati: Aptauju aģentūra 2012

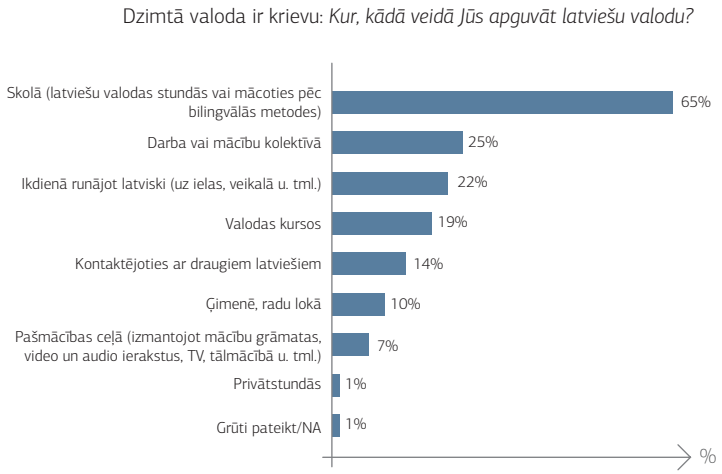

Turklāt, vērtējot valodas apguves labākos veidus, kā vēlamākos respondenti norādījuši tradicionālos valodas apguves mehānismus – valodu kursi, privātstundas ar skolotāju, bet kā nevēlamas ir norādītas tieši mācību programmas televīzijā, pašmācību programmas dažādos formātos, tālmācība (sk. 13. att.).

13. attēls
Vēlamākais latviešu valodas apguves veids (respondenti, kuru dzimtā valoda nav latviešu un kuri vēlas uzlabot savu valodas prasmi)
Dati: Aptauju aģentūra 2012

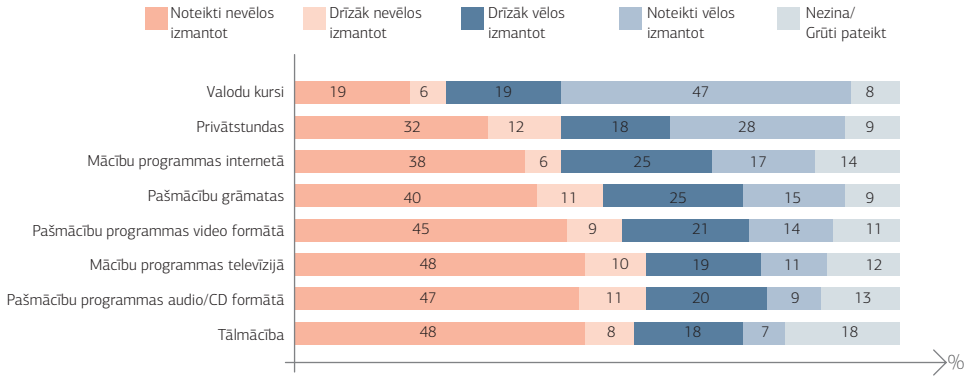

Sastatot šos datus ar plašsaziņas līdzekļu izmantošanas tendencēm, secināms, ka Latvijā televīzija ir svarīgs valodas vides un lietojuma nodrošinātājs, nevis valodu apguves sistēmas sastāvdaļa, kas, protams, nenozīmē, ka tā nevarētu būt. Taču tādā gadījumā tās būtu milzu izmaksas – labu un efektīvu valodas apguves raidījumu izveidei nepieciešams liels finansējums.

[58] *Valodas situācijas sociolingvistiskā izpēte*. Nepublicēta kvantitatīvā pētījuma rezultātu ziņojums. Aptauju aģentūra. Pētījuma pasūtītājs: LVA. Rīga, 2012.

Televīziju programmu reitingu analīze

Situācijas analīzei būtiski ir paraudzīties uz televīziju programmu reitingiem. Kā liecina TNS ikgadējais plašsaziņas līdzekļu pētījums[59], vidēji dienā sasniegtā televīzijas auditorija ir 68,9%, kas nedaudz samazinājusies kopš 2010. gada (69,4%). Televīzijas programmas, kuras skatās visvairāk, ir TV3, LNT, LTV1, PBK, LTV7 un citi kanāli. Salīdzinājumā ar 2007. gadu vislielākais auditorijas pieaugums 2011. gadā ir bijis TV6, RTR Planeta Baltija, REN Baltija, PBK, 3+, 1BM, tātad lielākoties kanāliem, kas raida krievu valodā. Savukārt 2012. gadā auditorijas pieaugums ir bijis LTV1, NTV Mir Latvija, REN Baltija. Skatītāko kanālu auditorijas izmaiņas kopš 2007. gada: LNT – 41,6% 2007. gadā un 32,6% 2012. gadā, TV3 – 38,9% 2007. gadā un 34,6% 2012. gadā, LTV1 – 31,7% 2007. gadā un 28,6% 2012. gadā, PBK – 22,6% 2007. gadā un 26,5% 2012. gadā. Pēc kopējā televīzijas skatīšanai patērētā laika visvairāk veltīts kanālam TV3 – 13,8%, LNT – 11,1%, PBK – 10,3% (sk. 14. att.).

14. attēls
Vidējā televīzijas skatīšanās laika daļa no 2008. līdz 2012. gadam
Avots: TNS / TAM, 2008–2012.

TV kanāls	2008	2009	2010	2011	2012
1BM	0,4	0,5	0,5	0,7	0,7
3+	4,0	3,4	3,6	4,3	3,9
CTC Baltija	-	-	-	-	0,3
FOX	-	-	-	-	0,5
FOX Life	-	-	-	-	0,2
Kanāls 2	-	-	-	-	1,1
LNT	19,3	16,8	14,0	12,7	11,1
LTV 1	10,7	10,1	8,8	8,8	9,2
LTV 7	4,6	4,5	4,8	4,1	4,1
National Geographic	-	-	-	-	0,6
Channel	-	-	-	-	0,6
NTV Mir	-	-	-	5,1	6,2
Latvija	-	-	-	5,1	6,2
PBK	10,7	11,2	10,1	11,3	10,3
REN Baltija	2,5	2,5	2,4	3,2	4,2
RTR	-	3,3	4,7	4,5	2,8
Planeta	-	3,3	4,7	4,5	2,8
Baltija	-	3,3	4,7	4,5	2,8
TV3	15,4	15,4	13,5	13,6	13,8
TV5	3,3	3,9	4,4	3,9	4,6
TV6	1,3	0,9	2,0	2,5	2,9
VIDEO/DVD	2,5	2,1	2,6	2,4	2,7
Citi kanāli	25,3	25,3	28,5	22,9	20,9

2012. gadā skatītāko televīzijas programmu, filmu, seriālu, izklaides raidījumu, šovu, balvu pasniegšanas raidījumu, sporta pārraižu, ziņu un analītisko raidījumu reitingi liecina, ka Latvijas iedzīvotāju skatītākās pārraides ir tieši nacionālo kanālu pārraidītie raidījumi (15. att.). Turklāt secināms, ka gadījumos, kad pieejams Latvijā ražots produkts (seriāli, pārraides, raidījumi, ziņas u. tml.), šīs pārraides guvušas augstākus skatītāju reitingus. Piem., skatītākais seriāls 2012. gadā ir TV3 rādītais „UgunsGrēks 7" (reitings 10,9) un „UgunsGrēks 8" (reitings 10,6) (TOP 10 attiecīgi pirmā un otrā vieta); skatītāko izklaides, šovu un balvu pasniegšanas raidījumu TOP 10 pirmās trīs vietas ieguvuši pašmāju raidījumi – TV3 „Latvijas Lepnums 2012" (reitings 15,4%), LNT „Svētku uguņošana" (reitings 14,7%), LNT „Latvijas Zelta talanti 2012" (reitings 13,0%); skatītāko sporta pārraižu TOP 10 pirmās trīs vietas ieguvušas TV3 pasaules meistarsacīkšu hokejā pārraides;

[59] *TNS Latvijas mediju pētījumu gadagrāmata 2012/2013*. TNS, 2013. 13.–19. lpp.

skatītākie ziņu un analītiskie raidījumi ir TV3 „TV3 ziņas" (reitings 9,2%), LTV1 „Panorāma. Gada notikumi" (reitings 9,0%), TV3 „Nekā personīga" (reitings 8,9). Turklāt tendence skatīties pašmāju ražotas pārraides, ja vien tādas ir, nav mainījusies vairāku gadu garumā.

15. attēls
2012. gada skatītāko programmu TOP 20
Avots: TNS / TAM 2012

TV kanāls	Programma	Žanrs	Reitings %
TV3	Latvijas Lepnums 2012	Balvu pasniegšana	15,4
LNT	Svētku uguņošana	Izklaide	14,7
LTV1	57. Starptautiskais Eirovīzijas dziesmu konkurss. 1. pusfināls	Mūzika	14,6
LTV1	57. Starptautiskais Eirovīzijas dziesmu konkurss. Fināls	Mūzika	14,0
LNT	Latvijas Valsts prezidenta A. Bērziņa apsveikums Jaunajā gadā	Politika	13,8
TV3	Pasaules meistarsacīkstes hokejā. Latvija - Čehija	Sports	13,6
TV3	Pasaules meistarsacīkstes hokejā. Latvija - Krievija	Sports	13,1
LTV1	57. Starptautiskais Eirovīzijas dziesmu konkurss. Nac. atlases superfināls	Mūzika	13,1
LNT	Latvijas zelta talanti 2012	Šovs	13,0
TV3	Pasaules meistarsacīkstes hokejā. Latvija - Vācija	Sports	12,9
LNT	Ministru prezidenta V. Dombrovska uzruna gadu mijā	Politika	12,5
TV3	Viens pats mājās 2	Mākslas filma	11,9
TV3	Viens pats mājās 3	Mākslas filma	11,5
TV3	Pasaules meistarsacīkstes hokejā. Slovākija - Krievija	Sports	11,3
TV3	UgunsGrēks 7	Seriāls	10,9
LNT	Rīgas mēra N. Ušakova apsveikums Jaunajā gadā	Politika	10,9
PBK	Latvijas Valsts prezidenta A. Bērziņa apsveikums Jaunajā gadā	Politika	10,8
TV3	Lauris Reinix Ziemassvētkos	Mūzika	10,8
LTV1	Dziesmu sirdij rodi Ventspilī!	Mūzika	10,7
TV3	UgunsGrēks 8	Seriāls	10,6

Tādējādi izdarāms secinājums, ka televīzijas jomas pārstāvju nereti paustais viedoklis, ka Latvijas iedzīvotāji pieprasa tieši krievu kanālus, ir tikai manipulēšana ar sabiedrisko domu biznesa interešu dēļ.

Šeit ir vietā citēt, piemēram, 2012. gada 22. jūlijā portālā „Apollo" Tukuma kabeļtelevīzijas tīkla „Kopideja" valdes priekšsēdētāja Jāņa Lielmaņa pausto viedokli:

> *„Tas, ko raksta presē par Krievijas televīziju, ir taisnība, jo pārsvarā cilvēki arī pieprasa krievu kanālus, arī latviskā auditorija, jo to saturs ir daudz interesantāks. Tur ir vairāk, ko skatīties, un mazāk reklāmu. Krievu kanālus pieprasa. (..) Personīgi skatos Krievijas izklaides raidījumus. Tā propaganda mazāk interesē, jo katru cilvēku var propagandēt, cik viņš ļaujas. Nevar salīdzināt izklaides raidījumus Latvijas televīzijās un Krievijas televīzijā, jo tas ir kā diena pret nakti. Un ne tikai valodas dēļ, skatās arī ārzemju kanālus, piemēram, „Discovery" paku, kur ir daudz un dažādu kanālu. Tiem ir krieviskais tulkojums. (..)"*[60]

Secinājumi

- Plašsaziņas līdzekļu spēks manipulēšanā ar sabiedrību ir ļoti liels, ko apzinās arī šīs jomas pārstāvji un kas tiek arī izmantots.
- Latvijas sabiedrība izmanto pašmāju radīto produktu arī televīzijā, kas nozīmē, ka nepieciešams attīstīt un veicināt nacionālo televīziju raidījumu radīšanu un tā satura kvalitāti.

[60] LETA. Latvieši pieprasa krievu kanālus, bet ne to ideoloģiju. *Apollo.lv*, 2012. gada 22. jūlijā. Pieejams: *http://www.apollo.lv/zinas/latviesi-pieprasa-krievu-kanalus-bet-ne-to-ideologiju/522855* (skatīts 22.07.2012).

- Televīzijas jomā iesaistīto pārstāvju sniegtā informācija par nepieciešamību pēc programmām krievu valodā ir biznesa interešu aizstāvībai pašu radīts mīts.
- Latvijas situācijā aktuāla problēma ir divu informatīvo telpu pastāvēšana, kur būtisks jautājums ir vietējo televīziju piedāvājuma uzlabošana, tādējādi vēl vairāk palielinot savu auditoriju.
- Televīzijai kā visvairāk izmantotajam plašsaziņas līdzeklim svarīga ir gan valodas kvalitāte (ko apliecina arī iedzīvotāju aptaujas), gan arī valodas ideoloģisko aspektu atspoguļojums.
- Televīzijai ir būtiska loma latviešu valodas lietojuma paplašināšanā, un katra šajā jomā iesaistītā organizācija un to pārstāvji ir atbildīgi par viena no svarīgākā valsts simbola – latviešu valodas – attīstību un tās lietojuma nodrošināšanu.

Pētījuma interviju rezultāti

Pētījumā tika intervēti televīzijas jomā iesaistītie dažādu līmeņu speciālisti un pārstāvji, tika noskaidrots viņu viedoklis, ņemot vērā līdz šim veikto kvantitatīvo aptauju rezultātus un valodas ideoloģijas īstenošanu saistībā ar plašsaziņas līdzekļu darbību. Izpratne par valodas ideoloģijas izpausmi televīzijā skatāma divos aspektos: valodas pašas par sevi izpausme un uztvere, resp., valodas lietojuma kvalitāte, izmantotie valodas līdzekļi, stili, žanri, varianti, kā arī plašākā izpratnē – konkrētu ideju vai uzskatu par lingvistisko praksi un pieredzi izpausme kontekstā ar simbolisko, etnisko, kultūras, morāles u. c. nozīmi noteiktas sabiedrības vai kopienas uzskatu un vērtību sistēmā.[61] Analizējot pētījumā intervēto ekspertu viedokļus, secināms, ka ekspertu izpratne par valodas ideoloģiju televīzijā atbilst šiem diviem aspektiem, kas nosaka arī valodas ideoloģijas izpausmes šinī jomā problēmu noteikšanu un situācijas vērtējumu.

Ņemot vērā valodas ideoloģijas īstenošanas televīzijā abus aspektus, eksperti nosaukuši galvenās problēmas, kas ir pamats dažāda veida aktuāliem jautājumiem šajā jomā:

- latviešu valodas kvalitātes nodrošināšana;
- latviešu valodas nepietiekams lietojums.

Turklāt valodas kvalitātes uzlabošana praktiski ir samērā viegli un skaidri, taču ne ātri īstenojams process, savukārt valodas lietojuma paplašināšana ir sarežģītu un kompleksu pasākumu kopums, kuru plašsaziņas līdzekļu jomā ietekmē vairāki būtiski ne tieši ar valodu saistīti procesi.

Vērtējot valodas ideoloģijas izpausmi televīzijā, jāņem vērā valodas situācija valstī kopumā. Valsts valodas prasme un lietojums sociolingvistiski svarīgākajās jomās, citu valodu lietojums, konkurentvalodu prestižs un sabiedrības lingvistiskā attieksme ir būtiskākie valodas situācijas rādītāji, kas valodas ideoloģijas aspektā ir pamats konkrētai televīziju izvēlei pārraidīt vienu vai otru raidījumu, raidījumu valodas izvēlei vai paustās lingvistiskās attieksmes izvēlei atbilstoši katras televīzijas kā uzņēmuma vērtībām un ideoloģijai. Savukārt šī televīziju izvēle un konkrēta rīcība ietekmē visas sabiedrības vērtības, uzskatus un attieksmi. Sabiedrības informācijas līdzekļi ir viena no valodas lietojuma sociolingvistiskajām sfērām[62], kur ir valstiski svarīgi nodrošināt latviešu valodas pārsvaru. Valsts to nodrošina ar likumiem un citiem normatīvajiem aktiem, kas jāievēro attiecīgās jomas dalībniekiem.

Latviešu valodas pārsvara nodrošināšana televīzijā ir sarežģīts un ar televīziju biznesa un ekonomisko izdevīgumu saistīts process. Latviešu valodas pārsvaru nevar nodrošināt galvenokārt jau tāpēc vien, ka mūsdienu pasaulē plaši pieejamais informācijas ieguves avotu klāsts ir milzīgs arī televīzijā, izvēloties dažādo kabeļtelevīziju plašo televīzijas kanālu izvēli no visas pasaules. Ņemot vērā Latvijas vēsturiski radušos valodas situāciju, liela daļa piedāvāto un līdz ar to skatīto un abonēto kanālu ir krievu valodā, kas, kā jau minēts iepriekš, ir lielākā konkurentvaloda latviešu valodai. Tāpēc jo svarīgāk ir normatīvajos aktos un vēl jo vairāk to ievērošanā izmantot visas iespējas, lai latviešu valodas dzirdamība no televizoru ekrāniem būtu pietiekama.

[61] Johnson, S. and Milani, T.M. *Language Ideologies and Media Discourse: Texts, Practices, Politics*. London: Continuum, 2010. P. 4.
[62] Par valodas sociolingvistisko funkciju iedalījumu 13 komunikatīvajās sfērās sk. Druviete, I. *Latvijas valodas politika Eiropas Savienības kontekstā*. Rīga: LZA Ekonomikas institūts, 1998.

Televīzijas loma valodas politikas īstenošanā

Visi aptaujātie eksperti norādīja, ka televīzijas loma un saistības ar valodu un valodas politiku (valstī īstenoto valodas ideoloģiju) ir nozīmīga. Eksperti uzsvēruši, ka televīzijai, ņemot vērā tās lomu sabiedriskās domas veidošanā, ietekmēšanā un atspoguļošanā, kā arī tās popularitāti un aptveramību, „ir ļoti būtiska loma tieši runātās latviešu valodas vides uzturēšanā un veidošanā." Eksperti norādījuši, ka televīzija ir ietekmīgākais plašsaziņas līdzeklis, kas vienlaikus iedarbojas gan ar tekstu, gan attēlu.

Kā rāda kvantitatīvās aptaujas, televīzija ir arī visbiežāk un visvairāk izmantotais plašsaziņas līdzeklis. Turklāt tieši informācijas iegūšanas kanāli latviešu valodā Latvijas iedzīvotājiem ir tradicionālie plašsaziņas līdzekļi – televīzija, prese un radio. Iedzīvotāju informācijas iegūšanas kanālu izvēle parāda arī valodas reālo lietojumu un valodu konkurences tendences šajā sociolingvistiskajā jomā, kur visbiežāk izmantotā valoda blakus latviešu valodai ir krievu valoda, bet angļu valoda kopumā tiek lietota samērā maz, visaugstākais angļu valodas lietojums ir internetā.

Pētījumā aptaujātie eksperti norādīja, ka televīzijas loma un saistība ar valodu un valodas politiku, t. sk. valodas ideoloģiju, ir ļoti nozīmīga, jo tā vienlaikus veido, ietekmē un atspoguļo sabiedrisko domu. Televīzija ne tikai ietekmē latviešu valodas lietošanu sabiedrībā, bet arī veido un uztur attieksmi pret valsts valodu un tās lietošanu. Kā arī tai ir daudz lielāka nozīme nekā iespiestajai presei runātās valodas vides veidošanā un uzturēšanā „gan audiālās, gan vizuālās uztveres kombinācijas un tiešās saskarsmes ilūzijas dēļ".[63]

> *(..) televīzijai ir ļoti būtiska loma tieši runātās latviešu valodas vides uzturēšanā un veidošanā, gan kvalitātes ziņā, gan arī kvantitātes ziņā.*[64]

Vienlaikus eksperti atzīst, ka pēdējā laikā interneta mediji ir daļēji sākuši pārņemt televīzijas funkcijas, it īpaši jaunākās paaudzes vidū, kuri skatās tikpat daudz televīziju kā pārējie, taču ne televizorā, bet internetā.[65] Tāpēc nākotnes televīzijai jābūt pietiekami spēcīgai un konkurētspējīgai arī šajā medijā.

> *(..) jaunā paaudze, kas patiesībā lieto vairāk internetu, ne televīziju, un jau arī šo televīziju lieto caur internetu. Viņiem tās izvēles ir lielākas, un viņi lieto medijus daudz citādāk.*
>
> *Ja runā par medijiem kopumā, televīzija, lai gan ir dominējošs medijs, bet tomēr ļoti lielu daļu pārņem internets. Ļoti mainās arī paaudžu paradumi, kā lietot mediju.*
>
> *Televīzijai mūsu dzīvē ir liela loma, visos dzīves aspektos, kaut gan pēdējā laikā internets sāk mazliet pārņemt televīzijas funkcijas.*

Televīzijai ir nozīmīga loma, kā jau minēts iepriekš, valodas politikas īstenošanā, konkrēti – valodas vides uzturēšanā un palielināšanā. Latvijas gadījumā sastopamies ar vēsturiski radušās valodas situācijas atspoguļojumu un izpausmi arī šajā tik nozīmīgajā valodas politikas īstenošanas jomā un vienlaikus arī mūsdienu sabiedrības dzīves jomā – televīzijā. Kā divas galvenās problēmas latviešu valodas uzturēšanā un palielināšanā eksperti min:

- Latvijas sabiedrības etniskajā un demogrāfiskajā situācijā balstītos televīzijas skatīšanās ieradumus;
- no pirmās problēmas izrietošā – televīziju biznesa interešu neaizskaramība.

Intervijās, pārrunājot jautājumu par valsts valodas ideoloģijas un televīzijas saistību, daži eksperti (bieži vien tie ir tieši žurnālisti) atzīst, ka viņi nezina vai nav domājuši par to, kāda ir valsts valodas ideoloģija. Tāpat viņi atzinuši, ka televīzijai kopumā ir ļoti liela ietekme uz sabiedrības dzīves veidošanu, taču atsevišķu televīzijas kanālu spējas paust valodas ideoloģiju un ietekmēt sabiedrības integrāciju ir ierobežotas, jo katrs

---

[63] Druviete, I. Valodas situācija un valodas politika. No: *Latviešu valoda*. Red. A. Veisbergs. Rīga: LU Akadēmiskais apgāds, 2013. 399. lpp.

[64] Šeit un turpmāk citātos no intervijām ar ekspertiem saglabāts respondentu izteiksmes veids.

[65] Šo apstiprina arī Eiropas Komisijas Eirobarometra pētījumi: 2012. gada rudens Eirobarometra pētījums apstiprina, ka 26% no Latvijas iedzīvotājiem skatās televīziju internetā vismaz vienu reizi nedēļā. Eiropas Savienības dalībvalstu skaitā šīs rādītājs ir viens no augstākajiem. Jaunieši vairāk nekā vecākās paaudzes pārstāvji skatās televīziju internetā.

kanāls ir spējīgs ietekmēt tikai savu auditoriju un nesasniedz pārējos cilvēkus. Tāpēc daži žurnālisti uzskata, ka viņiem savā darbā iespējams veicināt tikai to cilvēku integrāciju, kuri vēlas apgūt latviešu valodu un tāpēc skatās televīziju latviski.

> *Es nedomāju, ka daudzi cilvēki, kas neprot latviešu valodu, skatās LTV.*
> *Tas atkal ir jautājums par mūsu auditoriju, jo nevaram aizsniegt tos, kas mūs neskatās.*
> *Domāju, ka televīzijai ir milzīga loma sabiedrības dzīves veidošanā. Bet, vai tā veido specifisku valodas ideoloģiju, nezinu.*

Intervētie eksperti uzskata, ka problēma, kas atstājusi vislielāko ietekmi uz valsts valodu, ir krievu valodas ļoti bieža izmantošana televīzijā, īpaši privātos kanālos. Krievu valodas pārlieku lietošanu televīzijā eksperti skaidro ar Latvijas etnisko sastāvu un sociolingvistisko situāciju – liels krievvalodīgo īpatsvars, kā arī vēl joprojām ir izplatīta krievu valodas prasme un lietojums latviešu vidū.

Salīdzināsim Latvijas iedzīvotāju valodu prasmi (sk. 16. un 17. att.):

16. attēls
Dažādu valodu prasme (respondenti – dzimtā latviešu valoda)
Dati: Aptauju aģentūra 2012

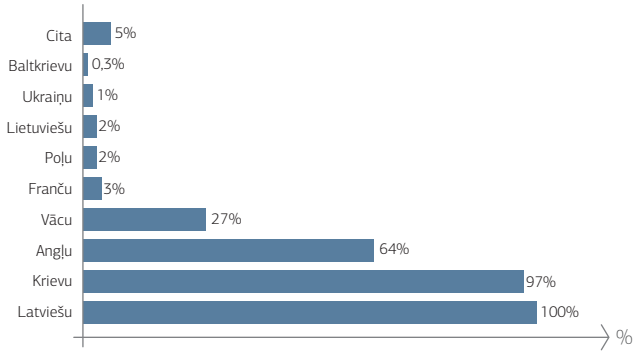

17. attēls
Dažādu valodu prasme (respondenti – dzimtā krievu valoda)
Dati: Aptauju aģentūra 2012

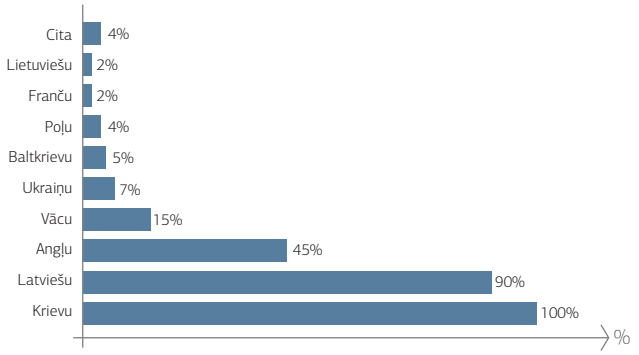

Pētījumā parādās angļu valodas prasmes pieaugums, kam ir nozīmīga loma mūsdienu pasaulē, tomēr tās prasme nav tik augsta kā krievu valodas prasme, un Latvijas valodas situācijā turpina dominēt divas valodas – latviešu un krievu. Kā rāda dati, vēl joprojām Latvijā krievu valodas prasme ir augstāka nekā latviešu valodas prasme, kas nosaka arī valsts valodas lietojuma problēmas ne tikai televīzijā. Turklāt pēc pašnovērtējuma vēl joprojām krievu valodas prasme latviešu vidū ir augstāka nekā latviešu valodas prasme krievu vidū, attiecīgi – 77% latviešu prot krievu valodu labi vai ļoti labi, bet tikai 45% krievu prot latviešu valodu labi vai ļoti labi. Eksperti kā iemeslu valodu lietojumam televīzijā min tieši valodas situāciju, kad liela auditorijas daļa pārsvarā izvēlas skatīties programmas un raidījumus krievu valodā, turklāt, pastāvot milzīgajam piedāvājumam un mūsdienu iespējām, tas ir īstenojams ļoti vienkārši.

(..) televīzijas lietojumu lielā mērā nosaka etniskais sastāvs, kāds šobrīd ir Latvijā.

(..) krievu valodu lietojošo skaits Latvijā ir ļoti liels, salīdzinot ar pārējām Baltijas valstīm. Tā ir sarežģīta un komplicēta situācija, kas arī lielā mērā nosaka valodu lietojumu televīzijā. Šis pieprasījums pēc konkrētas valodas lietojuma un iespējas lietot nosaka daudz, jo televīzijā problēma ir tāda, ka mums ir iespējas tirgū brīvi lietot citas valodas. Līdz ar to tās vai citas televīzijas lietojumu nosaka tieši iespējas lietot tos vai citus televīzijas kanālus.

Tieši krievu valoda, jo angļu valodā tas apjoms nav tik liels, lai tas mums būtu apdraudošs.

Eksperti par vislielāko draudu latviešu valodai uzskata tieši krievu valodas pārlieku izmantošanu gan sabiedrībā, gan televīzijā, jo, pēc viņu domām, angļu valodas apjoms Latvijā pieejamos televīzijas kanālos nav tik liels, lai tas ietekmētu latviešu valodas lietošanu. Arī LVA 2011. gadā izdotajā pētījumā „Valodas situācija Latvijā: 2004–2010" secināts, ka „Latvijas iedzīvotāju angļu valodas funkcionāla prasme vēl ir pārāk zema, lai tā tieši apdraudētu latviešu valodas lietojumu".[66]

Kā minēja daudzi eksperti, valodas lietojums televīzijā pamatā tiek balstīts pieprasījumā, tādējādi izskaidrojot krievu valodas izmantojumu arī pašmāju televīzijās. Taču, sastatot raidījumu reitingu pētījumus, kur vairāk skatītie ir tieši vietējie raidījumi vietējās televīzijās, un bieži vien publiskajā telpā izskanējušos apgalvojumus par ārkārtīgi lielo pieprasījumu pēc raidījumiem krievu valodā arī pašmāju televīzijās, eksperti minējuši tīri komerciālās uzņēmumu intereses – ietaupīt finanses. Izmaksas, kas jāiztērē vietējo raidījumu izveidē, vairākas reizes (pat 30 līdz 40 reizes) pārsniedz cenu, kas jāsamaksā, iepērkot Krievijā veidotos raidījumus, lai arī to kvalitāte ne vienmēr ir konkurētspējīga ar pašmāju raidījumiem.

Intervijās bieži pausts viedoklis, ka kvalitatīvāks mediju saturs latviešu valodā noteikti piesaistītu vairāk skatītāju, kuru dzimtā ir krievu valoda. Taču Latvijas televīzijas kanāli nevar nodrošināt visu ražot uz vietas, to nepieļauj valsts izmērs, televīzijas auditorijas apjoms, kā arī televīzijas kanāliem pieejamais finansējums. Tāpēc kanālos ir gan vietējie raidījumi, gan arī iepirktā produkcija. Jautājums par to, no kurienes iepirkt televīzijas produkciju, tiek risināts, ņemot vērā ekonomiskās, kā arī kultūras intereses. Vairāki respondenti pieminējuši, ka latviešiem tuvāki ir Krievijā ražotie produkti, nevis, piemēram, ASV, jo latviešu auditorija zina krievu kultūru un saprot krievu valodu, kas ļauj viņiem just līdzi stāstiem, ko rāda Krievijas televīzijas kanālos.

Jo latviski runājošie kanāli ir tikai uz latviski runājošo auditoriju orientēti un krieviski runājošie – uz krieviski.

Uz Holivudu mēs skatāmies kā uz kino, bet uz Krievijas programmām kā uz savējām.

Nav noslēpums, ka iepirkt mediju produkciju no Krievijas ir salīdzinoši lēti, daudz lētāk nekā veidot raidījumus latviski. Cenu starpība ir liela. Iepirkt raidījumus, kas veidoti citās Eiropas Savienības valstīs, ir dārgāk nekā no Krievijas. (..) man šķiet, ka ir vēlme pasniegt esošo par vēlamo.

Vai arī mums ir jāmēģina izlaipot ar pirkto produkciju, kas, protams, ir ieskaņota latviski un it kā varētu neuztraukties, tajā pašā laikā tā konkurētspēja ir daudz zemāka nekā lokālajiem raidījumiem.

Izmantot citu valstu pieredzi un praksi, pielāgojot to Latvijas situācijai, ir samērā sarežģīti vairāku iemeslu dēļ. Analizējot iespēju ieviest citu valstu praksi, piemēram, jautājumā par kabeļoperatoru piedāvājuma paketēšanu[67], eksperti uzsvēra lielās pretenzijas no uzņēmēju puses, kur arguments ir tieši komersantu tiesību aizskārums. Skaidri tiek parādīts, ka šo uzņēmumu intereses nekādi nesaskan ar valsts interesēm un ka tomēr šajā valstī uzņēmumu intereses ir būtiskākas par valsts kopīgajām interesēm.

(..) jāsaskaras ar pretargumentāciju, ka tas (centieni regulēt kabeļoperatoru darbu) aizskar komersanta tiesības, ka nedrīkst uzstādīt tādas prasības, uzlikt par pienākumu kaut ko darīt, jo tās ir komersanta tiesības.

(..) ir iespējas palielināt vai samazināt tās vai citas valodas lietojumu mūsu informatīvajā telpā. Pašlaik tas ir pārāk pietiekami atvērti, līdz ar to katrs var izvēlēties.

---

[66] LVA. *Valodas situācija Latvijā: 2004–2010*. Red. I. Druviete. Rīga: LVA, 2011.

[67] Televīzijas programmu komplektēšana jeb paketēšana, kur maksas televīzijas pakalpojuma nodrošinātāji piedāvā klientam dažādās TV programmu pakas, ietverot piedāvāto programmu sarakstu utt.

Vairāki intervētie uzskata, ka televīzijas kanālos krievu valoda tiek atskaņota samēra daudz ne tikai sabiedrības valodas lietošanas prakses dēļ, bet arī likumdošanas dēļ, jo Latvijas valsts politika saistībā ar plašsaziņas līdzekļiem līdz šim ir bijusi ļoti liberāla un par mērķi ir ticis uzskatīts brīvi regulēts tirgus. Latvijas televīziju tirgū tiek piedāvātas daudzas programmas krievu valodā, jo, no vienas puses, kā atzīst eksperti, pastāv pieprasījums, bet, no otras puses, operatoriem ir dota iespēja šādas programmas piedāvāt.

Eksperti atzinuši, ka pašlaik savā starpā nav saskaņota valsts politika latviešu valodas kā vienīgās valsts valodas saglabāšanas un attīstīšanas jomā ar komersantu interesēm gūt pēc iespējas lielāku peļņu. Privātie komersanti bieži savā darbībā vadās no peļņas gūšanas iespējām, nevis valsts interešu veicināšanas, kam būtu jābūt galvenajam. „Ja valodas politika ir centralizēta, valdība var finansēt plašsaziņas līdzekļus, kas atbilst tās prasībām; praksē vairums plašsaziņas līdzekļu ir atkarīgi no privātiem finansētājiem, tāpēc piedāvā tādu saturu un formu, par kādu lasītāji (skatītāji) (vai sponsors, kas vēlas ietekmēt auditoriju) vēlas maksāt."[68] Latvijas situācijā diemžēl valstij ir mazāk naudas nekā sponsoriem.

> *Plašsaziņas kanāli nedrīkstētu uzskatīt savu darbību tikai par biznesu, valsts interešu sekmēšanai jābūt galvenajai.*
>
> *(..) tas nav tikai bizness, nedrīkst pieiet šim jautājumam tikai kā biznesam. Nosacījumiem, lai palīdzētu attīstīties biznesam, ir jābūt tādiem, kas īsteno arī valsts intereses. Ja cilvēki nespēj to apvienot, tad iespējams, ka viņiem varbūt ir jāizvēlas vai nu cita valsts, vai cits uzņēmējdarbības veids. Jo šis jautājums ir pārāk nopietns!*

Nenoliedzot mūsdienu biznesa īpatnības un mērķus iegūt pēc iespējas lielāku peļņu, eksperti (pārsvarā gan tie, kas pārstāvēja politikas līmeni vai televīziju vadības un augstākā personāla līmeni) norādīja, ka katrai valstij tomēr ir tiesības noteikt prasības, izvirzīt noteikumus un radīt likumus, kam pamatā ir valstī noteiktā ideoloģija un virzība, arī valodas politikas jomā. Eksperti minēja, ka tikai trijās no divdesmit septiņām ES valstīm netiek izvirzītas nekādas prasības kabeļoperatoriem. Daži eksperti uzsvēruši, ka šobrīd situācija tieši kabeļoperatoru darbības jomā ir nonākusi pašplūsmā, tāpēc arī nevar prasīt un gaidīt nekādu valsts ideālu un vērtību ievērošanu.

> *Regulācijas iespēja ir, tā ir visai niecīga, bet praktiski tā netiek arī izmantota.*

Visi intervētie eksperti uzskata, ka valsts varētu regulēt valodas lietojumu plašsaziņas līdzekļos stingrāk, lai aizsargātu valsts valodu. To būtu svarīgi veikt gan no latviešu valodas lietošanas viedokļa, gan ideoloģijas dēļ, ņemot vērā Latvijas iedzīvotāju izmaiņas pēc II pasaules kara un pašreizējās globalizācijas tendences.

> *Mazām valodām vienmēr jābūt aizsardzības mehānismiem, pat lielās valodas, piemēram, franču valoda, šādus mehānismus izmanto.*
>
> *Ir elektroniskie mediji, kurus regulē Eiropā, ir izstrādāti regulācijas principi. Un ir cita veida mediji, kur šie regulācijas principi īsti netiek īstenoti un nedarbojas. Elektronisko mediju regulācijas jomā Latvijas valsts nav izdarījusi visu, ko tā varēja izdarīt. Redzam, ka ir konkrēti soļi, kas nav sperti un jāiet uz priekšu, jo nekādas Eiropas direktīvas, regulas, Eiropas Savienības dokumenti Latvijai to neliedz darīt.*

Tāpat intervijās tiek pausts viedoklis, ka valstij būtu stingrāk jāregulē plašsaziņas līdzekļu tirgus, jo līdz šim tas ir bijis ļoti liberāls. Šobrīd ir novērojama vēlme stingrāk regulēt arī komerciālo televīziju tirgu, kas izpaužas pašreizējās NEPLP darbībā, īpaši Elektronisko plašsaziņas līdzekļu attīstības stratēģijā. Piemēram, Elektronisko plašsaziņas līdzekļu attīstības stratēģija paredz, ka valstiskā līmenī jāregulē arī kabeļoperatoru darbība, lai palielinātu latviešu valodā, kā arī citās ES valodās, atskaņoto televīzijas kanālu skaitu viņu piedāvājumā. Tāpat tas būtu jādara, lai samazinātu krievu valodas lietošanu Latvijā pieejamos televīzijas kanālos.

Latvijas valstij ir tiesisks pamats regulēt Latvijas sabiedriskos plašsaziņas līdzekļus, komerciāli atkarīgos plašsaziņas līdzekļus, vietējos un reģionālos plašsaziņas līdzekļus. Gandrīz visās citās ES valstīs privāto tele-

[68] Spolskis, B. *Valodas pārvaldība*. Tulk. I. Druviete. Rīga: Zinātne, 2011. 114. lpp.

vīzijas kanālu darbība tiek regulēta, taču Latvijā šādu mērķi sasniegt ir grūti, jo, kā jau minēts, kabeļoperatoriem tas šķiet kā mēģinājums ierobežot komerctiesības un samazināt viņu peļņu. Tomēr jāņem vērā un jācer, ka Latvijā pastāv organizācijas un institūcijas, kas ir spējīgas gan izdot valsts interesēm atbilstošus likumus, gan ievērot un organizēt to īstenošanu arī plašsaziņas līdzekļu jomā.

> *Gan audiovizuālo pakalpojumu direktīva, gan arī citu ES valstu pieredze liecina, ka valstij ir tiesības ietekmēt kabeļoperatoru darbību. Tikai trijās ES valstīs no divdesmit septiņām kabeļoperatoru darbība nekādā veidā netiek regulēta. Taču tas nav tikai bizness, mēs nedrīkstam pieiet šim jautājumam tikai kā biznesam.*
>
> *Varam nostiprināt Latvijas sabiedriskos medijus, arī komerciāli atkarīgos medijus, vietējos un reģionālos medijus. Šiem medijiem līdz ar Eiropas Savienības valstu medijiem jābūt televīzijas pamatpakešu piedāvājumā. Ir jābūt arī dažādu citu valstu medijiem, šis nacionālais un Eiropas Savienības atzars ir jānostiprina. Līdz šim tas nav darīts, ir bijuši pilnīgi pretēji principi, šī iespēja nav izmantota.*

Daļa no aptaujātajiem ekspertiem televīzijas lomu valsts valodas ideoloģijas īstenošanā saskatīja no televīzijas ekrāniem skanošajā valodas kvalitātē, kas, protams, ir viens no trim valodas politikas īstenošanas virzieniem, resp., juridiskais (likumdošana), pedagoģiskais (valodas mācīšana un apguve) un lingvistiskais (valodas izpēte un standartizācija).[69] Visi aptaujātie žurnālisti un redaktori uzsvēra tieši valodas kvalitāti kā valodas politikas īstenošanas televīzijā galveno aspektu, ko netika minējuši augstākā līmeņa intervētie pārstāvji. Kā noprotams no respondentu atbildēm, valodas kvalitāte ir svarīga tieši tiem televīzijas jomas pārstāvjiem, kuri praktiski ir iesaistīti raidījumu vai to daļu veidošanā un kuri arī paši ir saņēmuši pārmetumus par kādām kļūdām.

> *Lielai daļai žurnālistu ir jāiemācās pareizi runāt, jo viņu valodā ir daudzas valodas nianses, kas jālabo. Žurnālistiem jāuztur tīra valoda. Lai valodas vārdu krājums būtu bagāts, daudz jālasa.*

Arī LVA 2011. gadā izdotajā pētījumā par valodas situāciju Latvijā secināts, ka valodas kvalitāte plašsaziņas līdzekļos ir svarīga un ka pašlaik no televīzijas ekrāniem, bet īpaši internetā šis ir aktuāls jautājums. Turklāt televīzijai tika pārmesta gan tajā lietotās valodas kvalitāte, gan arī pārāk ierobežotais saturiskais piedāvājums. Tieši pēdējais tika nosaukts par galveno iemeslu, kāpēc cittautieši nevēlas izmantot plašsaziņas līdzekļus latviešu valodā, kas nosaka arī Latvijas informatīvās telpas dalījumu.[70] Kā secināts kvantitatīvajos pētījumos, televīzijas valodas izvēle skatītājiem sakrīt ar viņu dzimto valodu, savukārt latviešu auditorijā ir vairāk tādu, kas skatās televīziju krievu valodā, nekā krievu auditorijā tādu, kas skatās televīzijas raidījumus latviešu valodā, bet attiecīgi latviešu auditorija arī nedaudz vairāk skatās televīziju citās valodās (parasti – angļu) (sk. 18. att.).

18. attēls
Televīzijas pārraižu valodas izvēle auditorijā ar dzimto latviešu un dzimto krievu valoda
Dati: Aptauju aģentūra 2012

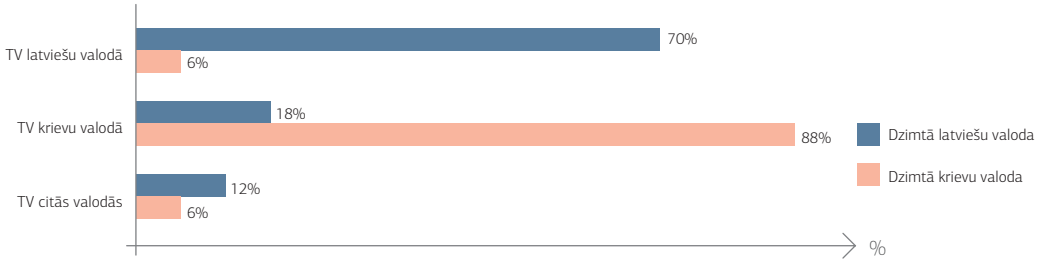

[69] Par valodas politikas īstenošanas virzieniem sk. LVA. *Valodas situācija Latvijā: 2004–2010*. Red. I. Druviete. Rīga: LVA, 2011. 18. lpp.
[70] LVA. *Valodas situācija Latvijā: 2004–2010*. Red. I. Druviete. Rīga: LVA, 2011. 109. lpp.

Latviešu valodas un tās lietojuma ietekmētāji

Plašsaziņas līdzekļi, kā jau minēts iepriekš, ir viena no būtiskajām valodas lietojuma jomām, kas parāda reālo valodas situāciju un kurā pagaidām dažādu apstākļu ietekmē pastāv problēmas tieši valsts valodas lietojuma nodrošināšanā un paplašināšanā. Intervētie eksperti uzskata, ka trīs faktori, kas pašlaik visbūtiskāk ietekmē latviešu valodu un tās lietošanu sabiedrībā, ir izglītība, plašsaziņas līdzekļi un ģimene. Plašsaziņas līdzekļi vienlaikus ir nozīmīgs instruments, ar kuru valodas ideoloģija tiek ieviesta konkrētās valsts un sabiedrības dzīves jomās. Daudzvalodu sabiedrībā lēmumi un prakse par to, kas un kādā valodā tiek atspoguļots plašsaziņas līdzekļos, ir ciešā veidā balstīts un skaidri atklāj valodu hierarhiju šajā sabiedrībā.[71] Skatoties pat vietējo televīziju raidījumus un pievienojot tam plašo programmu piedāvājumu svešvalodās, valodas hierarhijas atšķirības *de iure* un *de facto* parādās skaidri.

> *Ja mēs domājam plašāku sabiedrību, tad tie ir mediji un izglītības sistēma, un pašu cilvēku attieksme pret valodu kopumā ir tā, kas ietekmē valodas lietojumu vai nelietojumu.*
>
> *(..) ietekmē arī sabiedrības nacionālais sastāvs. Realitāte, kādā cilvēki runā. Tie būtībā ir apstākļi.*
>
> *(..) tā tomēr ir ģimene un skola, kurām būtu jābūt veicinošām, lai latviešu valoda tiktu lietota.*
>
> *Protams, ģeopolitiskā reālā situācija un arī biznesa vide, kas arī lielā mērā ir saistīts ar likumdošanu, ar nodokļiem un visu pārējo, kas nosaka tās vai citas valodas lietošanu gan biznesa vidē, gan ikdienā.*

Kā valodas lietošanu ietekmējoši faktori intervijās vēl pieminēti globalizācija, kuras rezultātā latviešu valoda līdzās citām mazām valodām kļūst apdraudēta, un Latvijas negatīvā demogrāfija, kā rezultātā arvien samazinās latviešu valodas runātāju skaits, īpaši Latvijā, jo daudzi latviešu valodas runātāji aizbraukuši no Latvijas. Latviešu valodas pozīciju ekspertu skatījumā būtiski ietekmē arī Latvijas nacionālais sastāvs un valsts sociolingvistiskā situācija, kā arī latviešu pašapziņa un attieksme pret latviešu valodu, t. sk. amatpersonu attieksme, kas izpaužas komunikācijā ar plašsaziņas līdzekļiem un sabiedrību.

> *Pirmkārt, to ietekmē globalizācija, kas ir visas pasaules tendence, līdz ar to lielo tautu valodas, piemēram, angļu valoda, kļūst arvien ietekmīgāka, tādējādi mazās valodas ir vairāk apdraudētas. Valodas lietošanu, protams, ietekmē tās nesēju skaits. Latviešu valodas nesēju skaits demogrāfisko procesu rezultātā samazinās (..)*

Vēl viens faktors, kas ietekmē latviešu valodas pozīcijas, ir Krievija ar pieaugošām ambīcijām, un Latvijas krievvalodīgo iedzīvotāju orientācija austrumu virzienā. Šajā sakarā eksperti uzskata, ka ļoti svarīga loma latviešu valodas aizsargāšanā un lietošanā ir Saeimai un likumdošanas aktiem, it īpaši pilsonības un izglītības jomā, kā arī nodokļu politikā, kas daļēji nosaka valodas lietošanu uzņēmējdarbībā. Daži eksperti uzsvēra, ka šajā jomā rīcība no valsts puses pat nav jūtama, gan valodas lietojuma kontrolē publiskās un sabiedriskās vietās, gan arī plašsaziņas līdzekļu darbībā. Eksperti uzskatīja, ka Saeimai jāpieņem likumi vai jāveic izmaiņas tajos, lai vietējiem televīzijas kanāliem būtu iespējams ražot vairāk savas produkcijas, jo oriģinālraidījumi ir konkurētspējīgāki nekā iepirktā produkcija.

> *(..) neviena institūcija nav tāda, kas šobrīd ietekmē valodas lietošanu, nav mums tādas.*
>
> *Krievvalodīgie cilvēki, kas dzīvo Latvijā, sāk orientēties uz Krieviju un atsevišķos gadījumos tas ietekmē valodas lietošanu. Kad Latvijā ir krīze, tad latviešu pašapziņa mazinās, līdz ar to arī tas var negatīvi ietekmēt valodas lietošanu.*
>
> *Kopumā lielā mērā to nosaka Saeima, likumdošanas akti, kas regulē valodas lietojumu.*
>
> *Latvijas informatīvā telpa ir saistīta ar valodas lietošanu. Nav noslēpums, ka digitalizācijas rezultātā ārzemju kanālu īpatsvars Latvijā palielinās. Protams, šeit runājam par krievu valodā raidošajiem kanāliem. No vienas puses, tas it kā būtu nekas, bet, no otras, – skatītājs aizvien vairāk patērē šos kanālus. (..) tie ir kvalitatīvi un viss ir kārtībā, bet problēma – lietotā valoda. Tas, kā šie*

[71] Deckert, S.K. and Vickers, C.H. *An Introductions to Sociolinguistics. Society and Identity*. London: Continuum, 2011. P. 164.

procesi tālāk virzīsies, lielā mērā ir atkarīgs no valstiskiem lēmumiem, ko pieņem Saeima. Vienkārši sakot, vai tiek pieņemti likumi, kas pašiem atļautu ražot vairāk vietējos raidījumus, tādējādi palielinot savu konkurētspēju.

Svarīga loma latviešu valodas lietošanā ekspertu skatījumā ir LTV, īpaši LTV1, kas ir sabiedriskais plašsaziņas līdzeklis, jo tam kā vienīgajam kanālam pasaulē, kas skan tikai latviešu valodā, ir īpašs uzdevums rūpēties par valsts simboliem, arī valodu.

Kanāla auditorija ir latvieši, valodas politika – runāt latviski.
Pirmais kanāls skan un principā tam ir jāskan tikai latviešu valodā.

Pēc ekspertu teiktā, LTV lielākās vērtības ir valoda, vēsture un kultūra. Toties daži žurnālisti pilnīgi pretēji uzskata, ka televīzija nevar ietekmēt valodas un valodu prasmi, jo katram kanālam ir sava auditorija, un piesaistīt citas auditorijas ir grūti, ja ne pat neiespējams. Tāpēc būtiskākais un iedarbīgākais mehānisms būtu veidot kvalitatīvus, interesantus un visai Latvijas sabiedrībai aktuālus pašmāju raidījumus. Mūsdienu pasaulē nav iespējams un nav nepieciešams aizliegt cilvēkiem skatīties to, ko viņi vēlas, bet veicināt latviešu valodu televīzijā gan ir iespējams.

Plašsaziņas līdzekļu loma latviešu valodas lietojuma pieaugumā

Pēdējos gados veiktajos pētījumos secināts, ka latviešu valodas prasme sabiedrībā ir pietiekama (sk. 19. att.), taču problēmas sagādā latviešu valodas lietojums. Šīs situācijas pamatā ir Latvijas vēsturiskie un sociālpolitiskie apstākļi, un līdz šim valodas apguvi sekmējuši tieši dažādi administratīvi noteikumi un prasības, bet valodas prasmes integratīvās iespējas – sekmēt kultūras izpratni un brīvu komunikāciju – šobrīd ir krietni vājāks stimuls latviešu valodas apguvei un lietošanai.[72] Raidījumu latviešu valodā izvēles iespējas Latvijā pieejamo plašsaziņas līdzekļu tirgū nepieļauj latviešu valodas lietojuma būtisku pieaugumu.

19. attēls
Latviešu valodas prasme respondentiem, kuru dzimtā valoda ir krievu valoda
Dati: LVA 2011

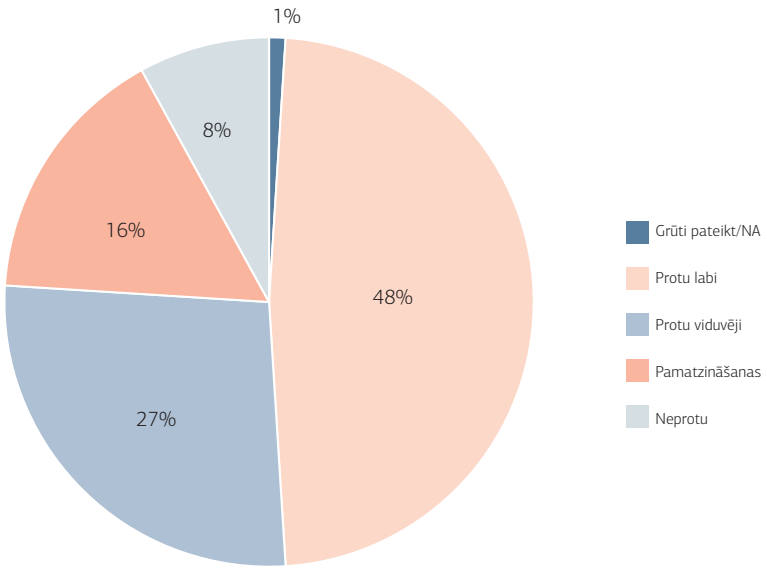

[72] LVA. *Valodas situācija Latvijā: 2004–2010*. Red. I. Druviete. Rīga: LVA, 2011. 50. lpp.

Kvantitatīvo aptauju rezultāti un ekspertu intervijas parāda, ka valodas prasmei vai neprasmei ir liela loma plašsaziņas līdzekļa valodas izvēlē, to apliecina gan pašlaik aktuālās tendences jauniešu auditorijā, gan arī vecākās un vidējās paaudzes televīzijas skatīšanās paradumos. Kā secināts 2008. gada pētījumā „Valoda", tieši latviešu valodas nepietiekama prasme ir bijusi būtiskākais iemesls, kas kavē izmantot plašsaziņas līdzekļus latviešu valodā. Zīmīgi, pat būtiski pārsniedzot atbilžu variantu „personīgā pārliecība".

20. attēls

Galvenie iemesli, kas kavē izmantot plašsaziņas līdzekļus latviešu valodā (respondenti, kuriem ir kādi iemesli, kas kavē izmantot plašsaziņas līdzekļus latviešu valodā)

Dati: Valoda 2008

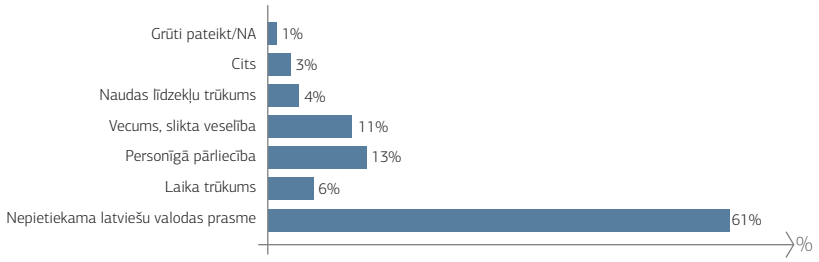

Tātad valodas prasmei, blakus citiem faktoriem, ir nozīmīga loma arī informācijas ieguves valodas izvēlei. Turklāt šeit minams arī ekspertu novērojums, ka iemācīties valodu no plašsaziņas līdzekļiem vien nevar, taču televīziju var izmantot kā labu līdzekli, lai uzlabotu un papildinātu savu valodas prasmi.

> *Ja skatītājiem televīzijas skatīšanās palīdz uzlabot savas valodas prasmes, tas notiek ja televīziju skatās ilgstoši.*

Ekspertu viedokļi par latviešu valodas lietojumu atšķiras, pamatā balstoties uz personīgo pieredzi. Daži eksperti nepiekrīt, ka valsts valodas prasme Latvijā būtu augsta, taču uzskata, ka tā ir uzlabojusies, citi eksperti piebilst, ka viņi nemaz nav sastapuši cilvēkus, kuri nerunātu latviski.

> *Jaunieši ir nākamie valodas nesēji, jākoncentrējas uz viņiem. Spriežot pēc pētījumiem, kas bijuši manā rīcībā, neteikšu, ka valodas prasme ir augsta, tā ir uzlabojusies. Jā, valodas prasmes līmenis kopumā ir palielinājies.*
>
> *Es nepazīstu tādus cilvēkus, kas nerunā latviski.*

Vairāki intervētie eksperti uzskata, ka vislabāk valodas lietošanas praksi ietekmē apkārtējā vide, t. i., kādā valodā tiek runāts ģimenē, ar draugiem, skolā, darbavietā un veikalā. Tas viss, pēc ekspertu domām, ietekmē valodas lietošanu vairāk nekā televīzija, pirmkārt, tādēļ, ka televīzijas lietošana ir valodas lietojuma ziņā pasīvs process, un, otrkārt, tādēļ, ka Latvijas krievvalodīgie iedzīvotāji lielākoties neskatās televīzijas kanālus latviešu valodā. Eksperti norādījuši uz vajadzību koncentrēties uz jauniešiem kā nākamajiem valodas nesējiem, un tāpēc īpaša uzmanība būtu jāpievērš skolām. Pēc ekspertu paustā viedokļa, tieši skolas veido skolēnu attieksmi pret Latviju, latviešu valodu, tautu un Latvijas valsts kultūras mantojumu.

Kaut arī lielākā daļa ekspertu norādīja, ka televīzijai ir liela nozīme tieši latviešu valodas lietojuma un vides nodrošināšanā, neliela daļa tomēr uzskatīja, ka latviešu valodas lietojumam un televīzijai ir ļoti minimāls sakars un televīzijai ir sarežģīti to ietekmēt. Kaut gan turpat arī tiek uzsvērts, ka plašsaziņas līdzekļiem tomēr ir liela ietekmes zona. Turklāt jāatgādina, ka tieši televīzija ir tas plašsaziņas līdzeklis, kuru no visiem citiem latviešu valodā visbiežāk izmanto arī cilvēki, kuru dzimtā valoda ir krievu (sk. 21. att.).

> *(..) plašsaziņas līdzekļi valodas lietojuma pieaugumu ietekmē minimāli, protams, mediji var to darīt, medijiem būtu tas jāietekmē.*
>
> *(..) televīzijas lomu nevar pārvērtēt, nav iespējams teikt, ka ir vēl kaut kas cits, kas varētu to pārspēt.*

21. attēls
Plašsaziņas līdzekļu latviešu valodā izmantošana (respondenti, kuru dzimtā valoda ir krievu valoda)
Dati: Valoda 2008

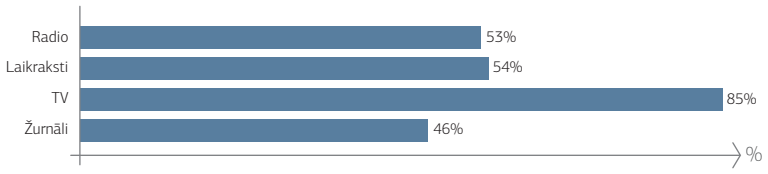

Intervijās atkārtoti pausts viedoklis, ka problēmas latviešu valodas lietojumā Latvijā rada, vismaz daļēji, latviešu un valsts attieksme un uzvedība. Pirmkārt, tiek norādīts, ka latvieši paši ir atbildīgi par latviešu valodas lietojumu, nepārejot uz krievu valodu sarunās ar cilvēkiem, kas prot un mēģina runāt latviski, kaut arī ar kļūdām.

> *Latviešiem būtu vairāk jāceļ pašapziņa, jo tās mūsu nācijai gandrīz nav. Vienīgi 11. un 18. novembrī latvieši izslej galvas un jūtas lepni par to, ka ir latvieši. Bet vai latvieši jūtas lepni arī janvārī, februārī un martā? Tas ir galvenais iemesls, kādēļ sarunājoties pārejam uz krievu valodu un kādēļ krievi nepūlas mācīties latviešu valodu. Tieši tādēļ, ka latviešiem ir zema pašapziņa, turpinām ar krievvalodīgajiem sarunāties krieviski, nevis latviski.*
>
> *Lielākā problēma saistās ar latviešu pašapziņu, joprojām daudzi latvieši, runājot ar cittautiešiem, pāriet uz krievu valodu, lai gan sarunu biedrs varētu brīvi runāt latviski.*

Otrkārt, eksperti arī norādījuši nozīmīgu tendenci latviešu sabiedrībā, kas kavējot latviešu valodas lietojumu, – negatīvi komentāri vai attieksme, ja cilvēki runā latviski ar kļūdām vai akcentu. Ja cilvēkus izsmej par akcentu, tad turpmāk viņi vairs nevēlēsies runāt latviski, tāpēc būtu jānovērtē šo cilvēku pūles, apgūstot latviešu valodu.

> *Cilvēku vidū nepastāv tolerance pret tiem, kas runā ar akcentu vai lauzītā valodā.*
>
> *Domāju, ka jāveicina tolerance pret tiem, kas nerunā perfektā valodā, jo valodu nevar iemācīties vienā dienā un uzreiz runāt bez akcenta. Jānovērtē šādu cilvēku pūles.*

Intervētie uzskata, ka valstij būtu stingrāk jākontrolē Valsts valodas likuma ievērošana un nebūtu jāpieļauj likuma pārkāpumi, piem., krievu valodas lietošana apkalpošanas sfērā, subtitru lietošana latviešu un krievu valodā kinoteātros un reklāmas veidošana tikai krievu valodā. Viens no ekspertu secinājumiem, ka gan valsts, gan latvieši, pieļaujot šādas situācijas, ir paši veicinājuši krievu valodas lietošanu valsts valodas vietā sabiedrības ikdienas dzīvē aktuālajās jomās – pakalpojumu un plašsaziņas līdzekļu jomā.

> *Protams, es zinu, ka apkalpojošā sfērā ir jārunā latviski, bet dzīvē pierādās, ka tas laikam netiek tik stingri kontrolēts.*
>
> *(..) kinoteātros filmām ir subtitri gan latviešu, gan krievu valodā. Tāpat arī tas, ka tiek pārkāpts valodas likums attiecībā uz reklāmām – ja ir bijusi reklāma krievu valodā, jāseko reklāmai latviski, tomēr tā bieži vien nenotiek. Bet cilvēki paši to ir veicinājuši, jo mēs to pieļaujam.*

Analizējot veidus, kā raidījumiem latviešu valodā piesaistīt skatītājus neatkarīgi no viņu ikdienas saziņā runātās un dzimtās valodas, ekspertu viedokļi ir dažādi. Daži eksperti uzskata, ka televīzijas kanāli, kas raida tikai vai galvenokārt latviešu valodā, nav spējīgi veicināt latviešu valodas pieaugumu latviski nerunājošo cilvēku vidū, jo viņi vienkārši neskatās šādus televīzijas kanālus.

> *Nezinu, cik daudz kā žurnālists varu ietekmēt cilvēkus, kas nav mūsu televīzijas kanāla auditorija, jo viņi mani vienkārši neredz.*

Mēs nevaram piespiest krievvalodīgos skatīties mūsu kanālus, tādējādi arī neveidojam viņu valodas lietojumu.

Jebkurā gadījumā arī tie ģimenēs krieviski runājošie cilvēki, kuri absolūti brīnišķīgi runā latviski un ir ļoti atvērti, tāpat viņi nedzīvo šajos medijos. Dzīvošana latviskajos medijos var būt tikai tad, kad integrācijas pakāpe ir ļoti augsta.

Toties vadošos amatos strādājošie eksperti kā situācijas risinājumu blakus normatīvo aktu un noteikumu regulācijai saredz tādu raidījumu latviešu valodā izveidi, kas būtu kvalitatīvi un interesanti, kas interesētu un būtu aktuāli visiem Latvijas iedzīvotājiem. Protams, jāņem vērā, ka Latvijā pastāv divas informatīvās telpas, no kurām viena pauž principus, kas ne tuvu neatbilst ne Latvijas reālajai situācijai, ne arī valsts virzībai. Tāpēc vēl joprojām pastāv samērā liela iedzīvotāju grupa, kas dzīvo citā valstī un citā laikā un kas neskatīsies vietējās televīzijas latviešu valodā ne tikai tāpēc, ka tur būtu neinteresanti raidījumi vai neaktuālas ziņas. Kamēr Latvijas sabiedrībai nebūs kopīgas intereses un kopīga nākotnes vīzija, būs aktuāls arī šis divu informatīvo telpu jautājums – tieši politiski un ideoloģiski.

Saistošu pārraižu skatīšanās nodrošinātu to, ka cilvēki dzīvotu attiecīgās valodas informatīvajā telpā, sekojot līdzi aktuālajiem, svarīgajiem notikumiem.

Uzlabojot raidījumu un programmu kvalitāti, tiks piesaistīti krieviski runājošie, un viņi integrēsies Latvijas sabiedrībā.

Jo gribi negribi tie cilvēki dzīvo dažādās informatīvajās telpās un arī dažādās interešu telpās.

Protams, ir ļoti liela nozīme, vai tajos nedaudzajos televīzijas kanālos, kas raida latviski, ir pietiekami kvalitatīvas pārraides latviešu valodā, kas interesētu gan latviešus, gan cittautiešus.

Runājot par to, ko politiski plašsaziņas līdzekļu jomā varētu darīt, lai veicinātu valsts valodas lietošanu, tiek minēti trīs faktori:

- atbilstoši likumu grozījumi,
- labās prakses ieviešana,
- sabiedriskā pasūtījuma paplašināšana, kas attiektos arī uz komerciāliem televīzijas kanāliem.

Lai gan pašreizējie likumi neaizliedz nodot sabiedrisko pasūtījumu komerciāliem plašsaziņas līdzekļiem, praksē sabiedriskais pasūtījums ir tikai LTV raidījumiem. Pēc ekspertu teiktā, līdz šim ir bijis tā, ka televīzija ir nākusi ar pieprasījumu, un raidījumiem bez izvērtēšanas automātiski piešķirti līdzekļi. Arī komerciālo televīzijas kanālu pārstāvji piekrīt – ja viņiem būtu sabiedriskais pasūtījums vai kādas mērķa programmas, viņi domātu vairāk par sabiedrības integrēšanu un atbilstošu raidījumu veidošanu. Tā vietā, lai sabiedriskais pasūtījums tiktu koncentrēts uz sabiedriskajiem plašsaziņas līdzekļiem, eksperti piedāvā iespēju rīkot konkursus, kuros varētu piedalīties visu televīzijas kanālu producenti. Tāpat intervijās izteikts priekšlikums, ka kvalitātes nodrošināšanai raidījumi būtu jānovērtē gan pirms, gan pēc līdzekļu piešķiršanas.

(..) mediju vidē tieši televīzijas loma ir dominējošā, jo tā visspēcīgāk uzrunā skatītāju. Ir svarīgi, lai, pirmkārt, tiktu noteikts atbilstošs likuma regulējums tur, kur tas ir iespējams. Otrkārt, labās prakses ieviešana. Trešais ir sabiedriskais pasūtījums. Lai gan likums pieļauj, ka tas attiecas arī uz komerciālajiem medijiem, tomēr, runājot par televīziju, sabiedriskais pasūtījums ir tikai Latvijas Televīzijas raidījumiem. Būtiski raudzīties, kas tiek darīts ar sabiedriskā pasūtījuma naudu.

Taču tikpat svarīgi, lai sabiedrisko pasūtījumu arī turpmāk nenoteiktu tikai reitingi un skatītāju skaits, jo televīzija neražo raidījumus pati sev un žurnālistu nodarbināšanai, bet tai ir jāuzrunā sabiedrība. Eksperti min, ka arī komerciālie televīzijas kanāli ir veidojuši integrējošos raidījumus pēc savas iniciatīvas, tomēr, kā jau minēts iepriekš, šeit svarīgs arguments ir nepieciešamais finansējums un peļņas gūšanas iespējas.

(..) komerctelevīzijām nav tik augsta sociālā atbildība. No vienas puses, mēs gribētu, bet, no otras puses, mums ir jānopelna nauda.

(..) uz sabiedrisko pasūtījumu jāskatās mazliet plašāk. Pieņemsim, ir kaut kāda summa x, kura ir iedalīta tirgū, nevis sabiedriskam medijam, tad producentu grupas piedalās konkursā ar savām idejām, un tad tiek izvēlēts, kurš ir tas kanāls, kurā to būtu visveiksmīgāk eksponēt. Ir virkne ar lietām, ko televīzijas varētu darīt.

Latviešu valodas aizsardzība plašsaziņas līdzekļos: normatīvais aspekts

Viens no valodas politikas īstenošanas virzieniem ir juridiskais, resp., valodas aizsardzība normatīvajos aktos, tas nozīmē, ka, pirmkārt, ar likumu tiek noteikta valsts valodas prioritāte visā valsts teritorijā, otrkārt, regulējumi attiecas uz visām sabiedriski nozīmīgajām valodas lietojuma jomām.[73] 2010. gadā tika pieņemts jaunais Elektronisko plašsaziņas līdzekļu likums[74], kurā ietvertās valodas lietojuma normas tiek vērtētas dažādi.

Vērtējot latviešu valodas aizsardzības nepieciešamību arī plašsaziņas līdzekļos, eksperti norādīja, ka Latvijā, ņemot vērā tās vēsturi, pilnīgi noteikti valoda ir jāaizsargā likumos, kas regulē vairākas jomas, ne tikai plašsaziņas līdzekļus.

(..) noteikti jāaizsargā. Varbūt ne tik daudz valodas lietojuma dēļ, kā ideoloģijas dēļ. Tāpēc uzskatu, ka no valsts viedokļa tas ir ļoti būtiski.

Protams, arī plašsaziņas līdzekļos valodas lietas jāaizsargā. Latvijas gadījumā tas joprojām ir ļoti aktuāls jautājums, ņemot vērā katastrofālās iedzīvotāju sastāva izmaiņas okupācijas laikā un arī globalizācijas tendences.

Valsts valodas aizsardzība plašsaziņas līdzekļos – viennozīmīgi tas ir ļoti svarīgi!

Vairumā gadījumu eksperti uzskata, ka Elektronisko plašsaziņas līdzekļu likums neregulē valsts valodas aizsardzību pietiekami un atbilstoši valodas situācijai Latvijā. Pēc ekspertu domām, ir labi, ka šī likuma pamats ir integrācija uz latviešu valodas bāzes, taču likumā nav atrunāts, ko tas nozīmē. Nav nekādu konkrētu likuma punktu, kas izskaidrotu, kā izpaužas un kā jāorganizē latviešu valodas lietojums plašsaziņas līdzekļos.

Likumdošanā viss kārtībā, reālajā dzīvē viss ir citādi.

Principā jaunais likums lielā mērā netika īpaši mainīts salīdzinājumā ar veco no valodas lietojuma viedokļa. Likums garantē minimumu pēc būtības.

Šis ir deklaratīvais pants, jo tam neviens vispār nekad nepievērsīs uzmanību un šis pants ir ļoti neskaidrs.

Faktiski labi, ka tur pašā sākumā vismaz preambulāri uzsvērts, ka šī likuma pamats ir integrācija uz latviešu valodas bāzes. Tajā pašā laikā tas, kādā veidā tiek traktēts, kas ir latviski, vai latviski pietiek ar to, ka var atrast kādā papildu celiņā kaut ko arī latviešu valodā? Vārdu sakot, tur nav īsti precizējuma, ko nozīmē, ka raidījums ir latviešu valodā.

Elektronisko plašsaziņas līdzekļu likuma pieņemšanas un apspriedes laikā bijušas diskusijas par to, ka būtu nepieciešams noteikt stingrāku aizsardzību latviešu valodai plašsaziņas līdzekļos. Piemēram, ierosinājums dot radio licenču piešķiršanā priekšroku tiem, kas nodrošina lielāku procentu raidlaika latviešu valodā u. tml. Tāpat eksperti min smagu cīņu par to, cik procentiem plašsaziņas līdzekļos jābūt Latvijā un latviešu valodā ražotiem darbiem. Tā kā šie likuma punkti netika pieņemti, pašlaik nekur nav teikts, cik procentiem no visiem raidījumiem jābūt latviešu valodā. Nekur netiek arī regulēts, kādi kanāli ir operatoru piedāvātajās maksas pakās.

(..) tā bija milzīga cīņa par katru procenta daļu, gan diezgan neveiksmīga, tomēr noteikts panākums bija. Varēja tas procents būt augstāks, lai tieši oriģināldarbi tiktu ražoti latviski.

---

[73] Par jēdziena 'valsts valoda' izpratni sk. LVA. *Valodas situācija Latvijā: 2004–2010*. Red. I. Druviete. Rīga: LVA, 2011. 16.–19. un 72. lpp.; un Druviete, I. *Skatījums. Valoda, sabiedrība, politika*. Rīga: LU Akadēmiskais apgāds, 2010. 112., 229. lpp.

[74] *Elektronisko plašsaziņas līdzekļu likums*. Saeimā pieņemts 2010. gada 12. jūlijā, stājies spēkā 2010. gada 11. augustā. Pieejams: *http://likumi.lv/doc.php?id=214039* (skatīts 12.06.2012).

Tai pašā laikā, pieņemsim, maksas televīzija un tas, kādi kanāli ir šajās maksas pakās iekšā, nekur nav regulēts.

Eksperti norādīja, ka likuma 28. panta 7. punkts paredz gadījumus, kad valsts, secinot, ka valsts teritorijas daļā valsts valodas lietošana ir apdraudēta, var lemt par īpašiem pasākumiem valsts valodas lietošanai. Taču tika norādīta šī panta vairāk deklaratīvā un formālā nozīme, īsti neizprotot, ko nozīmē valodas lietošanas apdraudētība, kas to var secināt, kas to var kontrolēt un noteikt nepieciešamo pasākumu apjomu, veidu un izplatības teritoriju. Vienlaikus eksperti norādīja, ka kopumā šis punkts vērtējams ļoti pozitīvi, kaut vai tikai tāpēc, ka šāda iespēja tīri formāli pastāv. Šeit eksperti saredzēja arī nepieciešamību sadarboties valodas aizsardzības un attīstības iestādēm un dažāda līmeņa organizācijām, kas saistītas ar televīziju.

(..) turklāt arī UNESCO *paredz, ja kādā valstī ir apdraudēta kāda no kultūras daļām, tai skaitā arī valoda, valstij ir tiesības pieņemt īpašus mērus likumdošanā, tiesību aktos vai kādā citā veidā.*

Šādā formā tas ir simbolisks pants, (..) ko nozīmē valodas situācija, tā ir valodas situācija medijos, vai valodas situācija vispār kopumā, vai Rīgā valodas situācija ir apdraudēta, vai nav? Daži saka, ka ir, daži saka, ka nav. Pašlaik šis punkts ir ļoti neskaidrs.

(..) tas, sadarbojoties arī ar valodas iestādēm, palīdzētu vērsties pie Ministru kabineta pieņemt šo lēmumu, ir vai nav apdraudēta latviešu valodas situācija, jo pašlaik neviens nevar voluntāri izdomāt, valodas situācija ir apdraudēta vai nav tikai no tā vien, kā katrs jūtas.

Lai gan Elektronisko plašsaziņas līdzekļu likumā ir noteikta proporcija attiecībā uz latviešu valodas lietojumu, tā neattiecas uz skatītāko laiku televīzijā (Elektronisko plašsaziņas līdzekļu likuma 32. pants). Eksperti uzskata, ka proporcijas par valodas lietojumu būtu jāattiecina uz skatītāko laiku, jo pašlaik valodas prasības var pildīt formāli laikā, kad cilvēki televīziju neskatās.

Likuma prasības attiecībā uz latviešu valodu ir vājas, tās ir jāmaina.

Ir noteikta proporcijas attiecība uz latviešu valodas lietojumu, bet šī proporcija neattiecas uz 'primetime' jeb skatītāko laiku televīzijā. Šī proporcija par valodas lietojumu jāattiecina uz skatītāko laiku, jo valodas prasības var pildīt arī ļoti formāli, teiksim, laikā, kad televīzijas skatītāji kanālu neskatās, liek raidījumus, kas formāli ir latviešu valodā un no likuma viedokļa viss ir kārtībā, ļaujot 'primetime' likt raidījumus krieviski. Šis ir viens no šiem soļiem, kas jāizdara.

Intervijās tiek pausts viedoklis, ka pašreizējais Elektronisko plašsaziņas līdzekļu likums neaizsargā latviešu valodas lietojumu pietiekami, jo šī likuma ierobežojumi un regulējumi attiecas tikai uz diviem nacionālajiem kanāliem. Pārējiem televīzijas kanāliem ir iespējams izvēlēties licenci, piemēram, pārrobežu licenci, lai izvairītos no Latvijas likumdošanas regulējumiem. Daži eksperti uzskata, ka Latvijas pašreizējā likumdošanā televīzijas jomā ir pārāk daudz sarežģījumu, kas neveicina televīzijas kanālu reģistrāciju Latvijas valstī. Tas pamatā arī ne visai plašajam nacionālo kanālu piedāvājumam, to saturam, kas zināmā mērā veicina arī sarežģīto jautājumu par Latvijas divām informatīvajām telpām.

Mums ir ļoti daudz ierobežojumu Latvijas likumdošanā attiecībā uz televīziju veidošanu, kas nerada saistošos apstākļus veidot kaut ko šeit uz vietas. Mēs gribam veidot savu ideoloģisko telpu, taču patiesībā mēs to arvien vairāk zaudējam.

Informatīvās telpas dalījums – problēma un tās risinājumi

Viens no aktuāliem jautājumiem, kas būtiski ietekmē vairākas sabiedrībai svarīgas jomas un kas tiek uzturēts plašsaziņas līdzekļos, ir Latvijā eksistējošā divu informatīvo telpu problēma. Kā secināts LVA 2011. gadā izdotajā pētījumā[75], viens no galvenajiem apdraudējumiem latviešu valodas pilnvērtīgam lietojumam, ko paredz tās statuss, joprojām ir informatīvās telpas dalījums latviešu un krievu valodā, īpaši ņemot vērā informācijas saturu un tematiku. „Tādā veidā tiek pastiprināta plaisa Latvijas sabiedrībā, šķeļot pilsonisko apziņu un kavējot integrāciju."[76] Šīs divas informatīvās telpas ir nodalītas, katrai ir sava noteikta auditorija, un liela daļa valsts iedzīvotāju, kuru ikdienā visbiežāk lietotā ir krievu valoda, ir atkarīgi no Krievijas informācijas avotiem. Tajā pašā laikā šis ir jautājums arī par vērtībām, to veidošanos un izpratni sabiedrībā, un, ja informācijas ieguves avotu sniegtās vērtības ir proporcionāli atšķirīgas, skaidrs, ka tas neveicina vienotas sabiedrības un vienotas valsts pastāvēšanu.[77]

> *Latvijā tas ir izcili aktuāls jautājums! Krievu valodas ietekme caur dažādiem Krievijas televīzijas kanāliem ir ārkārtīgi liela, ņemot vērā, ka Krievijā valsts kontrolē televīzijas kanālu vairākumu, tādējādi izplatot valsts ideoloģiju un valsts vadītāja nostāju. Ņemot vērā, ka mums ir liels krievu īpatsvars, tas ir izcili svarīgs jautājums un valstij tas vienmēr jāpatur prātā.*
>
> *Tā ir realitāte, un ļoti skarba realitāte, jo šīs informatīvās telpas ir ļoti stingri un konkrēti sadalītas, mēs zinām mērķauditorijas, kuras tās lieto. Mēs zinām, ka ir krievu auditorija, kas lieto tikai krievu medijus, tad ir tie, kas lieto gan vienus, gan otrus, tad ir jauniešu daļa, kas lieto latviešu kanālus un ārvalstu, galvenokārt angliski runājošos, līdz ar to, protams, auditorija ir ļoti segmentēta, un krievu produktu lietotāju īpatsvars ir diezgan liels.*

Pēc ekspertu teiktā, vecākā krievvalodīgā paaudze lieto galvenokārt televīziju krievu valodā, vecākā latviešu paaudze lieto gan krievu, gan latviešu televīzijas kanālus. Kā iemesli tam tiek minēts gan programmu saturs un kvalitāte, gan arī latviešu vēl joprojām labā krievu valodas prasme. Kā jaunu tendenci eksperti norādīja arvien pieaugošo plašsaziņas līdzekļu angļu valodā lietojumu jauniešu auditorijā, kas visciešāk saistīts tieši ar šīs svešvalodas prasmes līmeņa pieaugumu. Turklāt tika norādīts, ka jaunieši izmanto internetu vairāk nekā televīziju un arī televīziju skatās internetā, kā arī daudz vairāk izmanto mūsdienu tehnoloģiju piedāvātās iespējas. Eksperti norādījuši, ka šī ir jauna tendence plašsaziņas līdzekļu lietošanas paradumos, kas turpmāk jāņem vērā, attīstoties televīzijas industrijai.

> *Tā saucamā vecā krieviski runājošā paaudze skatās tikai konkrētus kanālus – Pirmais Baltijas kanāls un citi Krievijas kanāli. Tad ir arī latviešu vecā padomju paaudzes auditorija, kuri skatās gan krievu, gan latviešu kanālus.*
>
> *(..) pilnīgi skaidrs, ka lineārā televīzija (resp., mēs raidām un jūs skatāties tieši tai pašā brīdī) kāda tā ir tagad, tā, protams, ir un paliks kādu brīdi, bet video pēc pieprasījuma un digitālās platformas aizvien vairāk attīstīsies, jo īpaši šobrīd jaunai auditorijai tas ir ļoti svarīgi un būs arī nākotnē.*
>
> *(..) tomēr ļoti lielu daļu pārņem interneta mediji.*

Kā minēts iepriekš, protams, valodas prasmei vai neprasmei ir liela nozīme televīzijas valodas izvēlē. Latvijas gadījumā tas nozīmē arī dzīvi tajā vai citā informatīvajā telpā, ja runājam par pašmāju vai Krievijas televīziju skatīšanos. Eksperti intervijās pauduši viedokli, ka divas informatīvās telpas Latvijā neeksistē divu atšķirīgu valodu dēļ, bet tas ir ideoloģijas, vēstures, pieredzes un stereotipu jautājums. Tieši tāpēc nevaram runāt par Latvijas teritorijā esošu kādu citu informatīvo telpu – anglisko, francisko vai kādu citu, jo tam pamatā ir tieši ideoloģiski un politiski aspekti.

---

[75] LVA. *Valodas situācija Latvijā*: *2004–2010*. Red. I. Druviete. Rīga: LVA, 2011.
[76] LVA. *Valodas situācija Latvijā*: *2004–2010*. Red. I. Druviete. Rīga: LVA, 2011. 110. lpp.
[77] *Outside influence on the ethnic integration process in Latvia*. The 2nd, supplementary edition. Riga: Centre for East European Political Studies, 2008. P. 62.

Tā nav valoda, kas nosaka divas informatīvās telpas. Valoda to nosaka tikai formāli. (..) mēs esam tuvā pierobeža jeb, tā teikt, postsovjetiskā valsts, kur šis termins tiek uzsvērts un atkārtots arī šajā informatīvajā telpā, kur mēs esam, un tas notiek krievu valodā. (..) tā informācijas daļa, kas tiek raidīta angliski, vāciski, itāliski, poliski, tiek raidīta faktiski savā valstī, un ir iekļautas mūsu programmā. Tur nevar runāt vēl papildus par kaut kādu vēl trešo informatīvo telpu, bet šī pretējā informatīvā telpa tiešām ir Latvijas kā valsts, kā Eiropas Savienības dalībvalsts, kā eiropeiskas valsts, kā demokrātiskas valsts informatīvā telpa, kur protams ir arī kanāli krievu valodā. Nevaram teikt, ka šī šķelšanās līnija ir tieši tikai valodas jautājums.

Valoda nāk kopā ar ideoloģiju, un tā ir šis otrās informatīvās telpas būtība. Tas, ka Latvijā, kā bieži dzirdam, lielāks atbalsts ir Krievijas oficiālai ideoloģijai nekā pašā Krievijā, tikai par to liecina, cik tas ir ārkārtīgi spēcīgi, nezinot, kāda ir realitāte. Cik tas ļoti var iedarboties!

Tas ir ideoloģijas jautājums, tas ir arī vēsturiskās pieredzes jautājums, tas ir zināmu stereotipu jautājums, un nespējas komunicēt savā starpā dažādu saprotamu iemeslu dēļ jautājums.

Pēc ekspertu uzskatiem, Krievijas informatīvā telpa ir nedemokrātiska un piedāvā cenzētas raidorganizāciju programmas. Šīs programmas uztur vērtības, kas ir pretrunā ar Latvijas valsts būtību. Kā jau minēts, eksperti uzsvēra, ka nav tālu no patiesības apgalvojums par to, ka Latvijā ir lielāks atbalsts Krievijas oficiālai ideoloģijai nekā pašā Krievijā, jo Latvijā cilvēki nezina, kāda ir Krievijas realitāte. Divu informatīvo telpu pastāvēšana Latvijā noteikti ietekmē arī tautas lingvistisko attieksmi, un tas skaidri parādījās 2012. gada valodas referenduma kontekstā.

Krievija caur saviem televīzijas kanāliem izplata valsts ideoloģiju.

Valodas jautājums šajā gadījumā ir ideoloģisks tik daudz, ka mūsu valsts informatīvai telpai pāri klājas nedemokrātiskas, cenzētas raidorganizāciju programmas. Grūti iedomāties, ka tur kaut kas tāds ārpus cenzūras ir pasprucis un ticis līdz mums.

Latvijā tiek uzturētas tās vērtības, kuras ir faktiski pretrunā ar Latvijas valsts būtību, un tā ir lielākā problēma.

(..) var diezgan labi redzēt, ka ir kaut kādas tēmas, par kurām tauta ir uz viena viļņa. Bet pilnīgi skaidrs ir arī tas, ka divas informatīvās telpas ir nodalītas. To ir parādījuši arī pēdējie notikumi (domāts referendums).

Kā secināts LVA 2011. gadā izdotajā pētījumā par valodas situāciju Latvijā, viens no galvenajiem apdraudējumiem latviešu valodai ir arī informatīvās telpas dalījums. Krievijas informācijas līdzekļos, ko izmanto arī Latvijas iedzīvotāji, tiek pausta klaji pretēja informācija par situāciju un notikumiem Latvijā, turklāt būtiski šajā aspektā, ka arī pašmāju plašsaziņas līdzekļos, kas tiek ražoti krievu valodā runājošai auditorijai, informācijas un notikumu atspoguļojums neveicina vienotas vienas valsts sabiedrības pastāvēšanu.[78]

Īpaši jāuzsver, ka vienpusēja informācija Krievijas televīzijas kanālos var ietekmēt skatītāju apziņu, pat rīcību. Minēsim divus praktiskus piemērus. Pirmais ir komiska situācija, ko atgādina Pols Goubls (*Paul Goble*): „Kad 1998. gadā sabruka rublis, daudzi Igaunijas ziemeļaustrumos dzīvojošie krievi, kuri bija skatījušies Maskavas, nevis Tallinas televīziju, izveidoja garas rindas pie veikaliem. Igaunijas televīzija rādīja šos krievus stāvam garās rindās pie pārtikas un citiem veikaliem, lai iepirktos par savām igauņu kronām, jo, skatoties tikai Maskavas televīziju, bija nākuši pie slēdziena, ka arī Igaunijas nauda ir apdraudēta."[79] Otrs piemērs, kas ņemts no intervijas ar žurnālistu Ansi Pūpolu pēc viņa atgriešanās no Ukrainas, raksturo krievvalodīgo attieksmes maiņu: „Odesā to jutu no Putina faniem, viņi man teica, ka agrāk ar Odesas ukraiņiem nav bijušas nekādas nacionālas domstarpības, bet tagad, ieraugot Ukrainas karogu un izdzirdot ukraiņu valodu, viņiem esot pretīgi, jo ukraiņi iestājoties par fašismu un krievu izdzīšanu. No kurienes viņi tādu informāciju ir ņēmuši? No Krievijas televīzijas."[80] Pēdējais piemērs atspoguļo ļoti bīstamu tendenci, uz ko norāda Krievijas opozīcijas politiķis Romāns Dobrohotovs, – „propaganda sākusi rīdīt vienu iedzīvotāju daļu pret otru".[81]

[78] LVA. *Valodas situācija Latvijā: 2004–2010*. Red. I. Druviete. Rīga: LVA, 2011. 110. lpp.

[79] Goubls, Pols. Pols Goubls: Maskavas televīziju postošais potenciāls. No angļu valodas tulkojis Pēteris Bolšaitis. *Latvijas Avīze*, 2014. gada 14. aprīlī. Pieejams: *http://www.la.lv/vairs-nav-smiekligi%E2%80%A9/* (skatīts 14.04.2014.).

[80] Zirnis, E. Cilvēkiem jādomā ar savu galvu. *Sestdiena*, 2014. gada 17–24. aprīlī, 15. lpp.

[81] Zirnis, E. Putins ir savas ideoloģijas ķīlnieks. *Sestdiena*, 2014. gada 11–16. aprīlī, 26. lpp.

Ņemot vērā mūsdienu Latvijas situāciju, vērtības un virzību, eksperti norādījuši, Latvijā būtu vairāk jāizplata Eiropas Savienības valstu televīzijas kanāli. Taču visnozīmīgākais darbs, kas veicams, – nostiprināt tieši vietējo kanālu darbību. Ja tiks nodrošināti labvēlīgi apstākļi pašmāju produkta izveidei, tad tas arī tiks darīts, jo pašlaik eksperti saskata samērā lielus ierobežojumus, lai veiksmīgi attīstītu pašmāju televīzijas. Elektronisko plašsaziņas līdzekļu regulācijas jomā Latvijas valsts nav izdarījusi visu, ko tā varēja izdarīt.

> *Redzam, ka ir konkrēti soļi, kas nav sperti un jāiet uz priekšu, jo nekādas Eiropas direktīvas, regulas, Eiropas Savienības dokumenti Latvijai to neliedz darīt. Tas ko mēs nevaram darīt – aizliegt kādas citas valsts masu informācijas līdzekļu retranslāciju, jo esam demokrātiska un tiesiska valsts. Varam nostiprināt Latvijas sabiedriskos medijus, arī komerciāli atkarīgos medijus, vietējos un reģionālos medijus. Šiem medijiem līdz ar Eiropas Savienības valstu medijiem jābūt televīzijas pamatpakešu piedāvājumā.*
>
> *Ir jābūt arī dažādu citu valstu medijiem, šis nacionālais un Eiropas Savienības atzars ir jānostiprina. Līdz šim tas nav darīts, ir bijuši pilnīgi pretēji principi, šī iespēja nav izmantota.*
>
> *Krievijas masu informācijas līdzekļu ietekme mūsu informatīvajā telpā ir Eiropas Savienības valstīm neproporcionāli augsta. Uzskatu, ka Latvijas piederība Eiropas Savienībai jāveicina tieši informatīvajā telpā, jānostiprina Latvijas masu mediji.*
>
> *Ja attiecīgais kanāls izplata valstij nepieņemamu ideoloģiju un likumdošana to nepieļauj, tas ir likumpārkāpums un saturu var pārtraukt retranslēt. Bet, ņemot vērā mūsdienu tehnoloģiju iespējas, šāda ierobežošana ir maz iespējama. Būtiskākais, kā to var ietekmēt, – atbalstīt vietējos raidījumus, raidorganizācijas, kas raida latviski, gatavojot pārraides arī cittautiešu auditorijai, lai tās būtu pietiekoši interesantas, kvalitatīvas un rosinātu cilvēkus tās skatīties.*
>
> *(..) ļaujiet elpot vietējiem latviski raidošiem kanāliem. No vienas puses, jā, likums sargā, bet, no otras, vai veicina to attīstību – nē, neveicina.*

Kā svarīgāko steidzami novēršamo problēmu eksperti min Latvijas plašsaziņas līdzekļu pieejamības nodrošināšanu visā Latvijas teritorijā. Valstij būtu jānodrošina, lai visā Latvijas teritorijā būtu pieejami nacionālie televīzijas kanāli, jo pašlaik Krievijas pierobežā ne visiem ir iespēja skatīties Latvijas televīzijas kanālus. Nav pieļaujama situācija, ka valstī ir teritorijas, kur nav iespējams redzēt pašmāju televīziju, kā rezultātā Krievijas un Baltkrievijas pierobežas iedzīvotāji dzīvo ar pārliecību, ka Latvijas un Krievijas prezidenti ir viena un tā pati persona. Tā kā Latvija ir tiesiska valsts, tad tā nevar aizliegt citas valsts plašsaziņas līdzekļu retranslāciju. Vienīgi – ja kāds televīzijas kanāls izplata tādu ideoloģiju, kas Latvijā nav pieņemama un likumīga, šī kanāla saturu var pārtraukt retranslēt, kas arī ticis īstenots. Taču mūsdienu tehnoloģisko iespēju dēļ šādai ierobežošanai nebūtu jēgas.

> *(..) līdz asarām smieklīgi sižeti pierobežā, kad sižetos par vēlēšanām redzam, ka vietējie iedzīvotāji saka, ka vēlēs par Putinu, vai ne? (..) valsts politikai ir jābūt tādai un jāiegulda līdzekļi, lai visa valsts teritorija var skatīties raidījumus latviešu valodā.*
>
> *Būtiska ir arī medija pieejamība, lai apraide būtu pieejama jebkurā Latvijas vietā.*

2014. gada notikumi Ukrainā saistībā ar Krievijas iejaukšanos tās iekšējās lietās un Krimas aneksiju ir aktualizējuši jautājumu par Krievijas propagandas lomu Baltijas valstu informatīvajā telpā. Īpaši jāpiemin Lietuvas precedents[82], kas plašsaziņas līdzekļos ir veicinājis plašas diskusijas, atspoguļojot arī kaimiņvalstu ekspertu viedokļus, par kāda televīzijas kanāla aizlieguma būtību un iespējamām sekām sabiedrībā. Arī Latvijā 2014. gada 8. aprīlī stājās „spēkā trīs mēnešu aizliegums Latvijā pārraidīt televīzijas kanālu „Rossija

[82] 2014. gada martā Lietuvas radio un televīzijas komisija nolēma uz trim mēnešiem aizliegt Krievijas telekanāla „NTV-Mir" retranslēšanu Lietuvas kabeļtelevīzijas tīklos. Kā norādīts LETA sagatavotajā informācijā portālā *apollo.lv*, „pretenzijas pret Kremļa kontrolēto „NTV-Mir" saistītas ar Lietuvas Neatkarības atjaunošanas dienas priekšvakarā pārraidīto raidījumu, kurā apgalvots, ka Ukrainas «nacionālistu apvērsumā» izmantots scenārijs, ko jau 1991. gadā esot izmēģinājuši „Lietuvas separātisti". Komisija sēdes laikā noskatījās šīs pārraides fragmentus un vērtēja tos kā melus, kas izplatīti, cenšoties noniecināt Lietuvas valstiskumu un valsts atjaunošanu". *Lietuvā uz trim mēnešiem aizliedz Krievijas telekanāla «NTV-Mir» retranslāciju.* [tiešsaiste]. [skatīts 2014. g. 17. apr.] Pieejams: *http://www.apollo.lv/zinas/lietuva-uz-trim-menesiem-aizliedz-krievijas-telekanala-ntv-mir-retranslaciju/642743*

RTR". Šāds bezprecedenta lēmums pieņemts, jo televīzijas pārraidēs saskatīta kara propaganda, kas Latvijā ir aizliegta. Lēmums izsaucis pretrunīgu reakciju, jo tiek apšaubīta ne vien tā efektivitāte, bet šāda rīcība tiek vērtēta arī kā politiskā cenzūra"[83]. Minētā Krievijas televīzijas kanāla pārraides aizliegumā izšķirami vairāki aspekti, kas akcentēti ekspertu un nozares pārstāvju viedokļos, kas pausti dažādos plašsaziņas līdzekļos:

- atbilstība sabiedrības demokrātijas principam;
- tehniskais aspekts – pilnīga vai daļēja aizlieguma īstenošana praksē;
- iedzīvotāju attieksme.

Vispirms ir jārunā par sabiedrības demokrātijas principu, kas, pēc ekspertu domām, nav saistāms ar vārda brīvības ierobežošanu un cenzūras ieviešanu.[84] Kā vēl pirms minētā Krievijas televīzijas kanāla translācijas aizlieguma atzīst Austrumeiropas politikas pētījumu centra izpilddirektors Andis Kudors, atbildot uz žurnālistes Santas Kvastes komentāru *Latvija nevar ietekmēt to, ko dara Putins un Krievijas mediji, bet mēs varam ietekmēt to, kādus medijus skatās mūsu iedzīvotāji*: „Jā, tā ir, bet tikai daļēji. Mums nepieciešama mediju brīvība. Esam izvēlējušies veidot savu valsti demokrātiski, kas nozīmē, ka jābūt ideju konkurencei un viedokļu plurālismam. Uz to esam mērķtiecīgi gājuši. Ir problēmas, bet kopumā situācija ir daudzmaz laba šajā ziņā, jo Latvijā ir iespējams iegūt alternatīvu informāciju, kas ir viens no demokrātijas funkcionēšanas pamata faktoriem."[85]

Arī pielāgojoties un izmantojot mūsdienu tehnoloģiju iespējas, valodas lietojuma prioritāti ir iespējams nodrošināt. Pēc ekspertu domām, likumā nav atrunāts, kas ir latviešu valodas lietojums televīzijā – oriģinālraidījumi latviešu valodā, dublēta vai titrēta ārvalstu produkcija, kā arī tehnoloģiskās iespējas ieslēgt latviešu valodu papildu celiņā atrodas vienā līmenī ar citām valodām. Likumdošanai būtu jānodrošina, ka pirmā iespēja, izmantojot plašsaziņas līdzekļus, ir latviešu valodā, un cilvēki, kuri vēlas izmantot kādu citu valodu, to var ieslēgt kā papildu iespēju.

> ***Latviešu valodai būtu jābūt pirmajam celiņam, un, ja kāds grib krieviski vai kādā citā valodā, tad viņam ir jāpārslēdz, nevis – ja tu gribi latviski, tad meklē, kur tā poga spiežama, un ir cilvēki, kas tehniski nav tik apķērīgi.***

Lai skatītos televīziju, mūsdienās gan mājsaimniecībām kopumā, gan indivīdam atsevišķi, ja vien tiek izmantots televizors un/vai interneta pieslēgums citā tehniskā ierīcē, parasti pastāv vairākas iespējas, kuru pakalpojuma sniedzēju no visiem izvēlēties vai pārraides vērot internetā. Tādējādi, kā norāda Igaunijas mediju eksperts Anvars Samosts (*Anvar Samost*), jāņem vērā arī tehniskais aspekts, jo internetā un satelīttelevīzijā var būt iespējams apiet retranslācijas aizliegumu.[86] Piemēram, satelītoperators „Viasat", kurš ietilpst skandināvu uzņēmumā „Modern Times Group" gan Latvijā, gan Lietuvā ir atteicies apturēt norādīto Krievijas televīzijas kanālu retranslēšanu.[87] Tas ir saistīts arī ar juridisko aspektu, kas šajā gadījumā netiek īpaši akcentēts, – minētā kanāla raidītājvalsts ir Zviedrija, bet aizliegums attiecas uz Latvijas teritoriju. Mūsu valstij var draudēt soda sankcijas, ja tiks konstatēts, ka lēmums pieņemts, neievērojot Eiropas Komisijas direktīvā noteikto procedūru.[88]

Taču arī individuālā līmenī mūsdienu tehnoloģiju laikmetā pastāv varbūtība tikt pie aizliegtā televīzijas kanāla pārraidēm. Atbildot uz žurnālistes Magdas Riekstiņas jautājumu „Kā īsti ir – tehniski var aizliegt vai tomēr nē?", VAS „Elektroniskie sakari" valdes priekšsēdētāja Vita Štelmahere uzsver, ka tehnoloģijas strauji

---

[83] LNT Ziņas. Stājies spēkā trīs mēnešu aizliegums Latvijā pārraidīt televīzijas kanālu "Rossija RTR". 2014. gada 8. aprīli. Pieejams: *http://www.tvnet.lv/online_tv/37913-stajies_speka_tris_menesu_aizliegums_latvija_parraidit_televizijas_kanalu_rossija_rtr* (skatīts 22.04.2014.).

[84] Kesnere, R. Cienīga alternatīva cenzūrai. Igaunijas mediju eksperts Anvars Samosts intervijā Rūtai Kesnerei. *Diena*, 2014. gada 11. aprīlī

[85] Kvaste, S. *TV rāda izkropļotas ainas par Krieviju*. 2014. gada 6. februrārī. Pieejams: *http://www.tvnet.lv/zinas/viedokli/496440-tv_rada_izkroplotas_ainas_par_krieviju*. (skatīts 22.04.2014).

[86] Kesnere, R. Cienīga alternatīva cenzūrai. Igaunijas mediju eksperts Anvars Samosts intervijā Rūtai Kesnerei. *Diena*, 2014. gada 11. aprīlī, 3. lpp. Sk. arī žurnālista A. Pūpola viedokli: Zirnis, E. Cilvēkiem jādomā ar savu galvu. *Sestdiena,* 2014, 17.–24. apr., 15. lpp.

[87] Plašāk sk.: Lībeka, M. Kas ir pamatā „Viasat" lēmumam nepārtraukt Krievijā ražotā satura retranslāciju? *Latvijas Avīze*, 2014. gada 14. aprīlī. Pieejams: *http://www.la.lv/klienti-tacu-maksa-naudu/* (skatīts 22.04.2014).

[88] Kesnere, R. Vienbalsīgi, bet strīdīgi. *Diena*, 2014. gada 7. aprīlī, 7. lpp.

attīstās: „Uzliekot aizliegumu esošajam tehniskajam risinājumam, jāsaprot, ka pēc pusgada šāds aizliegums vairs nederēs, un kopumā aizliegumi vienkārši ir kā cīņa ar vējdzirnavām."[89] „Lattelecom" valdes priekšsēdētājs Juris Gulbis, kura vadītais uzņēmums pilda NEPLP pieņemto lēmumu, min faktu, ka ceturtā daļa Latvijas mājsaimniecību saņem televīzijas kanālu piedāvājumu, izmantojot nelegālas krievu satelītoperatoru kartītes, un atzīst, ka „valstij būtu vairāk jācīnās pret autortiesību neievērošanu un nelegālo skatīšanos".[90]

Jāizvērtē arī iespējamās sekas – kā Krievijas televīzijas kanāla retranslēšanas pārtraukšana var ietekmēt vienas iedzīvotāju daļas attieksmi. Kā zināms, jebkurš aizliegums rada negatīvu pretreakciju un spriedzi, kas var veicināt konflikta pastiprināšanos un pāraugt aizvainojumā pret valsti.

Kad informatīvajā telpā parādījās ziņa, ka Lietuvā ir aizliegta Krievijas televīzijas kanāla retranslēšana, radās hipotētisks jautājums – vai šāda atbildīgās institūcijas reakcija būtu iespējama Latvijā. Šī pētījuma intervijās, kas ir notikušas pirms minētā fakta, viens no mediju vadības pārstāvjiem, atbildot, ka divu informatīvo telpu jautājums ir ļoti aktuāls, jo ar Krievijas televīzijas kanālu palīdzību tiek izplatīta citas valsts ideoloģija un tās vadītāja nostāja, piemin, ka likumpārkāpuma (nepieņemamas ideoloģijas) gadījumā var pārtraukt retranslāciju, bet uzskata to par maz iespējamu un lietderīgu.

Kā viens no būtiskiem risinājumiem valsts ideoloģijai atbilstošas informatīvās telpas uzturēšanai intervijās tiek minēta arī pieejamo raidījumu un programmu satura un izpildījuma kvalitāte. Protams, šeit eksperti uzsvēra, ka šis jautājums ir visciešākajā sakarā ar pieejamo finansējumu. Raidījumu sagatavošanas izmaksas, kā minēts iepriekš, ir ļoti lielas, lētāk ir pārraidīt iepirkto produkciju. Pēc intervēto ekspertu domām, lauzt vai mainīt plašsaziņas līdzekļu paradumus ir grūti, taču Latvija varētu mazināt Krievijas informatīvās telpas nozīmi, atbalstot vietējās raidorganizācijas un viņu piedāvātās programmas, koncentrējoties uz oriģinālie raidījumiem. Ir svarīgi, lai vietējās televīzijas programmas būtu skatītājiem interesantas, un, runājot par komerckanāliem, ir būtiski, lai arī tiem būtu sabiedriskais pasūtījums raidījumu ražošanai. Eksperti norāda, ka integrācijas nolūkos televīzijā jāraida programmas par tematiem, kas nevis šķir, bet vieno visus Latvijas iedzīvotājus, piem., par sportu (hokeju u. c.), Latvijas kultūras nozīmīgiem pārstāvjiem („Prāta Vētru" u. tml.) un visu sabiedrību integrējošiem notikumiem (piem., dažādu svētku organizēšana un pārraidīšana). Eksperti ir novērojuši, ka cilvēkus interesē raidījumi par sadzīves jautājumiem un vietējo dzīvi, kas skar viņus personīgi, tāpēc visu iedzīvotāju vidū populāras ir novadu ziņas, kā arī raidījumi par bezdarbu un darba meklēšanu u. tml.

> *Tautai (..) „jādeg" par vienām lietām.*
>
> *Uzlabojot raidījumu un programmu kvalitāti, tiks piesaistīti krieviski runājošie, tā var veicināt integrāciju sabiedrībā.*
>
> *(..) pašiem latviešiem būtu pozitīvā veidā jāiesaista cittautieši arī savās kultūras aktivitātēs, kaut vai sākot ar tām lietām, kas ir kopīgas, nevis atšķirīgas. Tas ir pašu ziņā, kādas ir šīs attiecības. Nevar gaidīt, ka kāds cits šīs attiecības noregulēs. Tad ir jādomā, kādā veidā, nevis ar naidu, bet tieši otrādi, ar aicinājumu sadarboties, justies šiem cilvēkiem pilnvērtīgiem arī Latvijas kultūras norisēs, kādai jābūt motivācijai, lai viņi gribētu aptvert Latvijas kultūrtelpu un integrēties tajā.*

2007. gadā veiktajā pētījumā par Latvijas televīzijas raidorganizāciju programmām[91] noskaidroti skatītāju televīzijas skatīšanās paradumi un vēlmes. Kā minēts arī citos pētījumos un arī televīziju programmu reitingos, visvairāk cilvēki skatās ziņas, filmas un dažādus izklaides raidījumus (sk. 22. att.). Turklāt, vērtējot televīziju (arī reģionālo) mērķus un uzdevumus, respondenti norādījuši vairākas būtiskas funkcijas: sniegt tiešu informāciju par vietējiem iedzīvotājiem aktuālu informāciju (44%), nodrošināt neatkarīgu vietējo informāciju (30%), paust vietējo iedzīvotāju rūpes un intereses (26%), veidot kvalitatīvas, sabiedrības interesēm atbilstošas programmas (20%) u. c. (pārējie varianti nesasniedza 20%). Turklāt tieši dažādu televīzijas kanālu ziņas latviešu valodā ir tas raidījumu paveids, kuru visbiežāk skatās arī iedzīvotāji, kuru dzimtā valoda ir krievu valoda (Valoda 2008).

---

[89] Riekstiņa, M. Aizliegumi ir cīņa ar vējdzirnavām. *Diena*, 2014. gada 8. aprīlī, 8. lpp.

[90] Madžiņš, G., Riekstiņa, M. Aizliegumi mazina lojalitāti Latvijai. Lattelecom valdes priekšsēdētājs Juris Gulbis intervijā Gatim Madžiņam un Magdai Riekstiņai. *Diena*, 2014. gada 30. aprīlī, 3. lpp.; Riekstiņa, M. Aizliegumi ir cīņa ar vējdzirnavām. *Diena*, 2014. gada 8. aprīlī, 8. lpp.

[91] *Pētījums par Latvijas TV raidorganizāciju programmām*. Rīga: Data Serviss, 2007.

22. attēls
Pārraides, kuras tiek skatītas visbiežāk
Dati: Data Serviss 2007

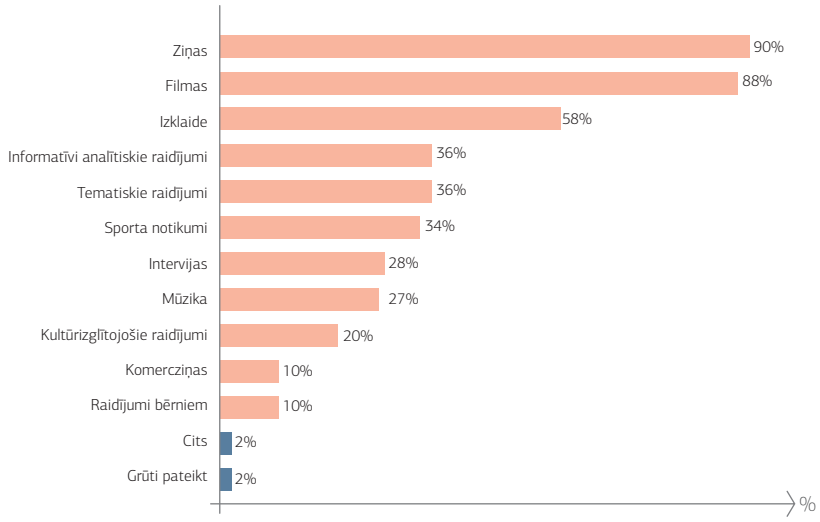

Savukārt, pēc respondentu domām, visvairāk pietrūkst raidījumu tieši par sociāli svarīgām tēmām, kas skar visus sabiedrības locekļus neatkarīgi no to nacionalitātes, reliģiskās piederības, runātās valodas un izglītības līmeņa. Šis ir arī tas tēmu loks, kura ietveršanu un kvalitatīvu realizāciju plašsaziņas līdzekļos eksperti minējuši kā vienu no būtiskiem visas sabiedrības saliedēšanas pasākumiem. Kā norādīts pētījumā, televīzijas skatītāji uzskata, ka nepietiekoši tiek atainoti dažādi sociāli svarīgi jautājumi – veselības aprūpe, nodarbinātības problēmu plašais lauks, izglītība u. c.

23. attēls
Sabiedrībai aktuālas problēmas, kuras televīzijā tiek atspoguļotas nepietiekoši plaši
Dati: Data Serviss 2007

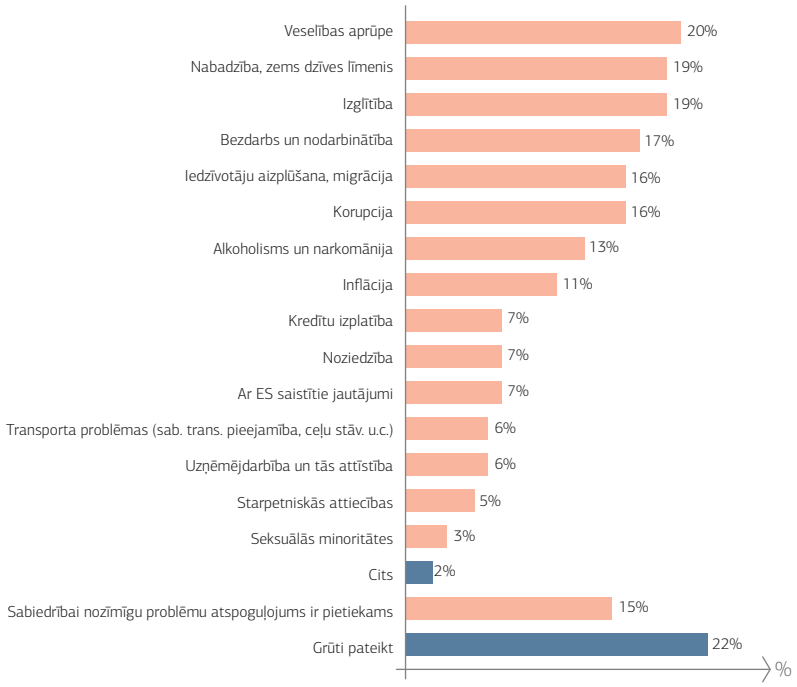

Kā norādījuši aptaujātie eksperti, svarīgi būtu Latvijā ražot specifiskus interešu raidījumus nišu auditorijām, jo tagad šādi raidījumi bieži pieejami tieši krievu valodā, kamēr raidījumi latviešu valodā orientējas uz maksimāli plašu auditoriju. Tas tiek vērtēts negatīvi. Pēc ekspertu skatījuma, nišu auditorijām domātos kanālus vai raidījumus, piemēram, sporta raidījumus, skatās visi cilvēki neatkarīgi no etniskās piederības. Taču šeit vēlreiz jāatgādina par izmaksām, kas nepieciešamas kvalitatīva produkta izveidei, tāpēc arī ko-

merctelevīzijas Latvijā to nevar atļauties pietiekamā un nepieciešamā apjomā. Eksperti uzskata, ka rakstiskie plašsaziņas līdzekļi parasti tiek lietoti savā dzimtajā valodā, toties televīzijas raidījumus cilvēki skatās labprāt jebkurā viņam saprotamā valodā, ja vien tie ir saistoši. Šī iespēja ir jāizmanto integrācijas nolūkos, veidojot interesantus raidījumus par tēmām, kas interesē daudzus un kur tautība un dzimtā valoda nav izšķirošā. Raidījumi, kas līdz šim speciāli veidoti integrācijas nolūkos, ir bijuši samāksloti, nevis dabiski, un tādējādi neveiksmīgi.

Mums diemžēl televīzijas kanāli ir sadalīti nevis pēc interesēm – kaķu mīļotāji, sporta mīļotāji u. tml., bet pēc etniskā principa.

Cilvēki skatās kvalitatīvus raidījumus, ja tie ir latviski, tad latviski, ja krieviski, tad krieviski.

Komerctelevīzijām pašām uz savu iniciatīvu kaut ko tādu veidot ir sarežģīti, tik augsta tā viņu sociālā atbildība arī nav. No vienas puses, tas būtu vēlams un ļoti labi, bet, no otras puses, komerctelevīzijām ir jānopelna nauda, tās nav labdarības organizācija, tas ir pilnīgi skaidrs.

Krievijai ir nesalīdzināmi lielākas iespējas, jo ir vairāk kanālu, programmu, naudas resursu, lai izklaides produkcija būtu kvalitatīvāka. Tā tas ir, grūti ar to cīnīties, ņemot vērā mūsu resursus, tādēļ arī krievu kanālos raidījumi krieviski ir interesanti.

Tas tiešām ir veids, kā piesaistīt arī krievu skatītājus, un, ja ir kaut kas interesants, to skatās neatkarīgi no jebkādas piederības, ļoti bieži jau tur nav nekāda ideoloģija pamatā.

(..) ja būtu iespēja veidot specifiskus interešu raidījums latviski, tad cilvēki, kas saprot valodu kaut vai pasīvā līmenī, pat ja nerunā, tad tā interese arī pieaugtu.

Patiešām ir iespējas lauzt šo situāciju, jo vairāk tiks piedāvāti vietējie raidījumi.

Būtiska, bet nākotnē risināma problēma ir jau minētā sabiedriskā pasūtījuma līdzekļu piešķiršana, kas, pēc ekspertu domām, noteikti veicinātu valodas un integrācijas politikas īstenošanu, izmantojot televīzijas milzīgo ietekmes spēku. Integrācijas veicināšanai ir jānodrošina, ka sabiedriskā pasūtījuma nauda nepienāktos zemas kvalitātes raidījumiem. Taču, protams, šī nav ātri risināma situācija. Kā pozitīvus piemērus un turpināmu praksi eksperti minējuši konkrētus raidījumus, kuros piedalās visa Latvijas sabiedrība, gan latvieši, gan mazākumtautību pārstāvji. Šāda veida raidījumi veicina pozitīvu lingvistisko attieksmi, kopīgu vērtību un piederības apziņu. Turklāt tika uzsvērts, ka tas ir abpusējs process, kurā kopīgais jārod visām sabiedrības grupām, nedalot vairākumā vai mazākumā vai pēc kādiem citiem kritērijiem. Arī iedzīvotāji aptaujā par televīzijas saturu norādījuši, ka, piemēram, informatīvi analītisko raidījumu grupā visvairāk pietrūkst tādu pārraižu, kurās būtu skatīti sociālie jautājumi, pašvaldību darbs un diskusijas par aktuālām tēmām.

24. attēls

Sabiedrībai aktuālas problēmas, kuras televīziju informatīvi analītiskajos raidījumos netiek atspoguļotas pietiekami (respondenti, kuri uzskata, ka televīzijā kāda veida tematika pietrūkst)

Dati: Data Serviss 2007

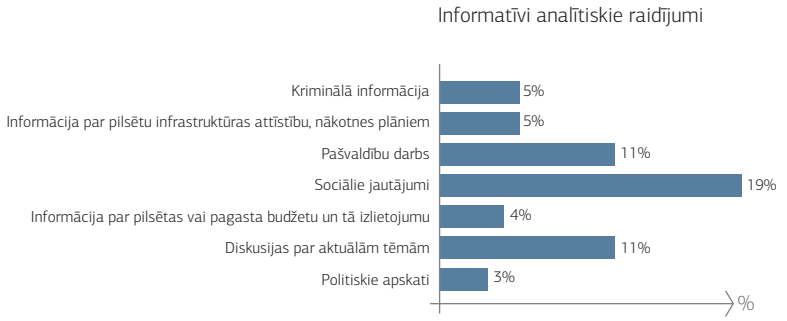

(..) te var vilkt paralēles ar olimpiskajām spēlēm, tomēr tas ir pavisam kaut kas cits – skatīties, kad kāds mūsējais ir, nekā tad, ja tur ir kaut vai visaugstākās klases sportisti, bet tomēr no citām valstīm.

Televīzijā raidījumus bieži vien izvēlas skatīties nevis pēc valodas, bet pēc tā, vai tas ir interesants, valodai piešķir mazāku nozīmi.

Vislabāk, protams, pieprasa latviešu orģinālprodukciju, bet orģinālprodikcija ir ļoti dārga. Ļoti dārgi ir ražot, daudz lētāk ir nopirkt gatavu seriālu, filmu un tā tālāk.

Cilvēks tomēr izvēlas produktu, kas ir tapis šeit, kas ir par šejieni, kas skar viņu personīgi, viņa dzīves vietu, viņa kaimiņus, viņa bērnu nākotni, un tas ir tas, kam viņš izjūt piederību. Tāpēc viņam ir ļoti būtiski redzēt nacionālo produktu nacionālajā valodā, jo viņš to var ar sevi kaut kā savietot, viņš tur redz savas intereses, savas vajadzības un varbūt pats sevi.

(..) valoda jau ir viena lieta, bet šeit jau tas jautājums ir plašāks. Vai mēs gribam, lai mums ir vienota tauta principā.

Daudzi eksperti minēja arī, ka integrācijas nolūkam labi kalpo tie žurnālisti, kuri strādā latviski raidošos plašsaziņas līdzekļu kanālos un kuru dzimtā valoda nav latviešu valoda. Tā ir iespēja izglītot arī latviešus un novērst stereotipus par neaizskaramo latviešu valodu, kurā drīkst runāt tikai tad, ja cilvēka valodas prasme ir dzimtās valodas līmenī. Par speciālo raidījumu veidošanu daudz prātīgāka tiek uzskatīta saskarsmes iespēju meklēšana esošajos raidījumos dažādos veidos, gan jau minētā žurnālistu darbība, dažādu sabiedrības pārstāvju iesaistīšana sižetos, ziņu raidījumos, arī seriālos un šovos. Pārdomāti izmantojot katru iespēju, ietverot šo aspektu jau esošajā produkcijā, to var izdarīt arī ar minimāliem līdzekļiem, nepieciešama vien radoša pieeja un pozitīva attieksme.

Pieredze rāda, ka var atrast kādus formātus, kuros vismaz varētu mēģināt pieskarties šai integrācijas tēmai.

Vairāk integrē tas, ka cilvēki darbojas kopā, vai nu tā būtu spēle, vai šovs, vai raidījums, tur tā tautība un valoda nav izšķiroša.

(..) būtu diezgan neproduktīvi taisīt raidījumu par integrāciju, vienkārši runāt par integrāciju.

(..) mums liekas, ka tikai mēs vieni te esam, bet mums blakus vēl ir tādas kultūras, tādas un vēl citādas. Mums arī mazākumtautība nav tikai viena, mums ir ļoti daudz, par kurām mēs viens otrs neko nezinām un nestāstām. Protams, ir diasporas, piemēram, poļi, lietuvieši u. c., kas vairāk vai mazāk prot latviešu valodu, bet mēs jau neveltām viņiem absolūti nekādu uzmanību.

Tam jāstrādā un tas strādā abos virzienos. Mēs jau varam teikt, ka krievi ir nedraudzīgi, bet kādi mēs paši esam.

Turklāt ne vienmēr tas ir stāsts par miljonu miljoniem. (..) kaut vai mazās lietas, ko var ielikt kaut vai tajā pašā seriālā u. tml. Dažkārt tas nav saistīts ar milzīgiem līdzekļiem, bet drīzāk ar radošu pieeju. Teiksim tādi Tofika piemēri (LVA un TV5 raidījums, kur Tofiks mācās latviešu valodu), tas ir super. Jo vajag jau parādīt piecus vārdus, ka tas nav sarežģīti, parādīt pirmo soli, kas palīdz un iedrošina.

Intervijās pausts uzskats, ka Latvijas plašsaziņas līdzekļiem un skolu sistēmai būtu jāorientējas uz to, lai mazākumtautību pārstāvji būtu spējīgi skatīties televīziju latviešu valodā, taču ņemot vērā, ka liela daļa Latvijas iedzīvotāju dod priekšroku plašsaziņas līdzekļiem krievu valodā, televīzijas nevar atteikties no raidījumiem krievu valodā. Lai arī visi intervētie saprot, ka ne jau Latvijā ražotā televīzija ir galvenais informācijas avots tiem, kas skatās televīziju krievu valodā. Tomēr eksperti uzskata, ka viena no iespējām informatīvās telpas dalījuma mazināšanā ir Latvijā ražoto televīzijas kanālu raidīšana krieviski. Tādējādi Latvijas krievvalodīgiem iedzīvotājiem tiktu piedāvāta iespēja dzīvot šīs valsts informatīvajā telpā.

Vissvarīgākais ir tas, ka mazākumtautību pārstāvji saņem informāciju no Latvijā veidotajiem ziņu izlaidumiem, nevis no citas informatīvās telpas.

Tas būtu pirmais solis Krievijas ietekmes sfērā esošās informatīvās telpas vietā skatītājiem piedāvāt alternatīvu krieviski, un tad viņi varētu pamazām, lēnā garā pāriet uz Latvijas informatīvo telpu, Latvijas kā valsts.

Piemēram, viens kanāls nacionālajā televīzijā, kur krievu valodā būtu ziņas, citi raidījumi, tad cilvēki var noskatīties valstij lojālu ideoloģiju krievu valodā.

Pagaidām pilnībā atteikties no krievu valodas nebūtu pareizi, un vismaz ziņu programmām noteikti jābūt arī krieviski.

(..) ja mēs runājam par krievu auditoriju, viņi neskatās vispār, jo nav šī vietējā pašu piedāvājuma. Viņi sēž tur, un tur viņiem ir tik daudz vis kaut kā (Māja 2, Māja 4 utt.), līdz ar to viņi dzīvo pavisam citā sabiedrībā un citā izpratnē par lietu kārtību.

Intervētie eksperti uzskata, ka Latvijā ražotie televīzijas kanāli, kas raida krievu valodā, ir daļa no Latvijas informatīvās telpas, kas pauž sabiedrībai valstij lojālu informāciju par svarīgiem notikumiem, aktualitātēm utt. Kā piemēri tiek minēti sabiedriskās televīzijas Septītais kanāls, kas raida gan latviski, gan krieviski, un TV5. LTV7 krievu valodā ir gan ziņas, gan atsevišķi raidījumi. Tā kā, pēc ekspertu teiktā, šī kanāla auditorija ir lielākoties tomēr latvieši, tad daudziem skatītājiem ir pretrunīgas sajūtas par raidījumiem tikai vai daļēji krievu valodā. Protams, kā absurda situācija tiek minēts samērā populārais raidījums par zveju un makšķerēšanu, kur raidījuma vadītājs latvietis runā ne visai labā krievu valodā un arī raidījuma viesi latvieši tiek intervēti krievu valodā. Taču eksperti uzskata, ka ir jāturpina iesāktais LTV7 kanālā. No integrācijas viedokļa par īpaši veiksmīgu tiek uzskatīts TV5, jo šajā kanālā ir lokāli veidotais informatīvais bloks, kas ir vienīgais tāds Latvijā. Lai gan Pirmajam Baltijas kanālam arī ir vietējās ziņas, eksperti uzskata, ka šis televīzijas kanāls ir vairāk saistīts ar Krieviju, nekā Latviju. Komerciālo televīzijas kanālu pārstāvji uzskata, ka arī viņi varētu ražot līdzīgus informatīvos raidījumus mazākumtautībām, taču viņiem būtu vajadzīgi sadarbības partneri.

> *Vissvarīgākais ir tas, ka mazākumtautību pārstāvji saņem informāciju no Latvijā veidotajiem ziņu izlaidumiem, nevis no citas informatīvās telpas.*
>
> *Arī TV5 piesaista un nebūt ne tāpēc, ka tur ir kaut kas tāds kontroversāls pret Latvijas valsti, nebūt ne, jo tur ir ļoti daudz sižeti, kas ir par sadzīves jautājumiem, par Rīgas domes jautājumiem, katram cilvēkam tuvi, un tie piesaista.*
>
> *Ja ir vēlme veicināt sabiedrības integrāciju, jāraugās, lai sabiedriskā pasūtījuma nauda, valsts budžeta un visa nodokļu nauda nepienāktos tādiem raidījumiem, piemēram, par makšķerēšanu, kurā latviešu izcelsmes žurnālists lauzītā krievu valodā intervē latviešu izcelsmes makšķerētāju, kurš atbild tādā pašā lauzītā krievu valodā. Jācenšas, lai diskusijas krievu valodā neradītu šādas dīvainas valodas vidi, kropļojošas situācijas.*
>
> *Te var minēt TV5 ar savu lokāli veidoto informatīvo bloku, tas ir veids –to var pozicionēt kā vietējās informācijas bloku, kas faktiski ir vienīgais tāds Latvijā. Tam pašam Pirmajam Baltijas kanālam ir arī kaut kādas lokālās ziņas, bet tās vairāk ir, nesauksim skaļos apzīmējumos, diezgan skaidrā ideoloģiskā zonā balstītas.*
>
> *(..) labprāt darītu kaut ko vairāk šajā jomā, ja izdotos atrasts kādu sadarbības partneri, piemēram, tā paša sabiedriskā pasūtījuma ietvaros.*

Pēc ekspertu domām, Latvijā ražotie televīzijas raidījumi un programmas krievu valodā būtu viens no soļiem vienotas informatīvās telpas veidošanā un nostiprināšanā, līdz ar kvalitatīviem un interesantiem raidījumiem, kuros iesaistīti visi sabiedrības pārstāvji, latviski raidošajās televīzijās. Šeit svarīgs arī normatīvais regulējums, kur būtiska loma būtu, pirmkārt, vienotas izpratnes par valsts ideoloģiju iestrādāšanai un tās īstenošanai visa veida iespējās izvēlēties televīziju paketes un, otrkārt, tādas sistēmas izveidei, kas veicinātu pašmāju televīziju iespējas ražot labu un patērētājam interesantu un saistošu produktu. Arī televīzija ir joma, kura neiztiek bez populisma un dažādu politisko spēlīšu spēlēšanas, tāpēc daži eksperti uzsvēra, ka valstij lojāla ideoloģija, valsts un sabiedrības vērtības ir un tām ir jābūt pašsaprotamām lietām, tām būtu jābūt katra valstī strādājoša uzņēmuma pamatā.

> *Latviešu valodu mēs saglabājam paši no sevis, mēs to darītu arī, ja likumdošana mums to neprasītu. Tas stiprina mūsu konkurētspēju Latvijas tirgū.*
>
> *Mums Latvijā ir ļoti daudz krieviski runājošu žurnālistu, kuri spējīgi veidot viedokli, ir lojāli valstij, un viss ir kārtībā. Bet mēs to neizmantojam kā resursu.*
>
> *Diemžēl situācija ir tāda, ka politiskais tirgus šobrīd Latvijā ir tāds, ka, arī balstoties uz valodas principa, tas tiek izmantots kā mārketings.*
>
> *(..) varbūt kaut kā citādāk jāmēģina integrēt cilvēki. Tas ir plašāks plāns, ne tikai televīzijas plāns.*
>
> *(..) jānoformulē uzdevumi valsts ideoloģijai, reāli paveicami uzdevumi, nevis kosmiski, un soli pa solim, kopīgiem spēkiem jāmēģina tie realizēt. Sabiedriskie mediji vieni paši to nevar izdarīt, to īpatsvars šobrīd ir nepietiekams.*

Ar informatīvās telpas dalījuma problēmu saistāms arī jautājums par Latvijas amatpersonu publiskās uzstāšanās valodu televīzijā. Vērtējot publiskajā telpā pastāvošo praksi, ekspertu viedokļi ir dažādi atkarībā no konkrēta skatupunkta. Latvijas amatpersonu sniegtās intervijas krievu valodā Latvijas plašsaziņas līdzekļiem, no valodas politikas un ideoloģijas viedokļa raugoties, ir lingvistiskās attieksmes un valodas lietojuma kropļošana. Arī LVA pētījumā par valodas situāciju šī prakse tika nosodīta kā nepareiza un valodas lietojuma paplašināšanai kaitējoša. Tas grauj izpratni par valsts valodas nozīmi un tās vienojošo lomu un izplata signālus par valsts valodas lomas mazināšanos.[92] Ar visiem vietējiem plašsaziņas līdzekļiem Latvijas amatpersonām būtu jārunā valsts valodā, jo viņi pārstāv valsti un Latvijā ir viena valsts valoda, tādēļ valsts amatpersonu pienākums ir propagandēt latviešu valodu. Eksperti uzskata par nepieļaujamu situāciju, ka Saeimā vispār ir ievēlēti deputāti, kuri nemaz nerunā latviešu valodā, un tādēļ nav spējīgi sniegt intervijas latviešu plašsaziņas līdzekļiem latviski. Publiskās uzstāšanās valsts valodā rāda cieņu pret to.

> *Šāda Latvijas valsts amatpersonu rīcība ir nepieņemama, jo Latvijas amatpersonas pārstāv savu valsti.*
>
> *Latvijā dzīvojošajiem krievvalodīgajiem latviski raidošiem medijiem intervijas jāsniedz tikai un vienīgi latviski, citādi jābūt intervijas atteikumam.*
>
> *Es nevaru iedomāties, ka Baraks Obama sniedz interviju spāņu valodā Amerikas spāņiem raidošam medijam. Nevaru iedomāties, ka Vladimirs Putins sniegtu intervijas angliski. Cienu tās amatpersonas, kas atsakās runāt krieviski arī ar vietējiem krieviski raidošiem kanāliem.*
>
> *Tas, ka Saeimas deputāts nerunā latviski, ir nepieļaujami. Tas ir liels pārkāpums, par šādu rīcību būtu jāatņem mandāts. Mūsu valstī ir viena valsts valoda, nav pat apspriežams variants amatpersonām sniegt intervijas krieviski latviski raidošam medijam.*
>
> *Kategoriski neatbalstu to, ka Latvijas politiķi pāriet uz krievu valodu intervijās.*

Arī šeit eksperti norādīja atšķirības sabiedriskajā televīzijā, kur latviešu valodas prioritāte ir noteikta stingri likumā un arī redakcionāli, un komerctelevīzijās. Tika norādīts arī, ka šādiem redakcionāliem uzstādījumiem ir būtiska loma pozitīva piemēra radīšanā un rādīšanā.

> *Mums ir ļoti strikts redakcionāls uzstādījums, ka ir jārunā latviski, līdz ar to tas izvēršas par tādu kā integrācijas piemēru, jo uzaicinātie krievu un citu tautību cilvēki arī runā latviski.*

Tas, ka Latvijas amatpersonas runā svešvalodā televīzijā, ir pieņemami tikai tad, kad viņi uzstājās ārvalstu televīzijās. Eksperti norādīja arī žurnālistu atbildību, lai netiktu sniegtas intervijas krieviski, kā arī valodnieku iesaistīšanu tieši valodas politikas pamatprincipu izskaidrošanai sabiedrībai, lai rastos izpratne par šo problēmu. Žurnālisti paši atzīst, ka viņi dažreiz uzrunā amatpersonas arī krievu valodā, lai iegūtu stāstu.

> *Ja tas ir Krievijas televīzijas kanāls, tad tas ir normāli un pat labi, ka varam atbildēt Krievijas televīzijai krieviski, Vācijas televīzijai vāciski, Francijas televīzijai franciski, tas ir tikai pozitīvi.*
>
> *Par to jārūpējas žurnālistiem, diskutējot un aktualizējot šīs lietas sabiedrībā.*
>
> *(..) ja vajadzīgs kādas personas viedoklis, tad runāsim ar viņu jebkurā valodā, lai iegūtu stāstu.*
>
> *Politiskajās aprindās palēnām rodas arvien lielāka izpratne par to, ka dzīvojam nacionālā valstī, ļoti ceru, ka šī sapratne pieaugs. Un, lai arī valodas jomā rastos izpratne par šīm problēmām, par to aktīvāk jārunā valodniekiem un žurnālistiem. Šis jautājums ir jāpaceļ, jo latviešu valoda atrodas ļoti asas konkurences situācijā ar citām valodām.*

[92] LVA. *Valodas situācija Latvijā: 2004–2010*. Red. I. Druviete. Rīga: LVA, 2011. 111. lpp.

Balstoties uz reālo valodas situāciju, eksperti tomēr pieļauj un saprot situācijas, kad amatpersonas sniedz intervijas krieviski Latvijas plašsaziņas līdzekļiem. Pēc ekspertu vērojumiem, prakse liecina, ka tam pamatā varētu būt vairāki iemesli. Pirmkārt, amatpersonas vēlas sazināties ar saviem elektorātiem arī krieviski. Otrkārt, Latvijas amatpersonas runā krieviski krievu auditorijai domātos ziņu kanālos, ko daži no ekspertiem vērtēja kā pieņemamu praksi un daži norādīja, ka tas arī varētu tikt izmantots kā veiksmīgs integrācijas piemērs, kad Latvijai lojāla informācija tiek pausta arī šajos plašsaziņas līdzekļos.

> *Tas, ka Latvijas amatpersonas ar krievu auditoriju televīzija sazinās krievu valodā, ir solis uz integrāciju, jo viņu mērķis ir uzrunāt auditoriju, lai tā sadzirdētu un saprastu.*
>
> *Lielākoties viņi runā tajos ziņu kanālos, kas ir domāti krievu auditorijai un tas ir normāli. Pirmkārt, tas ir solis uz tā saukto integrāciju, jo viņa mērķis ir uzrunāt auditoriju, lai tā sadzird un saprot, nevis – es norunāju latviski, neviens neko nav sapratis, un rezultāta no tā nav nekāda.*
>
> *Saprotams, kāpēc viņi to dara. Droši vien viņi grib draudzēties ar abiem elektorātiem. No valstiskā viedokļa viņiem vajadzētu runāt latviski.*
>
> *Krieviski intervijas var sniegt krieviski raidošiem medijiem.*
>
> *Viss atkarīgs no tā, kurai televīzijai šī intervija tiek sniegta. Tā kā televīzija ir domāta visai sabiedrībai, interviju sniegšana krievu valodā nav nekas nosodāms.*

Analizējot pozitīvo un negatīvo amatpersonu intervijas valodas izvēlē, eksperti vērsa uzmanību arī uz tulkojuma kvalitāti. Tika norādīts, ka nevienā televīzijā nepastāv tāda struktūra kā tulku dienests, kas nozīmē, ka šo darbu dara paši žurnālisti vai redaktori, kas nav profesionāli tulki. Tāpēc bieži vien žurnālisti izvēlas intervēt amatpersonas tādā valodā, kādā paredzēts ziņu raidījums. Tādā veidā arī izvairoties no neprecizitātēm, kas var parādīties tulkojumā. Kā arī, protams, tulkošana aizņem daudz vairāk laika, žurnālistam ir jāiegulda papildu darbs, tāpēc arī sižetu gatavotājiem tas sagādā problēmas. Taču tam nevajadzētu būt par galveno iemeslu interviju sniegšanai krievu valodā.

Eksperti norādījuši arī tendenci, ka žurnālisti, kas veido sižetus ziņu raidījumiem krievu valodā, ņemot vērā amatpersonas vēlmi vai nevēlēšanos runāt krieviski, parasti izvēlas intervēt tās amatpersonas, kas runā krieviski. Sižetos parādās vienas un tās pašas amatpersonas, un valoda ir kā kritērijs arī konkrēta vērtējuma, viedokļa, situācijas apraksta utt. paušanai, kaut gan par prioritāti informācijas noskaidrošanai būtu profesionālisms un jomas pārzināšana, nevis spēja sniegt informāciju krievu valodā.

> *(..) tā noteikti ir ērtāk, jo tulkošana aizņem ilgu laiku. Bet tas vairāk ir slinkuma, nevis no tehniskā viedokļa nevarēšanas dēļ. Ir piņķerīgāk, bet ir jāvar.*
>
> *Krievu mediji tomēr izvēlas runātājus, kuri spēj sarunāties, un tad sākas cita problēma. Politikā sākas problēma – kāpēc tieši tie cilvēki tiek uzrunāti, bet ar pārējiem nesarunājas.*
>
> *(..) intervijas sniedz krievu valodā, un pasaka saviem vārdiem, nevis viņu latviešu tekstu iztulko kā vajag. Tādi gadījumi arī ir bijuši.*
>
> *(..) kā darīt labāk, vai viņam jārunā latviski un tas ir tiešais ēters krievu valodā. Un tad viņš vienkārši neatnāk, netiek uzaicināts. Atbildes šobrīd nav, kā vislabāk to risināt.*
>
> *Protams, var būt arī izņēmuma gadījumi atkarībā no konkrētās specifiskās situācijas, bet tas nedrīkst kļūt par normu. Mūsu amatpersonām būtu jārunā pamatā latviski.*

Latvijas valodas situācijā balstītā prakse sniegt intervijas krievu valodā tiek vērtēta arī kontekstā ar amatpersonu dažādu valodu prasmi. Ja amatpersona, kuras dzimtā valoda ir latviešu valoda, sniedz interviju krieviski raidošam kanālam krievu valodā, tas tikai parāda šīs amatpersonas spēju runāt krievu valodā un pietiekami plašo zināšanu loku. Tomēr šeit saduras valodas politikas īstenošanā nozīmīgi aspekti – daudzvalodība indivīda līmenī, kas ir mūsdienu pasaules normāla parādība, un nacionālas valsts pamatvērtība – valsts valodas lietojums visās sabiedriski nozīmīgās dzīves jomās. Jebkuras valodas prasme ir vērtējama pozitīvi[93] un ir liels indivīda sasniegums, mūsdienu pasaulē nevajadzētu būt situācijām, kas liktu šaubīties par valsts augstāko amatpersonu svešvalodu prasmēm un kuras esamība būtu jāpierāda katru vakaru ziņu izdevumā krievu valodā.

[93] LVA. *Valodas situācija Latvijā: 2004–2010*. Red. I. Druviete. Rīga: LVA, 2011.

Ja amatpersona, kuras dzimtā valoda ir latviešu valoda, sniedz interviju krieviski raidošam kanālam, tas tikai parāda šīs amatpersonas spēju runāt krievu valodā un pietiekami plašo zināšanu loku. Tam būtu jābūt nacionālās pašapziņas līmenī – kādā valodā savā starpā sarunājamies.

Ekspertu sniegtās atbildes, situācijas vērtējums un viedokļi bieži vien sadalījās pēc viņu ieņemamā amata – žurnālisti, raidījumu redaktori u. c. pauda viedokļus, kas atšķīrās no augstākos amatos strādājošu kolēģu viedokļiem. Arī sniedzot viedokli par informatīvās telpas dalījuma problēmu, augstākos amatos strādājošie eksperti negatīvi vērtēja Latvijas ziņu raidījumos sastatāmo praksi, ka žurnālisti un intervētie cilvēki nereti izmanto krievu valodu, lai gan viņi būtu spējīgi runāt valsts valodā. Krievu valodas izmantošana šādos gadījumos nenāk par labu latviešu valodas popularizēšanai sabiedrībā, jo, kā uzskata eksperti, arī krievvalodīgie labprāt skatās interesantus raidījumus un saistošus ziņu sižetus latviešu valodā. Turklāt, ja televīzijā krieviski runā cilvēki ar vāju valodas prasmi, tad skatītāji nesaņem vajadzīgo informāciju.

Augstākos amatos strādājošie eksperti uzskata, ka tas ir žurnālistu un žurnālistu biedrības pienākums ar cilvēkiem latviešu televīzijas raidījumos runāt latviski un, ja žurnālisti tomēr intervē cilvēkus krievu valodā, viņi neapzinās savu ietekmi uz sabiedrību. Taču vairākums no intervētajiem ekspertiem atzina, ka pēdējā laikā ir novērojama tendence intervijās runāt latviski vairāk nekā agrāk, kaut vai īsi un lauzītā valodā.

Ja valsts valoda ir latviešu valoda, tad tajā arī jāatbild. Šāda situācija būtu pilnīgi nepieņemama Francijā, Vācijā un citās Eiropas Savienības un pasaules valstīs.

Apjoms, kas runā latviski, palielinās. (..) ja šis princips ir svarīgs, tad tas jāievēro, un tad tas tiešām ir abpusēji noderīgs.

Šobrīd ir dīvaini vērot, ka latviešu žurnālists, veicot iedzīvotāju aptauju, intervē piecus iedzīvotājus un no tiem četri atbild krievu valodā. Varbūt viņi varētu atbildēt valsts valodā ja vien žurnālists to būtu lūdzis. Jājautā vai žurnālisti paši apzinās cik liela ir viņu ietekme un kāda ir viņu loma sabiedrībā. Vajadzīga labās prakses iedzīvināšana šajā jomā, iedzīvotājus vajadzētu uzrunāt valsts valodā. Tas ir žurnālista pašregulācijas jautājums, ar to jāstrādā žurnālistu biedrībām.

Man ir negatīvs viedoklis [par to, ka tiek sniegtas intervijas krievu valodā], bet piespiest cilvēku runāt latviski – tas ir katra žurnālista jautājums.

Pēdējā laikā es ar lielu prieku skatos, ka televīzijas ziņās itin bieži tiek intervēti krieviski runājoši cilvēki un viņi atbild latviski, lauzītā valodā, īsi, bet tomēr atbild.

Toties aptaujātos žurnālistus lielākoties apmierina prakse intervijās izmantot krievu valodu. Tam ir vairāki iemesli. Pirmkārt, žurnālisti min faktu, ka Latvijas sabiedrības daļa, īpaši liela daļa tādu ir rīdzinieki, runā krievu valodā. Žurnālisti intervē šos cilvēkus krievu valodā, jo labāk un skaidrāk viņi var izteikties savā dzimtajā valodā. Kā pamatojumu šai praksei žurnālisti min vispārzināmus faktus par vairāku valodu prasmes pozitīvo ietekmi uz cilvēka individuālo attīstību un viņa izglītības līmeni, tādā veidā pierādot sevi kā izglītotu un atvērtu sabiedrības daļu, bet – liedzot būt izglītotiem un atvērtiem pret latviešu valodu un šo valsti tiem cilvēkiem, kam vieglāk sazināties krievu valodā. Turklāt diemžēl arī neviena no citā valodā runājošām mazākumtautībām pagaidām vēl nevar tikt intervēta savā dzimtajā valodā un paust savu viedokli televīzijā savā dzimtajā valodā, jo, analizējot žurnālistu viedokli, nākas secināt, ka izteikties savā dzimtajā valodā var tikai tās mazākumtautības pārstāvji, kam dzimtā valoda ir krievu.

Ja, piemēram, politiķi atbild uz jautājumiem valodā, kādā jautājumi tiek uzdoti, tas ir tikai apsveicami, jo valodas zināšanas ir pozitīvs aspekts.

Krievu valoda Latvijā ir realitāte, tie cilvēki ir pilsoņi, viņi var balsot, un viņiem ir tiesības arī sabiedriskajā televīzijā savu viedokli izpaust.

Tas ir pilnīgi normāli, jo daļa mūsu sabiedrības nerunā latviski. Atliekot malā visus integrācijas un naturalizācijas jautājumus, krieviski runājoši cilvēki taču ir ielās, viņi ir starp mums, arī viņi ir sabiedrības locekļi.

Otrkārt, žurnālisti ir novērojuši, ka nereti situācijās, kad viņi uzrunā krievvalodīgos cilvēkus latviešu valodā un šie cilvēki ārpus kadra bez lielas aizķeršanās runā latviski, tomēr ēterā baidās runāt latviski un izvē-

las atbildēt krieviski. Žurnālisti uzskata, ka intervijas valodā, kurā cilvēki nevēlas runāt, būtu maznozīmīgas, jo tad neizdotos izzināt cilvēka viedokli pilnībā. No vienas puses, žurnālisti parasti cenšas izvēlēties cilvēkus nevis pēc tā, kurā valodā viņi runā, bet pēc tā, ko viņi saka. No otras puses, viņi piebilst, ka tehniski vieglāk ir palaist ēterā sižetus tikai latviešu valodā, jo intervijas krieviski ir ilgāk montējamas. Tas ir nozīmīgs aspekts intervējamo cilvēku izvēlē īpaši tad, kad sižetam jābūt gatavam ātri. Taču arī tehniskā spiediena rezultātā žurnālisti nevar pilnīgi atteikties no intervijām krievu valodā raidījumos latviešu valodā, jo t.s. jutīgo problēmu gadījumā, piemēram, par pilsonības un valodas jautājumiem, ir svarīgi uzzināt arī mazākumtautību pārstāvju domas. Līdzīgu tehnisku iemeslu dēļ ziņu raidījumos krievu valodā biežāk intervē cilvēkus, kuri labi un skaidri runā krieviski.

Latvijā dzīvo ne tikai divu tautību pārstāvji – latvieši un krievi, Latvijā dzīvo vairāk nekā 100 dažādu tautību un dažādās dzimtajās valodās runājoši cilvēki. Tomēr šķiet, ka nepieciešamība prast un kopīgajā saziņā lietot valsts valodu attiecas tikai uz tām mazākumtautībām, kas neprot vai slikti prot krievu valodu. Šī prakse, no vienas puses, atspoguļo lingvistisko vidi valstī un lingvistisko attieksmi sabiedrībā, kur vēl joprojām krievu valoda un tās runātāju kolektīvs ir pašpietiekams, ko balsta arī pašu latviešu pārspīlēti tolerantā attieksme tieši pret vienas mazākumtautību valodas lietojumu. No otras puses, tas liecina arī par nepieciešamību skaidrot un veicināt izpratni par Latvijas valodas politikas pamatiem un virzību plašsaziņas līdzekļu darbiniekiem.

> *Ja es varu uzdot cilvēkiem jautājumus valodā, kurā viņiem ir ērtāk runāt, kāpēc gan to nedarīt. Arī ikdienas situācijās cilvēkiem, kuri neprot runāt kādā valodā, netiek uzspiests to darīt tikai tāpēc, ka tā ir pieņemts.*
>
> *Rīgā nedzīvo tikai latvieši, tas ir acīmredzams. Ja cilvēks neprot runāt latviski, tad ko teikt – paldies, uz redzēšanos? Arī krievvalodīgo viedoklis veido šo valsti, pilsētu. Man tiešām nav grūti uzlikt tulkojumu.*
>
> *Latvijā mazākumtautību ir daudz, bet mēs par viņiem vai ar viņiem nerunājam, tāpēc mēs neveicinām nekādu kultūru daudzveidību.*

Eksperti un nozares speciālisti nenoliedzami ir analizējuši, kāpēc Latvijas iedzīvotāji skatās Krievijas televīzijas pārraides, un meklējuši risinājumus, kā mainīt šo ieradumu. Diemžēl ierosinājums – panākt, lai vismaz Latvijas pierobežā būtu pieejami Lietuvas un Igaunijas televīzijas kanāli, Latvijas informatīvajā telpā nav guvis lielu atbalstu. Bez vispārēja praktiska īstenojuma palicis arī aicinājums, kas ir izteikts Lietuvas un Latvijas foruma Pirmajā kongresā 2005. gada 22. septembrī Kauņā: „Aicinām abu valstu valsts un kabeļtelevīzijas sākt apmaiņu ar regulāriem kultūras un izglītojošiem raidījumiem, sagatavot un rādīt tos savas valsts valodā ar tulkojumu subtitros (nevis audio!) otras valsts valodā. Aicinām pilnīgi atteikties no prakses tulkot šādus raidījumus vai filmas kādā trešajā valodā."[94] Pozitīvs izņēmums ir kabeļtelevīzijas operators *Baltcom*, kas līdz šim vienīgais savā piedāvājumā ir iekļāvis ne tikai Latvijas un Krievijas, bet arī citu valstu televīzijas kanālus, to vidū Lietuvas nacionālo televīzijas kanālu *LRT Lituanica* un Igaunijas valsts nacionālo televīzijas kanālu *ETV*. Minētais aicinājums joprojām ir aktuāls.

Viena no idejām ir izveidot Baltijas valstīm kopīgu televīzijas kanālu krievu valodā, kuru varētu finansēt Eiropas Savienība. A. Samosts akcentē prasības pret plānotā kanāla satura kvalitāti: „Lai krievvalodīgā auditorija no pierastās Krievijas TV kanālu skatīšanās pārslēgtos uz pavisam kaut ko citu, jaunu, tam ir jābūt ļoti labā līmenī, ar kvalitatīvu izklaides sadaļu un objektīvām ziņām."[95] Ir izteikts arī pretējs viedoklis, ka šāds televīzijas kanāls tiek veidots par vēlu, ka tam būtu bijis jādarbojas daudz agrāk.[96]

No vienas puses, ja liek uzsvaru uz informācijas satura pieejamību tiem Latvijas iedzīvotājiem, kuri galvenokārt, skatoties televīzijas pārraides, izmanto krievu valodu, ideja būtu atbalstāma. Tas, iespējams, mazinātu Krievijas propagandas ietekmi un veicinātu piederības izjūtu mūsu valstij. No otras puses, vēl viena televīzijas kanāla parādīšanās Latvijas informatīvajā telpā nāktu par sliktu latviešu valodas videi un

---

[94] Butkus, A., Balode, L. *Redzam tikai tad, kad šauj*. 2006. gada 13. aprīlī. Pieejams: *http://www.delfi.lv/news/comment/comment/alvids-butkus-laimute-balode-redzam-tikai-tad-kad-sauj.d?id=14169839* (skatīts 22.04.2014).

[95] Kesnere, R. Cienīga alternatīva cenzūrai. Igaunijas mediju eksperts Anvars Samosts intervijā Rūtai Kesnerei. *Diena*, 2014. gada 11. aprīlī, 3. lpp.

[96] Plašāk sk.: Проскурова, О. *Балтия Yesterday*. 2014. gada 10. aprīlī. Pieejams: *http://rus.delfi.lv/news/daily/versions/olga-proskurova-baltiya-yesterday.d?id=44386085* (skatīts 11.04.2014).

nostiprinātu krievu valodas pozīcijas šajā sociolingvistiskajā funkcijā. Pētījumā „Latvija. Pārskats par tautas attīstību, 2008/2009: Atbildīgums", kurā tiek analizēts arī atbildīgums attieksmē pret latviešu valodu, ekspertiem ir lūgts norādīt tuvākās nākotnes būtiskākos uzdevumus valodas politikā. Var pievienoties LU profesora Andreja Veisberga atzinumam, ka „ir jāaptur krievu valodas ekspansija plašsaziņas līdzekļos. Bez likuma aizsardzības mēs zaudēsim šajā finanšu, konkurences un ideoloģiskajā cīņiņā".[97]

Otrs ierosinājums ir veidot ministrijas līmeņa valsts institūciju, kas būtu atbildīga par elektronisko plašsaziņas līdzekļu nozari kopumā. Šādu nepieciešamību plašāk pamato I. Kažoka intervijā „Latvijas Radio 1" (2014. g. 7. apr.): „Man šķiet, ka tāda kampaņveidīga iejaukšanās ir tas īstākais apzīmējums tam, kā līdz šim Latvijā ir veidota mediju politika, proti, nu no problēmas uz problēmu, un nevis tāds sistēmisks skatījums uz to, kādi vispār Latvijā ir mediji, kādi ir viņu darbības nosacījumi, kur ir tās galvenās problēmas, kā šīs problēmas risinās citās valstīs, kā to vislabāk varētu atrisināt Latvijā."[98]

Divu informatīvo telpu jautājums Latvijā ir aktualitāte, kam stingrs pamats ir politiskā situācija un lielākās kaimiņvalsts ieguldījums savu mērķu propagandai, ar ko tik mazai valstij kā Latvija un ar tādu vēsturisko pieredzi cīnīties ir sarežģīti. Bet tas nav neiespējami. Eksperti norādījuši šādus nepieciešamos soļus Latvijas informatīvās telpas dalījuma mazināšanai:

- televīziju darbības juridiskā sakārtošana un uzlabošana – lai arī jaunajā likumā ir ietvertas normas par latviešu valodas lietojumu televīzijā, tās tiek vērtētas kā formālas, kuras bieži vien tiek apietas un izpildītas tikai formāli; mainīt un labot likumus ir iespējams atbilstoši kārtībai un nepieciešamajām situācijas izmaiņām;
- latviešu valodas nodrošinājums televīzijā var tikt palielināts, izmantojot tehniskos līdzekļus, pirmkārt, nodrošināt Latvijas kanālu pieejamību visā valsts teritorijā, otrkārt, noteikt latviešu valodu kā pirmo pieejamo skaņu celiņu digitālajā televīzijā;
- viens no ekspertu piedāvātajiem risinājumiem informatīvās telpas dalījuma mazināšanai ir pašmāju televīziju ziņu raidījumi krievu valodā, kuros tiktu sniegta valstij lojāla informācija un kas būtu alternatīva pieejamajiem raidījumiem no Krievijas, tādā veidā tiktu nodrošināta Latvijā svarīgās informācijas aprite un nodošana visai sabiedrībai;
- viens no svarīgākajiem uzdevumiem, pēc ekspertu domām, ir tieši Latvijā ražoto visa veida raidījumu latviešu valodā kvalitātes uzlabošana, atbilstoši sabiedrības interesēm un aktualitātēm, kā arī iesaistot visus sabiedrības pārstāvjus neatkarīgi no viņu dzimtās valodas, tautības vai citas pārliecības.

Ņemot vērā plašsaziņas līdzekļu milzīgo ietekmi uz visas sabiedrības vērtību veidošanu un arī atspoguļošanu, katram televīzijā strādājošam cilvēkam vispirms un arī katrai televīzijai un televīziju pārdevējam kā uzņēmumam būtu jāievēro un jāīsteno valstiski atbildīga darbība, jo „TV programmu izplatītāji nav parasti desu vai maizes tirgotāji, bet plašsaziņas līdzekļi, kas izvēlas, kādu saturu un kādā valodā pārdot saviem pircējiem un kādu ne. Vadoties ne tikai pēc tirgus, bet arī pēc valsts, sabiedrības interesēm".[99]

Televīzijas loma sabiedrības integrācijā

Ekspertu intervijās tiek pausts viedoklis, ka gan valsts valodas politikā, gan sabiedrības integrācijā plašsaziņas līdzekļu loma ir ļoti liela. Viens no būtiskiem līdzekļiem sabiedrības veiksmīgai integrācijai ir arī televīzija un citi plašsaziņas līdzekļi. Tas noteikts arī galvenajā jomu regulējošajā likumā.

Elektronisko plašsaziņas līdzekļu likuma 2. pantā noteikto mērķu vidū kā viens no tiem ir „veicināt sabiedrības integrāciju uz latviešu valodas pamata; pildot Valsts valodas likuma prasības, sekmēt latviešu valodas

[97] *Latvija. Pārskats par tautas attīstību, 2008/2009: Atbildīgums*. Galv. red. Juris Rozenvalds un Ivars Ijabs. Rīga: LU Sociālo un politisko pētījumu institūts, 2009, 60. lpp.

[98] *Saruna ar politoloģi Ivetu Kažoku*. Pieejams: *http://latvijasradio.lv/lv/lr/arhivs/?s=audio&d=7&m=4&y=2014&channel=1&keyword=Labr%C4%ABt!* (skatīts 11.04.2014).

[99] Everts, O. Lattelecom, Baltcom un Viasat Krievijas kultūras imperiālisma kalpībā. *Delfi.lv*, 2014. gada 5. februārī. Pieejams: *http://www.tvnet.lv/zinas/viedokli/496377-lattelecom_baltcom_un_viasat_krievijas_kulturas_imperialisma_kalpiba* (skatīts 5.02.2014).

kā Latvijas valsts valodas konstitucionālo funkciju īstenošanu pilnā apjomā, it sevišķi rūpēties, lai tā kalpo par visu Latvijas iedzīvotāju kopējo savstarpējās saziņas valodu; nodrošināt tās saglabāšanu un lietošanu, nosakot sabiedrības interesēm atbilstošu kārtību, kādā Latvijas jurisdikcijā esošie elektroniskie plašsaziņas līdzekļi lieto valsts valodu raidlaikā, un vienlaikus paredzot tiesības lietot elektroniskajos plašsaziņas līdzekļos mazākumtautību un citas valodas".

Eksperti, vērtējot televīzijas nozīmi sabiedrības integrācijas veicināšanai, norādīja vairākus savstarpēji saistītus aspektus:

- šis jautājums ir cieši saistīts, pirmkārt, ar divu informatīvo telpu pastāvēšanu;
- būtiska nozīme integrācijas veicināšanā plašsaziņas līdzekļiem ir visai sabiedrībai aktuālu problēmu, jautājumu, tēmu kvalitatīva un saistoša attēlošana, nedalot skatītājus pēc dzimtās valodas kritērijiem;
- eksperti vienprātīgi noraidīja speciālo t.s. integrācijas raidījumu izveidi;
- pretrunīgi vērtētu, bet kā vienu no piedāvājumiem eksperti norādījuši iespēju veidot un attīstīt pašmāju ziņu raidījumus krievu valodā, tādējādi nodrošinot valstij lojālas informācijas pieejamību tiem cilvēkiem, kas pamatā skatās kaimiņvalstī ražotās ziņas;
- kā pozitīvu un attīstāmu piemēru un resursu eksperti minēja arī pašmāju televīziju žurnālistus, kuru dzimtā valoda nav latviešu valoda, bet kuru darītais darbs sižetu veidošanā latviešu valodā ir pozitīvi vērtējams arī integrācijas aspektā;
- analizējot daļā sabiedrības vienmēr aktuālo jautājumu par latviešu valodas kvalitāti un neaizskaramību, eksperti norādīja, ka pirmais solis uz visas sabiedrības integrāciju būtu pozitīva lingvistiskā attieksme pret cilvēkiem, kam latviešu valoda nav dzimtā, bet kas runā latviski, kaut arī ar akcentu vai kļūdām. Eksperti pilnībā atbalsta valodu apguvē zināmu un pierādītu aksiomu – valodu var iemācīties pilnvērtīgi, tajā runājot.

Atbildot uz jautājumu par televīzijas lomu integrācijas veicināšanā, eksperti šķīra divus šīs lomas izpausmes veidus un iespējas. Pirmā ir televīzijā paustā informācija par šo tēmu, resp., plašsaziņas līdzekļa pamatfunkcijas – sabiedrības informēšanas – īstenošana. Kā arī speciāli integrācijas tēmai veltītu raidījumu vai sižetu izveide, kas pamatā īsteno tieši informēšanas funkciju. Taču, kā norādīja eksperti, to nevar uztvert un vērtēt kā tiešu sabiedrības integrācijas veicinātāju.

Tie speciālie raidījumi parasti tomēr ir tādi samāksloti.
Nav jēgas veidot nekādus speciālos raidījumus ar mērķi parunāt par integrāciju.
Es noteikti neuzskatu nekādā gadījumā, ka tiem ir jābūt speciāliem raidījumiem.

Par daudz iedarbīgākiem un veiksmīgākiem eksperti uzskata interesantus un kvalitatīvus raidījumus latviešu valodā, kuros piedalās visi daudzveidīgās Latvijas sabiedrības pārstāvji. Par sabiedrības integrācijas veiksmīgu norisi tieši televīzijā liecina, pirmkārt, jau tas, ka pašmāju veidotajos raidījumos un sižetos piedalās visi – dažādu tautību un dažādu dzimto valodu pārstāvji, kas parāda kopīgās vērtības, kopīgās problēmas, kopīgās veiksmes un neveiksmes.

Daudzkārt intervijās tiek minēts, ka tas nāktu par labu Latvijas sabiedrības integrācijai un latviešu valodas lietojumam atbilstoši tās statusam. Pēc aptauju rezultātiem, visvairāk skatītie raidījumi ir nacionālo televīziju raidījumi latviešu valodā, taču televīzijas jomas pārstāvji norādīja uz publiskajā telpā populāro viedokli, ka Latvijas iedzīvotāji pieprasa tieši iepirktos raidījumus krievu valodā. Kā jau minēts, pēc intervēto ekspertu domām, izteicienus par lielu pieprasījumu pēc krievu raidījumiem nosaka televīzijas kanālu ekonomiskās intereses.

Lai sabalansētu budžetu, ir vēlme pasniegt esošo par vēlamo.

Vislabākais būtu pārraidīt televīzijas kanālos tieši vietējos oriģinālraidījumus, kā, piemēram, Lielbritānijā tas ir kanālā *BBC*. Viens no veidiem, kā iegūt papildu finansējumu vietējām televīzijām oriģinālraidījumu izveidē, būtu sistēma, kas garantētu vietējiem komerciāliem televīzijas kanāliem samaksu no kabeļoperatoriem.

Oriģinālraidījumi ir galvenie, kas piesaista gan reklāmdevējus, gan skatītājus.

Kā norādīja eksperti, tieši pozitīvas lingvistiskās attieksmes radīšanā un vairošanā būtiski ir rādīt latviski runājošus valsts iedzīvotājus dažādu tēmu raidījumos, neatkarīgi no tā, cik gramatiski pareizi runā cilvēki, kam latviešu valoda nav dzimtā valoda. Jāveicina sabiedrībā pozitīva attieksme pret katru cilvēku, kas iemācījies latviešu valodu un runā tajā, jo tikai runājot valodu var apgūt vislabāk. Eksperti minēja arī vairākus pašmāju šovus, seriālus, izklaides raidījumus, kas to pierāda, un uzsvēra tieši šāda veida raidījumu nozīmi kopīgas informatīvās telpas veidošanā.

> *Var veidot atsevišķus raidījumus, bet, manuprāt, būtu prātīgāk esošajos raidījumos meklēt kaut kādas saskarsmes iespējas. Primitīvākais piemērs ir „Ugunsgrēks".*
>
> *Saturam būtu jābūt cilvēkiem aktuālam, jo arī krievvalodīgajiem svarīga ir tā informācija, kas nepieciešama latviešiem. Piemēram, vai ielas ir iztīrītas, kādi rītdien būs laika apstākļi u. tml.*
>
> *LTV 7 ir daudzi dinamiski sporta raidījumi, kas piesaista vairāk ar saturu, kas ir multinacionāls, jo sportam nav tautības. Ja ir interesanta sporta spēle un pēc spēles ir diskusijas ar ekspertiem, tad gan jau cilvēki noskatās arī tās neatkarīgi no tā, vai viņi ikdienā runā latviešu valodā.*
>
> *Vairāk integrē tas, ka cilvēki darbojas kopā, vai nu tā būtu spēle, vai šovs, vai raidījums, tur tā tautība nav izšķirošā. Tu runā ar akcentu, nu runā, tu nevari labi iztiekties, nu nekas, kā iznāk, tā iznāk, nākošreiz būs labāk. Motivēt cilvēkus, kad līdzdalība, piedalīšanās un runāšana latviski ir svarīga. Arī situācijā, kad pats domā, ka pietiekami laba latviešu valodas prasme nav, bieži vien ir stipri pārspīlēta prasība pret sevi.*
>
> *Ko dod, ka zini valodu, tas tev nedod neko, ja tu viņu nelieto.*
>
> *Runāt par integrāciju, vai tam ir jēga? Vai to integrāciju neveicinās vairāk tieši kaut kādi raidījumi par kopīgām interesēm?*

Pozitīvs un vairāk izmantojams piemērs, pēc ekspertu domām, ir tieši žurnālistu ieguldījums lingvistiskās attieksmes un valodas lietojuma paplašināšanā. Augstu novērtējami ir žurnālisti, kuru dzimtā valoda nav latviešu valoda, bet kuri strādā Latvijas televīzijās un veido sižetus latviešu valodā, turklāt dara to profesionāli. Tieši šis aspekts intervijās tika uzsvērts kā viens no labākajiem integrācijas piemēriem, kas darbojas.

> *Integrācija jau ienāk visdažādākos veidos, tas darbojas tikai tad, ja tas ienāk dažādos raidījumos, un integrācija noteikti jau ir arī žurnālistu parādīšanās.*
>
> *(..) šādus cilvēkus varētu iesaistīt vairāk, atrast šādus žurnālistus, kuri vai nu pēc izskata, vai balss, runas veida atšķiras, un redzams, ka viņš ir citas tautības cilvēks, bet runā latviski. Tas ir tāds iedrošinājums un apstiprinājums tam, ka mēs visi esam vienā pusē.*

Ar divu informatīvo telpu pastāvēšanu saistīts problēmas risinājums, pēc daļas ekspertu vērtējuma, varētu būt pašmāju veidoti ziņu raidījumi krievu valodā, kuru mērķis būtu informēt par valstī notiekošo tos cilvēkus, kas skatās televīziju krievu valodā. Taču šis ir pretrunīgs risinājums, kur būtiski ņemt vērā vairākus aspektus. Jau pašlaik LTV7 pastāv ziņas krievu valodā, taču to skatītāju auditorija nav liela, jo pastāv plašas iespējas skatīties dažādas Krievijas televīzijas, tādējādi dzīvojot pavisam citā informācijas telpā. Turklāt šeit svarīgs ir arī ieradums, jo, kā atzina eksperti, ieradumam skatīties konkrētu televīziju, lasīt konkrētu preses izdevumu ir liels spēks.

Kaut arī pastāv konkrēti raidījumi un pārraides, piemēram, sporta pārraides, dažādu valstī nozīmīgu pasākumu translācijas (gadu mijas raidījumi, valsts svētku raidījumi u. c.), kurus skatās ļoti plaša auditorija neatkarīgi no tās pamatā skatītajām televīzijas programmām, eksperti norādīja, ka tieši Krievijas televīziju skatīšanās pamatā ir vairāki būtiski faktori:

1) raidījumu kvalitāte, īpaši izceļot izklaides raidījumus, kas skaidrojams ar Krievijas televīziju pieejamo finansējumu katra raidījuma izveidē; šis faktors pamatā tam, ka arī paši latvieši izvēlas skatīties dažādas Krievijas televīzijas;

2) kabeļoperatoru plašais piedāvājums, ko var regulēt ar likumu, bet kas nav darīts vēlamā apjomā;

3) kā arī lingvistisks faktors – vieglāk un ērtāk ir izmantot plašsaziņas līdzekļus dzimtajā valodā.

Pretrunas ir par to, vai šīs pārraides ir interesantas. Ja šie krievu burlaku seriāli, popkultūra un izklaides raidījumi skatītājus diemžēl interesē, grūti ar to cīnīties.

(..) ir ļoti būtiski just savu valodu tīri kaut kādam psiholoģiskam komfortam un, ja ir tāda iespēja, tad, protams, cilvēki izvēlas kanālus krievu valodā. Pilnīgi cilvēcisku apsvērumu dēļ, nekādi īpaši valstiski vai ideoloģiski iemesli, un rezultātā viņi nonāk pie šiem (Krievijas) kanāliem.

Tas, ka latviešu auditorija pieprasa krievu produkciju, ir izskaidrojams ar to, ka vienkārši latviešu auditorija zina kultūru, zina tos stāstus, par ko tur ir rakstīts, viņi ir izauguši ar to un viņi saprot valodu, tāpēc viņi patiešām daudz patērē šo produktu. Ja jau mums būtu daudz vairāk naudas, ar ko veidot šīs orģinālprogrammas un orģinālseriālus, tad jau arī mēs varētu to darīt, jo Krievija – ražo un viņiem ir ko ražot, viņiem ir ko piedāvāt, bet mums ir mazs tirgus, mazi budžeta resursi un mēs varam saražot tik, cik mēs varam saražot.

Ir nepieciešams regulēt arī kabeļoperatoru darbu un uzlikt viņiem zināmus nosacījumus arī valodas jomā, lai būtu vismaz pamatpaketē, lai būtu zināmi nosacījumi, kas tomēr uzliktu viņiem par pienākumu iekļaut visas latviešu valodā raidošos nacionālos kanālus un plus vēl papildu kanālus, kas neradītu tikai viendabīgo šo valodas vidi, kur dominē krievu valoda. (..) Pašlaik tas viss notiek pilnīgā un absolūtā pašplūsmā, un mēs redzam to rezultātu, kāds ir tagad, atverot jebkuru mājaslapu jebkuram kabeļoperatoram.

Ņemot vērā plašsaziņas līdzekļu, īpaši televīzijas, lomu latviešu valodas kā valsts valodas pozīciju nostiprināšanā un sabiedrības integrācijas veicināšanā, jānodrošina pārdomāta, mērķtiecīga un atbildīga plašsaziņas līdzekļu darbība, kas veido gan lingvistisko vidi, gan lingvistisko attieksmi.[100]

Valstī strādājošiem plašsaziņas līdzekļiem sabiedrības integrācijas aspektā tātad ir šādi uzdevumi: vienotas informatīvās telpas veidošana un uzturēšana un latviešu valodas vides uzturēšana un palielināšana. Lai pilnvērtīgi īstenotu šos uzdevumus, intervētie eksperti norādījuši vairākus ieteikumus situācijas uzlabošanai:

- nodrošināt kanālu latviešu valodā pieejamību visā valsts teritorijā;
- normatīvajos aktos paplašināt latviešu valodas lietojuma prasības televīzijā;

Likums neregulē valodas aizsardzību lielā mērā, jo patiesībā tie ierobežojumi un regulējumi attiecas uz diviem nacionālajiem kanāliem. Lielai daļai komersantu, kuri veido savas programmas, likums dod iespēju izvēlēties, viņi izvēlas, piemēram, pārrobežu licenci, kur šis valodas lietojums nav noteikts.

- eksperti pieļauj arī iespēju veidot speciālus ziņu blokus krievu valodā pašmāju televīzijās, tādējādi informējot par notikumiem un aktualitātēm valstī tos cilvēkus, kas skatās televīziju krievu valodā; kaut arī vienlaikus tiek norādīts uz nelielo auditoriju, kas skatās jau pašlaik pieejamās ziņas krievu valodā LTV7;

Ir mānīgi domāt, ka (televīziju krievu valodā auditorija) skatās arī LTV septīto kanālu, protams, viņi skatās sporta pārraides, bet satura raidījumus tāpat neskatās.

- pašmāju televīziju veidoto raidījumu kvalitātes (arī kvantitātes) palielināšana, kas nav ātri sasniedzams mērķis, ņemot vērā televīzijām pieejamo finansējumu.

Eksperti uzskata, ka dzīvošana Latvijas informatīvajā telpā ir iespējama tikai tad, kad cilvēki ir integrējušies Latvijas sabiedrībā, taču šobrīd vēl pastāv problēmas sabiedrības integrācijā. Kā jau minēts, šeit liela loma arī plašsaziņas līdzekļiem un to lietošanas paradumiem. Tāpēc latviešiem jādomā, kā veicināt citu tautu pārstāvju iekļaušanu savā kultūrtelpā un motivēt viņus lietot latviešu valodu, nevis tāpēc, ka to prasa likums, bet gan nepieciešamība un vēlme dzīvot vienotā sabiedrībā. Intervijās tiek pausta doma, kas pierādīta arī citos valodas situācijas pētījumos, – lai gan latviešu valodas prasme cittautiešu vidū ir samērā augsta, viņu lojalitāte valstij un valsts valodai ir zema.

[100] *Latvijas valodas situācijas dinamika (1995–2000)*. LU Latviešu valodas institūts. Rīga, 1999/2000.

Cilvēki ir latviešu valodu iemācījušies, jo viņiem to prasa likums, nevis tāpēc, ka viņiem to prasa sirds.

Iepriekš veiktajos pētījumos par valodas situāciju Latvijā secināts, ka latviešu valodas apguvi ir sekmējusi nevis reālā nepieciešamība un vēlme apgūt valsts valodu, bet gan normatīvo aktu prasības darba tirgus un izglītības jomā.[101] Tieši integratīvās motivācijas trūkums rada nepietiekamu nepieciešamību lietot valsts valodu. Viens no iemesliem, ko intervijās bieži piemin eksperti, ir latviešu zemā pašapziņa, ar to domājot, ka latvieši viegli pāriet uz krievu valodu, sarunājoties ar krievvalodīgajiem, pat ja sarunas biedrs prot latviešu valodu. Arī televīzijā – veidojot dažādus sižetus un intervijas, kur latviešu valodas lietojuma kropļotāji ir gan paši žurnālisti, gan intervējamās amatpersonas. No vienas puses, televīzija ir spēcīgākais veids, kā ietekmēt sabiedrības uzvedību arī valodas lietojuma paplašināšanā. No otras, – sabiedrības ikdienas ieradumi ietekmē arī televīziju, kuru rada tās pašas sabiedrības locekļi – ar tādām pašām lingvistiskās uzvedības tendencēm un lingvistiskajiem uzskatiem. Kā rāda ekspertu intervijas, tas nereti aprobežojas ar sarkanbaltsarkanā karodziņa piespraušanu pie mēteļa atloka speciāli valsts svētkiem ražotajos raidījumos, neapzinoties, ka valsts valodas statuss ir daudz vairāk kā tikai valsts svētkos apliecināma vērtība.

Šobrīd latvieši ir nīkuļi – pilnīga kalpu tauta. Es nedomāju, ka vajag radikāli nacionālistisku pieeju, bet mums jāapzinās, ka svarīgi runāt tikai un vienīgi latviski.

Krievvalodīgie sarunā apzināti nepāries uz latviešu valodu, jo mēs neradām tādus apstākļus, neliekam viņiem obligāti to darīt. Ar krievu valodu Latvijā var izdzīvot. Ejot uz veikalu apkalpos, vienmēr sapratīs, varbūt radīsies problēmas uzrakstīt iesniegumu, bet aizpildīt veidlapu krievvalodīgie spēs. Vide ir krieviska, tas nemainīsies, ja nebūs nepieciešamības. Valodas telpas ir nodalītas. Galvenais, ka valoda ir tikai viens aspekts, nozīmīga ir attieksme pret valodu.

Latvietim pāriet uz krievu valodu sarunā ar krievvalodīgajiem ir pašsaprotama lieta. Nezinu vai cilvēki, skatoties ziņas latviski, aizdomājas par to.

Televīzijas loma sabiedrības integrācijā un latviešu valodas lietojuma veicināšanā saistāma ar valsts valodas abām pamatfunkcijām – instrumentālo un integratīvo. Televīzijā vērojama reālā valodas situācija valstī, kā arī tā var veicināt valsts valodas kā sabiedrības kopīgās saziņas valodas nostiprināšanos. Valsts valodas statuss nosaka teritorijā lietoto valodu hierarhiju, kur visas sabiedrības kopīgā saziņas valoda nozīmīgākajās sociolingvistiskajās funkcijās ir valsts valoda. Latviešu valodas gadījumā oficiālās valodas statuss tai nozīmē arī iespēju būt un pilnvērtīgi attīstīties. „Lai sabiedrība rastu kopīgu valodu pārnestajā nozīmē, tai vispirms nepieciešama kopīga valoda tiešajā nozīmē."[102]

Latviešu valoda ārvalstu raidījumu pārraidē: dublēšana vai titrēšana

Intervijās pārrunājot jautājumu par ārvalstu produkcijas titrēšanu vai dublēšanu, ekspertu viedokļi atšķiras. Secināms, ka nebūtu pareizi atbalstīt tikai vienu vai otru pieeju un jautājums par dublēšanas un titrēšanas attiecību ir jārisina uzmanīgi. Jomā iesaistītajām institūcijām un speciālistiem ir nopietni un pārdomāti jāizstrādā līdzsvarots modelis ar skaidru mērķi. Pēc ekspertu domām, par šāda modeļa mērķi varētu būt latviešu valodas aizsardzība, dodot priekšroku dublēšanai, un jaunāko paaudžu konkurētspējas nodrošināšana, dodot viņiem iespējas uzlabot svešvalodu prasmi, skatoties raidījumus oriģinālvalodā.

Eksperti piekrīt, ka Latvija nevar atļauties situāciju, ka televīzijā skanošā latviešu valoda samazinās vēl vairāk, palielinot titrētu raidījumu skaitu, taču ar dublētu produkciju bieži nāk līdzi zema kvalitāte. Tādējādi, pēc ekspertu domām, valstij jāizstrādā modelis, kas nesamazinātu iepirktās ārvalstu produkcijas kvalitāti, bet tajā pašā laikā arī nepalielinātu krievu valodas klātbūtni Latvijā. Pārmaiņām nav jābūt straujām, kā arī jāņem vērā visu skatītāju intereses, piemēram, vecākās paaudzes cilvēkiem nebūtu jāliek lasīt subtitrus, jo viņi ir pieraduši uztvert skaņu.

[101] LVA. *Valodas situācija Latvijā: 2004–2010*. Red. I. Druviete. Rīga: LVA, 2011, 57. lpp.
[102] Druviete, I. *Skatījums. Valoda, sabiedrība, politika*. Rīga: LU Akadēmiskais apgāds, 2010. 117. lpp.

Mums ir svarīgi orientēties uz mums draudzīgu valstu valodu apguvi, vairāk rietumu valstu un ES oficiālajām valodām. Jo šobrīd raidījumi krievu valodā tiek titrēti, bet pārraidēm angliski tiek dublēts virsū tulkojums.

Ja mēs pieņemam, ka visu titrējam un vairs nedublējam, tad fonētiskā latviešu valoda televīzijā ļoti samazinās.

Modelis ir jāizstrādā ļoti nopietni un pārdomāti, tāpēc ka mēs nevaram panākt to, ka Latvijā skanošā latviešu valoda samazinās vēl vairāk, ja pārejam pilnībā uz titriem.

Jāapvieno gan iespēja skatīties kvalitatīvas filmas oriģinālvalodā ar subtitriem latviešu valodā, gan arī lai nebūtu tā – ka visi krievu kanāli priecīgi palaiž titrus un krievu valodas klātbūtne Latvijā tikai nostiprinās.

Šajā ziņā pārmaiņām nevajadzētu būt straujām, nevajadzētu likt lasīt subtitrus vecākās paaudzes cilvēkiem, jo viņi ir pieraduši uztvert skaņu. Šai pieejai jābūt kārtīgi apsvērtai, paturot prātā mērķi, kādu vēlamies sasniegt.

Lai latviešu valoda televīzijā tiktu atskaņota, daļa no intervētājiem ekspertiem uzskata dublēšanu par labāko pieeju ārvalstu televīzijas produkciju tulkojumam nekā subtitrēšanu, jo tas ļauj vismaz sabiedriskajā televīzijas kanālā skanēt latviešu valodai. Eksperti galvenokārt uzskata, ka arī turpmāk Latvijas Televīzijas Pirmajam kanālam jāskan tikai latviešu valodā, jo šī kanāla uzdevums ir saglabāt latviešu valodu kā Latvijas nacionālo vērtību. Šajā kanālā viss, izņemot mākslinieciskai kvalitātei nepieciešamus spēcīgus citātus, ir latviešu valodā. Pēc ekspertu domām, valsts valodas aizsargāšanas nolūkos sabiedriskajai televīzijai nav jābūt objektīvai un neitrālai, jo tas ir valstiski svarīgs jautājums.

Mums ir bijusi diskusija, ka filmas vispār tikai jātitrē, tā kā Igaunijā vai Skandināvijas valstīs, taču mums jāskatās konteksts, tur ir cits etniskais sastāvs.

No latviešu valodas viedokļa labāk ir, ja tie [raidījumi] ir ierunāti, nevis subtitrēti.

Domājot par raidījumu titrēšanu vai dublēšanu mūsdienu pasaulē, kad kultūru, valodu un priekšstatu robežas un kontakti ir daudz ciešāki pat nekā pirms divdesmit gadiem, raidījumu titrēšana, tādējādi nodrošinot oriģinālvalodas dzirdamību, varētu tikt izmantota kā sabiedrības izglītības paaugstināšana, taču ar nosacījumu, ka tiek noteikti raidījumu veidi un žanri, kuri tiek titrēti. Pēc ekspertu ieteikuma, spēlfilmas, teātra izrādes un dažādas kultūras un izglītojošas programmas būtu jātranslē oriģinālvalodā ar titriem latviešu valodā, jo tas sekmētu svešvalodas apguvi un padarītu filmas uztveri kvalitatīvāku. Ņemot vērā, ka valoda ir mākslas filmas mākslinieciskā sastāvdaļa, tās dublējot, var nojaukt filmas būtību, ja dublēšana nav veikta pietiekami kvalitatīvi. Kaut arī, no otras puses, tieši titri dažāda veida raidījumos tiek atzīti par ļoti sliktiem tieši valodas kvalitātes ziņā[103], tas nozīmē, ka televīzijām būtu jāpievērš lielāka uzmanība šī procesa kvalitātei. Valodas lietojuma dēļ gadās, ka komēdijas vairs nav smieklīgas un drāmas – nopietnas.

Intervētie atzīst, ka paši zināmas valodas gadījumā izvēlētos titrēšanu, lai dzirdētu svešvalodu. No vienas puses, eksperti uzsver, ka raidījumi svešvalodā sekmē to apguvi, taču, no otras puses, tiek atzīts, ka cilvēki, kuri saprot krievu valodu, diez vai lasītu subtitrus latviešu valodā. Eksperti uzskata arī, ka televīzijas seriālu sērijas varētu titrēt, taču mūsu kanālos ir tik daudz Latīņamerikas seriālu, kuriem būtu grūti sekot līdzi tikai ar titru palīdzību, ņemot vērā šo seriālu temperamentu un aktīvos varoņus.

Turklāt jautājums par to, kurām valodām tad liksim titrus un kuras dublēsim, ir būtisks arī valodu konkurences apstākļos, kad krievu valodas runātāju kolektīvs Latvijā pagaidām vēl ir pašpietiekams, bet citu svešvalodu prasme sabiedrībā vēl nav pietiekami augsta. Zināmā mērā to var saistīt arī ar pašu televīziju izvēlēto piedāvājumu skatītājiem, cik lielā mērā tas atbilst valsts ideoloģijai un cik lielā mērā piedāvātais produkts ir vienkārši lētākais produkts. Daži eksperti arī atzinuši, ka ar mūsdienu televīzijas tehniskām iespējam būtu labi, ja katram cilvēkam būtu izvēle starp dublējumu un titriem.

[103] LVA. *Valodas situācija Latvijā*: *2004–2010*. Red. I. Druviete. Rīga: LVA, 2011, 108. lpp.

Kas attiecas uz mākslas filmām jeb spēlfilmām, esmu tikai par titrēšanu. Tas sekmē valodas apguvi, padara kvalitatīvāku filmas uztveri, jo es, piemēram, labprāt skatos itāļu filmas ar subtitriem, lai gan nesaprotu itāļu valodu. Mēs ļoti daudz zaudējam, nedzirdot oriģinālvalodu. Kas attiecas uz citām pārraidēm, piemēram, tiešraidēm, bieži vien ir sarežģīti nodrošināt subtitrus, tādēļ tas ir cits jautājums. Spēlfilmas, teātra izrādes un tamlīdzīgas programmas gan vajadzētu translēt oriģinālvalodā.

Ja raidījums ir valodā, kuru mēs saprotam, pieņemsim angļu vai krievu, bet – ja tā ir kāda cita, paklausieties, kā izklausās Latīņamerikas seriāls, paskatieties, kā tas ir ar titriem. Saprotiet, kas vispār tur notiek, viņi visi bļauj, un vēl jāizseko līdzi, kas notiek. Tur ir jābūt pietiekami līdzsvaroti izstrādātam modelim. (..) ir filmas, kur valoda, ja tā tiek runāta virsū, tā nojauc filmas būtību, jo valoda ir arī filmas mākslinieciskā sastāvdaļa.

Tas ir sarežģīts jautājums, kuras tad valodas titrēt un kuras netitrēt?

(..) būtībā es gribētu redzēt ar mūsu televīzijas tehniskajām iespējām to, ka ir iespējams izvēlēties, vai dzirdu balsi, vai redzu titrus. (..) tehnoloģiju laikmetam ir jādod tāda iespēja.

Savukārt Latvijas komerciālo kanālu pārstāvji pauduši viedokļus, ka prakse dublēt vai titrēt raidījumus svešvalodā ir atkarīga no tā, vai televīzijas kanāls ir orientēts uz latviski vai krieviski runājošu auditoriju, jo skatītāji dzīvo dažādās informatīvās un interešu telpās, kas pamatā nav titrēšanas vai dublēšanas problēma.

No televīzijas tirgus viedokļa ir pilnīgi skaidrs, ka divvalodīgs kanāls, ar to saprotot – orientēts uz abām auditorijām, nevar pastāvēt.

Vērtējot bērniem domātos raidījumus svešvalodās, nozīmīgi ir divi aspekti: jau pieminētā svešvalodu apguve (titrēšanas pluss) un latviešu valodas kā dzimtās valodas pilnvērtīga apguve, tādējādi nodrošinot arī raidījuma satura izpratni (dublēšanas pluss). Pašlaik vispārējs princips ir dublēt bērnu raidījumus, ko atbalsta arī lielākā daļa aptaujāto ekspertu. Arī 2007. gadā veiktās Latvijas iedzīvotāju aptaujas[104] dati liecina, ka bērniem domātie raidījumi būtu jādublē.

Turklāt, piemēram, multiplikācijas filmām maziem bērniem jābūt kvalitatīvi dublētām latviešu valodā, galvenokārt tāpēc, lai bērni raidījuma saturu saprastu arī tad, kad nemāk lasīt vai nespēj lasīt pietiekami ātri. Turpretim par labu idejai bērnu raidījumus translēt oriģinālvalodā ir iespēja apgūt svešvalodas, pamatojot šo viedokli ar faktu, ka bērni ātri apgūst valodas, kas tā arī ir.

Taču jāpievērš uzmanība tam, ka Latvijā, pirmkārt, jānodrošina latviešu valodas gan kā dzimtās, gan kā valsts valodas apguve, un vismaz pašmāju televīzijai, ņemot vērā mūsdienu situācijā plaši pieejamo iespēju skatīties televīzijas dažādās svešvalodās, būtu jānodrošina iespēja latviešu valodu ekrānos ne tikai redzēt, bet arī dzirdēt. Turklāt, kā zināms, jebkura veida izglītību ikvienā pasaules malā nodrošina izglītības sistēma, nevis televīzija, kurai ir citas pamatfunkcijas. Televīzijā pieejamo produktu dažādās valodās izmantojam valodas prasmes uzlabošanai, ja vien tie nav speciālie valodas apguves raidījumi, kuros tiek izmantotas valodas apguves tradicionālās metodes.

Maziem bērniem, kas skolā nav gājuši un neprot citas valodas, multiplikācijas filmas varētu ierunāt latviski, kaut gan – ja viss tiktu translēts oriģinālvalodā, varētu tikt sekmēta valodas apguve, jo pierādīts, ka bērni ļoti ātri apgūst jaunas valodas.

No plašāka viedokļa, arī domājot par bērniem, valodas tiek apgūtas ātrāk, ja televīzijā var dzirdēt oriģinālo valodu.

Šis jautājums jāskatās ļoti uzmanīgi. Pirmkārt, jābūt mērķim, kam tas tiek darīts un, manuprāt, leģitīms mērķis ir, lai jaunā paaudze iemācās svešvalodas un ir veiksmīgāka konkurencē. Izejot no šī sasniedzamā mērķa, jāmeklē ceļi, kādā veidā to sasniegt.

Protams, būtu jauki, ka mazs bērns mācās uzreiz angliski, bet kā tad viņš mācīsies latviski?

[104] *Attieksme pret valsts valodas lietošanu*. Pētījumu centrs SKDS, 2007.

Daži no ekspertiem pauduši uzskatus, ka problēma nav ārvalstu produkcijas titrēšanā vai dublēšanā, un šis jautājums neko neatrisinās, jo patiesībā būtiskākais jautājums ir ražot pēc iespējas vairāk un kvalitatīvi vietējos raidījumus mūsu auditorijai. Taču tas ir sarežģīti, jo valsts nav noformulējusi attiecīgos ideoloģiskos uzstādījumus, kā arī nav piešķīrusi naudas līdzekļus vietējo produktu attīstīšanai un izplatīšanai Latvijā un ārpus tās. Eksperti uzsvēra, ka citas valstis tērē daudz naudas, lai parādītu sevi ārvalstīs. Savukārt Latvijas ieguldījums ir vairāk nekā trūcīgs, lai ārvalstīs varētu skatīties Latvijas televīzijas programmas, kas būtu būtiski latviešu emigrantiem. Šeit aktuāls informācijas avots ir internets, kas daļēji palīdz risināt šo problēmu, bet ne pilnībā.

> *Uzrunātie teksti un titri neko neatrisinās, patiesībā būtiskākais jautājums būtu ražot pašiem savu produktu attiecīgi mūsu auditorijai pēc iespējas vairāk un pēc iespējas kvalitatīvāk, kas diemžēl mūsu valstī nenotiek. (..) mums nav ideoloģisko uzstādījumu, mums nav šīs valodas saglabāšanas, kas principā arī ir saistīts ar ideoloģiskajiem uzstādījumiem. Tie nav noformulēti, lai piedāvātu kaut ko kvalitatīvu tepat uz vietas pretī tam, ko mums gāž iekšā un no visām pusēm. Tas, protams, nozīmē arī valsts finansējuma piesaistīšanu attiecīgā līmenī. (..) Tie bērni, kas dzīvo Anglijā, skatās britu programmas un viņiem nebūs nekādas ainas par savu dzimteni, jo mēs nespējam nodrošināt satelītā kaut vai tās pašas programmas no Latvijas.*

Raidījumu svešvalodās adaptēšana vietējam skatītājam ir aktuāls jautājums, kur acīmredzami saduras vairāki aspekti – gan sabiedrībai nozīmīgi, gan valstij būtiski, gan biznesa interešu vadīti. Izvēloties kādu no principiem, ir jābūt skaidrai un pamatotai argumentācijai, kur jāņem vērā valsts mērķi, sabiedrības intereses un vēlmes. Ja tiek atbalstīta raidījumu svešvalodās titrēšana ar vienīgo cēlo mērķi – apgūt svešvalodas, tad šī principa ieviešanai būtu vismaz jābalstās uz Latvijas valodas politikas pamatprincipiem un virzību, gan saglabājot un paplašinot valsts valodas lomu informatīvajā telpā, gan ievērojot Eiropas Savienības vispārējos daudzvalodības veicināšanas mērķus – popularizēt un apgūt tieši ES valodas. Taču, vērtējot dažādu Latvijas televīziju svešzemju raidījumu piedāvājumu, vismaz pagaidām svešvalodu topa pirmo vietu ieņemtu latviešu valodai pagaidām lielākā un spēcīgākā konkurentvaloda – krievu valoda, ko veicina arī plašais šīs valodas runātāju kolektīvs ar savu lingvistisko pašpietiekamību.

Eksperti arī norādīja šī procesa sarežģīto un komplekso dabu – kādas valodas raidījumos turpmāk titrēsim un kādas – dublēsim. Tātad pārmaiņām šajā jomā nevajadzētu būt straujām, bet izsvērtām un pamatotām, piemēram, jāsāk ar konkrēta virziena raidījumiem vai filmām, jāizstrādā noteiktas, konkrētas un stingras norādes, kāda veida raidījumus titrē un kāda veida – ierunā.

Viens no ekspertu secinājumiem, ka tuvākā vai tālākā nākotnē arī mūsu valsts 'neizspruks' no titrēšanas, bet tas jādara, nepārspīlējot un pieradinot sabiedrību, jo sabiedrības ieradumi tiek nosaukts kā viens no faktoriem par labu dublētajiem raidījumiem.

Eksperti pauda vienprātīgu viedokli, ka lēmumam par titrēšanu jābūt pārdomātam, kur jāņem vērā vairāki aspekti:

- informatīvās telpas latviešu valodā nodrošināšana;
- kurā valodā raidījumus likt ar titriem, kurā uzrunāt, pašlaik lielākoties runa ir par angļu un krievu valodas skanējuma palielināšanu (un tieši krievu valoda ir lielākā reālā konkurentvaloda mūsu valsts valodas vidē), ko darīt ar Latīņamerikas seriāliem, vācu seriāliem un tamlīdzīgi;
- ja salīdzinām ar Igauniju vai Skandināviju, kur šī sistēma darbojas, jāņem vērā vairāki faktori – reālā valodu konkurence šajās valstīs un situācija informatīvajā telpā (Latvijas divas informatīvās telpas, kam pamatā tieši ideoloģiskas atšķirības);
- valodu apguves jautājums – arī skatāms no divām pusēm, abi varianti pozitīvi: iespēja mācīties svešvalodas un, no otras puses, iespēja mazākumtautībām apgūt valsts valodu;
- televīzijas tehnoloģiju attīstības jautājums – piedāvāt iespēju skatītājam izvēlēties raidījuma skatīšanās veidu (ar titriem, vai ierunātu); te aktuāls arī finansējuma jautājums, kurš būtu jāpalielina, ja būtu nepieciešams nodrošināt abas iespējas;
- bērniem domātie raidījumi – noteikti dublēti, ņemot vērā nepieciešamību pirmajā kārtā apgūt savu dzimto valodu un nodrošināt satura izpratni, taču tiek novērtēta arī televīzijas kā papildu līdzekļa izmantošana arī bērniem svešvalodu apguvei.

Latviešu valodas kvalitāte televīzijā

Aptaujātie eksperti, kuri strādā par žurnālistiem, redaktoriem un reportieriem, norādīja, ka, viņuprāt, valodas ideoloģija televīzijā izpaužas tieši televīzijā lietotajā valodas kvalitātē. Valodas lietojums plašsaziņas līdzekļos, protams, parāda valodas pārmaiņu procesus un ietekmē sabiedrībā lietoto valodu. Taču arī žurnālistu lingvistisko uzvedību nosaka vairāki savstarpēji saistīti ārpuslingvistiski faktori, kas aprakstīti iepriekš.

Diemžēl latviešu valodas vides paplašināšanai nav pietiekami vien ar labu valodas lietojumu. Kamēr pastāv situācija, ka arī plašsaziņas līdzekļos ir nepietiekams latviešu valodas lietojums un piedāvājums, nevar pilnvērtīgi pievērst uzmanību valodas kvalitātei, kas ir būtisks valodas lietojuma plašsaziņas līdzekļos nosacījums. Īpaši profesijā, kur valoda ir svarīgākais darba instruments. Kā norādījis valodnieks J. Rozenbergs, žurnālisti ir „valodas meistari, kuru iespaids uz mūsdienu latviešu valodu ir milzīgs. Šo lielo ietekmi nosaka radio un televīzijas gandrīz vai visas diennakts valodas translācijas un periodikas sazarotā un bagātā informācija, kas tiek realizēta galvenokārt ar valodas palīdzību. Un mūsdienās valodas lietotāji bieži jo bieži dod priekšroku tieši šiem informējošiem valodas tekstiem".[105]

Latviešu valodas noturībai tās lietojums ir būtisks mūsdienu valodu konkurences apstākļos, taču valodas kvalitāte ir nozīmīgs valodas konkurētspējas elements.[106] Latvijas pašmāju televīziju žurnālistiem valodas kvalitāte ir būtisks faktors arī sava darba kvalitātes izvērtējumā.

> *Tas, kā runāju ikdienā un darbā televīzijā, pilnīgi atšķiras. Gadās, ka arī tiešajā ēterā iesprūk kāds vārds, ko lietoju ikdienā. Uzskatu, ka medijiem valoda būtu jākopj, jārāda sabiedrībai, kāda ir pareizas valodas lietošana.*
>
> *Jā, mums, televīzijas žurnālistiem, ir jārāda priekšzīme. Mums būtu tik labi jāzina latviešu valoda, lai skatītāji to, ko dzird ziņās, pieņem kā labu valodas lietošanu.*

Intervētie uzskata, ka pašlaik žurnālistu lietotajā valodā ir daudz kļūdu, un viņiem būtu jāmācās pareizi runāt, lai izteiktos vienkārši, skaidri un saprotami. Intervijās bieži pausts viedoklis, ka plašsaziņas līdzekļiem būtu jākopj valoda un jārāda cilvēkiem, kāda ir pareiza valodas lietošana. Īpaša uzmanība kvalitatīvas valodas lietojumam būtu jāpievērš televīzijas producentiem un reklāmu veidotājiem. Taču tas ne vienmēr tā notiek, jo ne visi žurnālisti prot latviešu valodu teicami. Pieņemot žurnālistu darbā televīzijā, vispirms tiek pārbaudīta viņa izglītība, balss tembrs, izskats un tikai tad seko valodas prasme. Latviešu valodas eksāmens nevienam nav jākārto. Kaut arī žurnālisti uzskata, ka kvalitatīvs latviešu valodas lietojums televīzijā ir viņu pienākums, tiek atzīts, ka latviešu valodas izkopšanai neatliek laika, ņemot vērā, ka televīzijas sižeti bieži vien top lielā steigā.

> *Ir diskutēts ar kolēģiem par to, cik labi televīzijas žurnālistam jāpārzina latviešu valoda. Daudzi neuzskata, ka valoda būtu jāizkopj, ne visi arī perfekti pārzina latviešu valodu.*
>
> *Ja tiktu uzstādīta pārāk augsta latiņa, nebūtu televīzijas žurnālistu.*
>
> *Īpaši par valodu vajadzētu arī domāt reklāmu veidotājiem.*
>
> *Tiešajā ēterā gadās arī dažādi brīnumi, bet tādēļ, ka sižeti top steigā.*
>
> *Tas, ko mēs pastāstām, veido cilvēku viedokļus, tas noteikti atsaucas uz viņu lēmumu pieņemšanu, arī attiecībā uz valodas lietošanu.*

Televīziju pārstāvji apstiprina, ka viņi daudz domā par savu uzdevumu veicināt labas latviešu valodas lietošanu ēterā. Cilvēki, kuri parādās televīzijas ekrānos, apmeklē runas mācības, tiek uzaicināti speciālisti runāt par valodas jautājumiem. Tomēr arī sabiedrisko kanālu pārstāvji atzīst, ka viņu vidū ir žurnālisti, kuri neuzskata par savu pienākumu uzlabot savu latviešu valodas meistarību. Taču kopumā, runājot par valodas kvalitāti, eksperti atzinuši, ka tas ir būtisks žurnālista profesionalitātes rādītājs.

---

[105] Rozenbergs, J. *Latviešu valodas stilistika.* Rīga: Zvaigzne ABC, 1995. 69. lpp.

[106] Druviete, I. Latviešu valoda elektroniskajos plašsaziņas līdzekļos: kvantitāte un kvalitāte. No: *Vārds un tā pētīšanas aspekti*: rakstu krājums, 14 (2). Liepāja: LiePA, 2010. 69. lpp.

Esmu saskārusies ar mūsu pašu kolēģu viedokli, ka televīzijas žurnālistam nav svarīga latviešu valodas pareizrakstība.

Nav tādu sižetu, kuros netiktu grēkots un valoda būtu perfekta. Nezinu kā to novērst, vienīgais variants – katram individuāli jāmācās latviešu valoda pie privātskolotāja.

Daudz tiek domāts par runāto, rakstīto valodu, arī par žurnālistu dikciju. Cilvēkiem, kas iet kadrā, ir jāapmeklē runas mācības.

Pēc ekspertu teiktā, sabiedriskajā televīzijā katru nedēļu notiek sapulces, kur tiek apspriesti valodas jautājumi, piemēram, pareizrakstība. Sabiedrisko mediju ziņu dienestam ir arī valodas konsultante, kas pārskata visus tekstus un subtitrus, pārējos raidījumos par valodas kvalitāti atbildīgs redaktors. Arī pētījumā „Valodas situācija Latvijā: 2004–2010" eksperti atzinuši, ka valodas kvalitāte tieši televīzijā un internetā ir zema.[107] Valodas kvalitātes uzlabošanai televīzijā nozīme ir gan pašu žurnālistu ieguldītajam darbam savas valodas prasmes un kvalitatīvas valodas lietojumā, gan televīziju vadību iespējām piesaistīt valodas un runas konsultantus.

Taču arī šeit liela nozīme ir vispārējam sabiedrības viedoklim par to, vai plašsaziņas līdzekļi ir tā joma, kurā latviešu valodas lietojumam būtu jābūt, pirmkārt, atbilstošam tās statusam un, otrkārt, zināmā mērā arī valodas paraugam, protams, apzinoties to, ka publicistikas stilam (raugoties no tradicionālā valodas funkcionālo stilu iedalījuma) piemīt savas īpatnības, un ņemot vērā to, ka tajā mūsdienās tiek izmantoti dažādu stilu elementi.[108] Turklāt arī šajā jomā notiek procesi, kuri parāda valodas un sabiedrības savstarpējo saistību un mijiedarbību mūsdienu dažāda veida straujo pārmaiņu apstākļos.

[107] LVA. *Valodas situācija Latvijā: 2004–2010*. Red. I. Druviete. Rīga: LVA, 2011, 106. lpp.

[108] Lokmane, I. Publicistikas valodas vieta funkcionālo paveidu un stilu sistēmā. No: *Valoda: nozīme un forma. Plašsaziņas līdzekļu valoda.* Rīga: LU Akadēmiskais apgāds, 2009. 5.–13. lpp.

Secinājumi un ieteikumi

Latviešu valodai atbilstoši tās valsts valodas statusam jābūt nodrošinātam pilnvērtīgam tās lietojumam sabiedrībai nozīmīgākajās sociolingvistiskajās jomās, arī plašsaziņas līdzekļos. Diemžēl šī vēl joprojām ir tā joma, kurā pastāv un tiek uzturēts nepietiekams valsts valodas lietojums. Tas notiek gan objektīvu (iedzīvotāju etnodemogrāfiskā raksturojuma dēļ), gan subjektīvu (lingvistiskās attieksmes dēļ) faktoru dēļ. To ietekmē valodas situācija Baltijas valstīs ir atšķirīga, un tieši Latvijā bieži izpaužas pārspīlēta tolerance par labu Krievijai un krievu valodai, par ko ne reizi vien ir rakstīts latviešu sociolingvistikā.[109]

Latviešu valodas izplatība plašsaziņas līdzekļos kā nozīmīgā publiskās telpas segmentā ir nepietiekama – latviešu valodas kvantitatīvais īpatsvars informatīvajā telpā valsts valodas statusam neatbilst.[110] Plašsaziņas līdzekļi ir arī tā jomā, kurā notiek izšķirīga valodu konkurences cīņa. Būtiski tas ir tāpēc, ka tieši mediji ir tā sabiedrībai nozīmīgā joma, kam ir ļoti liela loma sabiedriskās domas veidošanā, apzinātā vai neapzinātā tās ietekmēšanā, kā arī valodas vides veidošanā un atspoguļošanā.

Pētījumā intervētie eksperti norādījuši uz vairākām tendencēm plašsaziņas līdzekļu jomā: Latvijas televīzijas kanālos ir pārāk maz saturiski kvalitatīvu raidījumu latviešu valodā, bet daudz – svešvalodās, īpaši krievu valodā, tāpat Latvijas televīzijas kanālos trūkst daudzveidības raidījumu piedāvājumā un latviešu valodas kvalitāte ir zema, viens no lielākajiem apdraudējumiem ne tikai latviešu valodas lietojuma nostiprināšanai ir divas informatīvās telpas.

Kvantitatīvo aptauju dati liecina, ka nacionālo kanālu ziņu raidījumi ir nozīmīgs informācijas ieguves avots par valstī notiekošajiem notikumiem visiem valsts iedzīvotājiem, un nav pamata apgalvojumiem, ka Latvijas cittautieši neskatās nacionālās televīzijas vispār, tātad arī tas nevar būt pilnvērtīgs arguments citu valodu apjoma palielināšanai televīzijā. Taču vienlaikus tiek atzīts, ka līdz ar plašo piedāvājumu ir audzis arī dažādu Krievijas kanālu skatītāju loks. Krievu valodas pārlieku lietošana televīzijā skaidrojama ar Latvijas etnisko sastāvu un sociolingvistisko situāciju – liels krievvalodīgo īpatsvars, kā arī vēl joprojām ir izplatīta krievu valodas prasme un lietojums latviešu vidū.

Plašsaziņas līdzekļu lietošanu latviešu valodā kavējoši faktori ir gan daudzveidības trūkums latviešu valodā raidošo plašsaziņas līdzekļu piedāvājumā, gan raidījumu latviešu valodā satura trūkumi, kā arī zināmā mērā valodas kvalitātes pasliktināšanās plašsaziņas līdzekļos (zema runātās valodas kvalitāte un normām neatbilstoša subtitru valoda).

Palielināt latviešu valodas lietojumu plašsaziņas līdzekļos iespējams īstenot ar vairākiem kompleksiem pasākumiem. Dažādos noteikumos un likumos nepieciešams stingrāk regulēt plašsaziņu līdzekļu tirgu, kā arī nodrošināt apstākļus, lai vietējiem televīzijas kanāliem būtu iespējams ražot vairāk savu produkciju.

Problēmas latviešu valodas lietojumā Latvijā rada arī pašu latviešu attieksme un uzvedība. Latvieši paši ir atbildīgi par latviešu valodas lietojumu, nepārejot uz krievu valodu sarunās ar cilvēkiem, kas prot un mēģina runāt latviski, kaut arī ar kļūdām.

Valsts valodas lietojumu televīzijā veicinātu arī sabiedriskā pasūtījuma piešķiršana konkursa kārtībā arī komerctelevīzijām.

Kā svarīgāko steidzami novēršamo problēmu cīņā ar divām informatīvajām telpām eksperti min Latvijas plašsaziņas līdzekļu pieejamības nodrošināšanu visā Latvijas teritorijā, kā arī nodrošināt latviešu valodas izvēles prioritāti mūsdienu televīzijas tehnoloģijās. Taču būtiskākais risinājums valsts ideoloģijai atbilstošas informatīvās telpas uzturēšanai ir pieejamo raidījumu un programmu satura un izpildījuma kvalitāte. Televīzijas raidījumus cilvēki skatās labprāt arī svešvalodā, ja vien tie ir pietiekoši saistoši. Šī iespēja ir jāizmanto integrācijas nolūkos, veidojot interesantus raidījumus par tēmām, kas interesē daudzus un kur tautība un dzimtā valoda nav izšķirošā. Raidījumi, kas līdz šim speciāli veidoti integrācijas nolūkos, ir bijuši samāksloti, nevis dabīgi, un tādējādi šādu raidījumu izveide nav īpaši efektīva.

---

[109] Piem., sk. LVA. *Valodas situācija Latvijā: 2004–2010*. Red. I. Druviete. Rīga: LVA, 2011.; Ernstsone, V., Joma, D. *Latviski runājošo Latvijas iedzīvotāju lingvistiskā attieksme un valodu lietojums*. Rīga: SIA "JUMI", 2005.

[110] Druviete, I. Latviešu valoda elektroniskajos plašsaziņas līdzekļos: kvantitāte un kvalitāte. No: *Vārds un tā pētīšanas aspekti*: rakstu krājums, 14 (2). Liepāja: LiePA, 2010. 69. lpp.

Eksperti pieļauj, ka Latvijā ražotie televīzijas raidījumi un programmas krievu valodā būtu viens no soļiem vienotas informatīvās telpas veidošanā un nostiprināšanā, līdz ar kvalitatīviem un interesantiem raidījumiem, kuros iesaistīti visi sabiedrības pārstāvji, latviski raidošajās televīzijās. Šeit svarīgs arī normatīvais regulējums, kur būtiska loma būtu, pirmkārt, vienotas izpratnes par valsts ideoloģiju iestrādāšanai un tās īstenošanai visa veida iespējās izvēlēties televīziju paketes un, otrkārt, tādas sistēmas izveidei, kas veicinātu pašmāju televīziju iespējas ražot labu un patērētājam interesantu un saistošu produktu.

Analizējot krievu valodas samērā biežo skanējumu arī ziņu raidījumos latviešu valodā un Latvijas amatpersonu ieradumu uzstāties televīzijā krievu valodā, secināms, ka šī prakse, no vienas puses, atspoguļo lingvistisko vidi valstī un lingvistisko attieksmi sabiedrībā, kur vēl joprojām krievu valoda un tās runātāju kolektīvs ir pašpietiekams, ko balsta arī pašu latviešu pārspīlēti tolerantā attieksme tieši pret vienas svešvalodas lietojumu. No otras puses, tas liecina arī par nepieciešamību skaidrot un veicināt izpratni par Latvijas valodas politikas pamatiem un virzību pašiem plašsaziņas līdzekļu darbiniekiem.

Lai televīzija tiktu izmantota arī sabiedrības integrācijas procesa nodrošināšanā, kas ierakstīts arī galvenajā jomu regulējošajā dokumentā, ir būtiska visai sabiedrībai aktuālu problēmu, jautājumu, tēmu kvalitatīva un saistoša attēlošana, izmantojot pozitīvo piemēru (žurnālistus, kuru dzimtā valoda nav latviešu, dažādu formātu raidījumus ar visu sabiedrības pārstāvju dalību u. tml.).

Latvijas valsts valodas politikas mērķis ir aizsargāt un attīstīt latviešu valodu, kā arī panākt to, lai latviešu valoda būtu integrētās Latvijas sabiedrības kopīgā saziņas valoda. Lai sekmētu latviešu valodas kā valsts valodas attīstību un veicinātu valsts valodas lietošanu visā sabiedrībā, būtiski ir, lai latviešu valoda būtu Latvijas valodu hierarhijā visaugstākajā pozīcijā visās valodas lietojuma jomās, t. sk. plašsaziņas līdzekļos. Tāpēc šī ir tā joma, kurā notiekošajam ir jāatbilst valsts ideoloģijai, kuru nedrīkst balstīt tikai kāda biznesa interesēs, kurā valstij ir pienākums un tiesības noteikt savas prasības un kurā valodas lietojumam būtiska ir ne tikai tās kvalitāte, bet arī kvantitāte.

Summary

The aim of the official language policy in Latvia is to ensure the protection and development of the Latvian language, the sole official language of Latvia, paying attention that it should serve as the common language of mutual communication of all inhabitants of Latvia. The experts and representatives of television stations interviewed in this research suggest that the Latvian language and attitudes towards it are mainly influenced by family, the education system and the mass media.

In order to facilitate the development of Latvian and its use in every domain of life, the Latvian language should be at the top of the language hierarchy in all domains, including the mass media. The latter, especially television that is the most popular medium, have a significant role in forming and influencing public opinion in Latvia as a body of research shows that Latvia's inhabitants trust in television more than in other media. Therefore, if Latvian were used significantly more than other languages on television, it could be used more frequently in other domains as well.

This research indicates that on television Latvian is not used enough while Russian is used excessively. Thus in this domain the official language is not at the top of language hierarchy. According to the interviewed specialists, this problem arises from liberal regulations and minimal state interference that allow private businesses to focus on making profits, even at the expense of the Latvian language.

According to the official language ideology that stresses the importance of protecting and developing Latvian, it should be the most widely used language in the mass media. However, as a result of historical developments other languages besides Latvian are frequently used in the mass media. As already mentioned, the foreign language used most widely in the Latvian mass media is Russian, the main rival language to Latvian. In addition, the language use in the mass media is influenced by global developments as well. As a result, English is now used in the mass media in Latvia as well. However, contrary to Russian, English does play a crucial role in Latvia's society. Thus the use of English is not considered to threaten the position of Latvian. In the following years the use of English in the mass media is predicted to increase as younger generations are fluent in English and adjust easily to technological advancements, such as watching television on the internet.

Moreover, the television in Latvia is divided between Latvian and Russian channels. According to the specialists, the divided media space splits Latvian society into two parts, one of which depends on Russian information sources. This is regarded to seriously delay the integration of Latvian society. Contrary to the commonly held belief, the transmission of Russian television channels does not serve the interests of democracy and freedom of expression. The Russian mass media are censored and thus holding values that are contradictory to the principles of democracy and freedom of expression, upon which the Latvian state has been built. According to the majority of experts interviewed in this research, Latvian television channels broadcasting entirely or partly in Russian to belong to the Latvian media space as they are mostly loyal to the state.

In addition to Russian television channels that are available in Latvia and Latvian television stations that broadcast in Russian, the Russian language can often be heard on Latvian national public television and commercial channels as well. According to the specialists, there are three main factors why Russian is so widespread on Latvian television, these are the ethnic composition of Latvia, its inhabitants' command of languages and the business interests of television stations. Latvian television stations, particularly private ones, often argue that they broadcast in Russian because it attracts large audiences. However, when we look at television broadcast ratings, we see that the most popular broadcasts in Latvia are in Latvian. It thus becomes clear that Latvian television stations, particularly private ones, broadcast excessively in Russian not because the audience requests it but for some other reason. Some TV representatives explained in their interviews that it is much cheaper to buy broadcasts from abroad, especially from Russia, than to produce them in Latvia. Thus the interviews indicate that in Latvia business interests dominate state politics. This clearly shows the attitude of businesses about the Latvian language.

According to the specialists, the goal of private businesses to profit, even at the expense of the official language, makes it difficult to secure the predominance of Latvian on television. In addition, the experts' responses demonstrate that Latvian legislation creates unfavourable conditions for using the official language on television. Since the regaining of independence, the policies aimed at regulating the mass media have been very liberal when it has come to language use on television. By no means have all legislative possibilities been exhausted to secure the position of the official language in the mass media. As a result, there is an apparent contradiction between the official language ideology that aims to secure the position of Latvian in all sociolinguistic domains and the non-restrictive policies implemented in the past decades that allow businesses to act however they like in order to make profits. As the Latvian television business has not been strictly regulated for a great deal of years and businesses are used to not having strict regulations, it is now difficult for the legislature to shape legislation for the sake of the official language.

The interviewed specialists agree that the mass media have a significant role in creating the language hierarchy in society. It would thus be of national importance to make Latvian predominant in the mass media. In addition, the majority of experts hold that television is important for maintaining and modifying the language environment, thus making Latvian predominant on television would help Latvian to prevail over other languages in other domains of language use as well.

The experts point out that in order to increase the use of Latvian on television it would be necessary to amend the law and to extend the public service remit to commercial television stations. At the moment only the Latvian Television has a public service remit; specialists think that extending it to new services would raise the motivation of commercial businesses to promote the integration of society. As securing the activity of Latvian television stations is important, the state should create favourable conditions for them. In order to increase the popularity of Latvian television channels among all inhabitants of Latvia, the experts find it necessary for television to offer broadcasts that would be interesting for everyone in the country. It is not enough to just broadcast in Latvian as it is not competitive in the technologically advanced world. Therefore, the experts hold that absorbing broadcasts produced in Latvia on current events could change people's media consumption habits and make Latvian-medium television more popular. In addition to gripping news, sports and cultural broadcasts, local television stations should produce niche broadcasts that are currently available mostly in Russian. These broadcasts should be intended for both, the Latvian and minority audience. According to the experts, it is especially important to attract the minority audience to watch television in Latvian in order to promote the integration of society.

This research indicates that the state should regulate the mass media more tightly, paying more attention to language issues on television. According to the experts, the regulations should be based on national ideology; policies should be aimed to increase the significance of Latvian and diminish the role of Russian on television. When the state considers it necessary to protect and develop its official language, it has the right to influence language use in the mass media. It is standard practice in many EU member states and Latvia is among the few that have not, for instance, regulated the activity of cable operators. Of course, it would not be enough to modify the Electronic Mass Media Law for securing the position of Latvian; citizenship and tax policies should be revised as well, as both influence language use on television. In addition to adopting law amendments, careful attention should be paid to implementing the law.

As already stated above, the current Electronic Mass Media Law does not provide the Latvian language with enough protection, especially when considering the language situation in Latvia. The law does not contain any provisions explaining to what extent Latvian should be used in the mass media. According to the experts, it would be essential to apply the minimal extent of language use not only to television in general but to prime-time television. In addition, the above-mentioned law applies only to Latvian Television. Other television stations are able to choose a licence from another country and thus to avoid Latvia's regulations.

The frequent use of Russian on Latvian television stations shows the attitude of businesses and journalists towards the Latvian language. Language use and hierarchy in the mass media and in the rest of society are influenced greatly by attitudes towards languages that the mass media creates and reflects. Here, a bad example to Latvian society is set by politicians and civil servants who represent the state and should always address the general public in the official language. However, they often speak in Russian, including on television. This clearly shows their negative attitudes towards Latvian; so does the frequent switching from Latvian to Russian among Latvians when speaking to Russian-speakers.

For Latvian private television stations to promote the integration of society on the basis of the Latvian language, they should have a public service remit that would prompt them to produce interesting broadcasts in Latvian. Moreover, the experts suggests that in order to diminish the use of Russian, more television stations registered in the EU member states should be available in Latvia.

In conclusion, the specialists interviewed in this research point out two aspects that link language ideology to television. Firstly, it is clear that Latvian is not used enough on television at the moment. In this sense, language ideology on television applies to opinions and beliefs about language use on television. Secondly, language use on television is often not considered qualitative enough, especially by journalists. The latter issue has received greater attention in other works of research. However, the Latvian language situation is such that it would not be enough to use good language on television in order to broaden the use of Latvian in society. As long as Latvian is not used enough in the mass media, full attention cannot be paid to the issues of language quality in the mass media.

Izmantotā literatūra un avoti

A Dictionary of Sociolinguistics. Joan Swann, Ana Deumert, Theresa Lillis and Rajend Mesthrie. Tuscaloosa: The University of Alabama Press, 2004.

Attieksme pret valsts valodas lietošanu. Pasūtītājs VVA. Rīga: SKDS, 2007. gada septembris.

Bogart, L. Media and Democracy. In: *Media and Democracy*. Ed. by E.E. Dennis and R.V. Snyder. New Brunswick, New Jersey: Transaction Publishers, 1998.

Butkus, A., Balode, L. *Redzam tikai tad, kad šauj*. 2006. gadā 13. aprīlī. Pieejams: *http://www.delfi.lv/news/comment/comment/alvids-butkus-laimute-balode-redzam-tikai-tad-kad-sauj.d?id=14169839* (skatīts 22.04.2014)..

Butkus, A. Valsts valoda: likums un realitāte. *Latvijas Avīze*, 2004. gadā 11. decembrī.

Coupland, N. Language, Media and Social Change. In: *Performing the Self*. SPELL: Swiss Papers in English Language and Literature 24. Ed by. K. Junod and D. Maillat. Tübingen: Narr, 2010.

Deckert, S.K. and Vickers, C.H. *An Introductions to Sociolinguistics. Society and Identity*. London: Continuum, 2011.

Diskusija par raidījumu subtitrēšanu, dublēšanu un ieskaņošanu. NEPLP, 2012. gada 8. augustā. Pieejams: *http://www.neplpadome.lv/lv/sakums/komercialas-televizijas/komercialas-televizijas-sadalas*. Pieejams: *http://www.neplpadome.lv/lv/sakums/komercialas-televizijas/komercialas-televizijas-sadalas* (skatīts 8.08.2012.).

Druviete, I. Latviešu valoda elektroniskajos plašsaziņas līdzekļos: kvantitāte un kvalitāte. *Vārds un tā pētīšanas aspekti*: rakstu krājums, 14 (2). Liepāja: LiePA, 2010. 66.–75. lpp.

Druviete, I. Latviešu valoda kā valsts valoda: simbols, saziņas līdzeklis vai valstiskuma pamats? *Latvija un latviskais. Nācija un valsts idejās, tēlos un simbolos*. Rīga: Zinātne, 2010.

Druviete, I. *Latvijas valodas politika Eiropas Savienības kontekstā.* Rīga: LZA Ekonomikas institūts, 1998.

Druviete, I. *Skatījums. Valoda, sabiedrība, politika*. Rīga: LU Akadēmiskais apgāds, 2010.

Druviete, I. Valodas situācija un valodas politika. No: *Latviešu valoda*. Red. A. Veisbergs. Rīga: LU Akadēmiskais apgāds, 2013.

Elektronisko plašsaziņas līdzekļu likums. Saeimā pieņemts 2010. gada 12. jūlijā, stājās spēkā 2010. gada 11. augustā. Pieejams: *http://likumi.lv/doc.php?id=214039* (skatīts 12.06.2012).

Ernstsone, V., Joma, D. *Latviski runājošo Latvijas iedzīvotāju lingvistiskā attieksme un valodu lietojums*. Rīga: SIA "JUMI", 2005.

European Commission. *Standard Eurobarometer 78. Media Use in the European Union. Autums 2012. Report*. 2012. Pieejams: *http://ec.europa.eu/public_opinion/archives/eb/eb78/eb78_media_en.pdf* (skatīts 1.03.2014).

European Commission. *Standard Eurobarometer 80. Media Use in the European Union. Autum 2013. Report*. 2013. Pieejams: *http://ec.europa.eu/public_opinion/archives/eb/eb80/eb80_media_en.pdf* (skatīts 1.03.2014).

Everts, O. *Lattelecom, Baltcom un Viasat Krievijas kultūras imperiālisma kalpībā*. Delfi.lv, 2014. gada 5. februārī. Pieejams: *http://www.tvnet.lv/zinas/viedokli/496377-lattelecom_baltcom_un_viasat_krievijas_kulturas_imperialisma_kalpiba* (skatīts 5.02.2014.).

Goubls, Pols. Pols Goubls: Maskavas televīziju postošais potenciāls. No angļu valodas tulkojis Pēteris Bolšaitis. *Latvijas Avīze,* 2014. gada 14. aprīlī. Pieejams: *http://www.la.lv/vairs-nav-smiekligi%E2%80%A9/* (skatīts 14.04.2014.).

Heller, M. Media, the state and linguistic authority. In: *Language Ideologies and Media Discourse: Texts, Practices, Politics*. Ed. by S. Johnson and T.M. Milani. London: Continuum, 2010.

Hirša, Dz. *Plašsaziņas līdzekļi par latviešu valodu. Attieksme, izpratne, informācija un dezinformācija*. Rīga: Latviešu valodas institūts, 2007.

Johnson, D.C. *Language Policy*. Basingstoke: Palgrave Macmillan, 2013.

Johnson, S. and Milani, T.M. *Language Ideologies and Media Discourse: Texts, Practices, Politics*. London: Continuum, 2010.

Kalniņa, Z. Sabiedrisko mediju stiprums un kvalitāte – vitāls resurss Latvijas valsts attīstības ceļam. Intervija ar E. Levitu. *Latvijas Vēstneša portāls par likumu un valsti*, 2010. gada 26. augustā. Pieejams: *http://www.lvportals.lv/viedokli.php?id=215693* (skatīts 12.06.2012.).

Kesnere, R. Cienīga alternatīva cenzūrai. Igaunijas mediju eksperts Anvars Samosts intervijā Rūtai Kesnerei. *Diena*, 2014, 11. apr., 3. lpp.

Kesnere, R. Vienbalsīgi, bet strīdīgi. *Diena*, 2014. gada 11. aprīlī, 7. lpp.

Kvaste, S. *TV rāda izkropļotas ainas par Krieviju*. 22014. gada 6. februrārī. Pieejams: *http://www.tvnet.lv/zinas/viedokli/496440-tv_rada_izkroplotas_ainas_par_krieviju.* (skatīts 22.04.2014).

Latviešu valodas attīstība un lietojums. Latvijas iedzīvotāju aptauja. Rīga: SKDS, 2003. gada novembris.

Latviešu valodas attīstības un lietojuma problēmas. Pasūtītājs VVA. Rīga: Data Serviss, 2004.

Latviešu valodas attīstības un lietojuma problēmas. Rīga: Data Serviss, 2004; *Valoda*. BSZI, 2007.

Latvija. Pārskats par tautas attīstību, 2008/2009: Atbildīgums. Galv. red. Juris Rozenvalds un Ivars Ijabs. Rīga : LU Sociālo un politisko pētījumu institūts, 2009.

Latvijas valodas situācijas dinamika (1995–2000). Projekta vadītāja *Dr.philol*. prof. I. Druviete. Rīga: LU Latviešu valodas institūts, 1999/2000.

Latvijas žurnālistu ētikas kodekss, VI daļa, Žurnālists un sabiedrība. Pieņemts Latvijas Žurnālistu savienības konferencē 1992. gada 28. aprīlī. Pieejams: *http://www.zurnalistusavieniba.lv/?p=3519&pp=3768&lang=923* (skatīts 12.06.2012).

Lauze, L. Lingvistiskā un komunikatīvā kompetence radio un televīzijas žurnālistu vērtējumā. *Vārds un tā pētīšanas aspekti*: rakstu krājums, 14 (2). Liepāja: LiePA, 2010. 165.–174. lpp.

LETA. Latvieši pieprasa krievu kanālus, bet ne to ideoloģiju. *Apollo.lv*, 2012. gada 22. jūlijā. Pieejams: *http://www.apollo.lv/zinas/latviesi-pieprasa-krievu-kanalus-bet-ne-to-ideologiju/522855* (skatīts 22.07.2012.).

Liepa, D. *Latvijas preses valoda*. Rīga: LU Latviešu valodas institūts, 2011.

Lībeka, M. Kas ir pamatā „Viasat" lēmumam nepārtraukt Krievijā ražotā satura retranslāciju? *Latvijas Avīze*, 2014. gada 14. aprīlī. Pieejams: *http://www.la.lv/klienti-tacu-maksa-naudu/* (skatīts 22.04.2014).

LNT Ziņas. Stājies spēkā trīs mēnešu aizliegums Latvijā pārraidīt televīzijas kanālu "Rossija RTR". 2014. gada 8. aprīli. Pieejams: *http://www.tvnet.lv/online_tv/37913-stajies_speka_tris_menesu_aizliegums_latvija_parraidit_televizijas_kanalu_rossija_rtr* (skatīts 22.04.2014.).

Lokmane, I. Publicistikas valodas vieta funkcionālo paveidu un stilu sistēmā. No: *Valoda: nozīme un forma. Plašsaziņas līdzekļu valoda*. Rīga: LU Akadēmiskais apgāds, 2009. 5.–13. lpp.

LVA. *Valodas situācija Latvijā*: *2004–2010*. Red. I. Druviete. Rīga: LVA, 2011.

Madžiņš, G., Riekstiņa, M. Aizliegumi mazina lojalitāti Latvijai. Lattelecom valdes priekšsēdētājs Juris Gulbis intervijā Gatim Madžiņam un Magdai Riekstiņai. *Diena*, 2014. gada 30. aprīlī, 3. lpp.

McGroarty, M. E. Language and Ideologies. In: *Sociolinguistics and Language Education*. Ed. by N.H. Hornberger and S.L. McKay. Bristol: Multilingual Matters, 2010.

Milani, T. M. What's in a name? Language ideology and social differentiation in a Swedish print-mediated debate. In: *Journal of Sociolinguistics*, 14/1, 2010.

Milroy, L. and Gordon, M. *Sociolinguistics. Method and Interpretation*. Oxford: Blackwell Publishing, 2003.

Mūsdienu latviešu valodas vārdnīca. Red. I. Zuicena. Pieejams: *http://www.tezaurs.lv/mlvv/* (skatīts 30.04.2014.).

Outside influence on the ethnic integration process in Latvia. The 2nd, supplementary edition. Riga: Centre for East European Political Studies, 2008.

Pētījums par Latvijas TV raidorganizāciju programmām. Data Serviss. Rīga, 2007.

Pētījumu un rīcības programma „Ceļā uz pilsonisku sabiedrību". Projekta vadītāja Dr. soc. Brigita Zepa. BSZI un LR Naturalizācijas pārvalde, 2001.

Radio un televīzijas likums. Saeimā pieņemts 1995. gada 24. augustā, stājās spēkā 1995. gada 11. septembrī, zaudēja spēku 2010. gada 11. augustā. Pieejams: *http://likumi.lv/doc.php?id=36673* (skatīts 12.06.2012).

Riekstiņa, M. Aizliegumi ir cīņa ar vējdzirnavām. *Diena*, 2014. gada 8. aprīlī, 8. lpp.

Rozenbergs, J. *Latviešu valodas stilistika*. Rīga: Zvaigzne ABC, 1995.

Saruna ar politoloģi Ivetu Kažoku. Pieejams: *http://latvijasradio.lv/lv/lr/arhivs/?s=audio&d=7&m=4&y=2014&channel=1&keyword=Labr%C4%ABt!* (skatīts 11.04.2014).

Spolskis, B. *Valodas pārvaldība*. Tulk. I. Druviete. Rīga: Zinātne, 2011.

Svešvārdu vārdnīca. Dr. philol. Jura Baldunčika redakcijā. Rīga: Jumava, 1999.

Šulmane, I. The Media and Integration. In: *How Integrated is Latvian Society? An Audit of Achievements,Failures and Challenges*. Ed. by Nils Muižnieks. Riga: University of Latvia Press, 2010.

TNS Latvijas mediju pētījumu gadagrāmata 2012/2013. TNS, 2013.

Valoda. Pasūtītājs LVAVA. Rīga: BSZI, 2007.

Valoda. Pasūtītājs LVAVA. Rīga: BSZI, 2008.

Valodas situācijas sociolingvistiskā izpēte. Dziļās intervijas. Pasūtītājs LVA. Rīga: Fieldex, 2009.

Valodas situācijas sociolingvistiskā izpēte. Pasūtītājs LVA. Rīga: Data Serviss, 2009.

Valodas situācijas sociolingvistiskā izpēte. Pasūtītājs LVA. Rīga: Aptauju aģentūra, 2012.

Zirnis, E. Cilvēkiem jādomā ar savu galvu. *Sestdiena*, 2014. gada 17.–24. aprīlī.

Zirnis, E. Putins ir savas ideoloģijas ķīlnieks. *Sestdiena*, 2014. gada 11.–16. aprīlī.

Проскурова, О. *Балтия Yesterday*. 2014. gada 10. aprīlī. Pieejams: *http://rus.delfi.lv/news/daily/versions/olga-proskurova-baltiya-yesterday.d?id=44386085* (skatīts 11.04.2014).